

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Kati Tee

**JURIIDILISELE ISIKULE KOHALDATAVAD KARISTUSED:
KOHTUPRAKTIKAL PÕHINEV ANALÜÜS**

Magistritöö

Juhendajad
PhD Marko Kairjak
prof. Jaan Sootak

Tartu
2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. JURIIDILISE ISIKU KARISTAMISE ÕIGUSLIK RAAMISTIK	9
1.1. Juriidilise isiku süüteovastutuse õiguslikud alused ja piirid.....	9
1.2. Juriidilise isiku karistamise eesmärgid.....	12
1.3. Juriidilise isiku sanktsioonisüsteem ja karistusraamid	17
1.4. Karistuse kohaldamine juriidilisele isikule.....	20
2. JURIIDILISE ISIKU KARISTUSPRAKTIKA ANALÜÜS	26
2.1 Juriidilise isiku karistuspraktika kriminaalasjades: aastatel 2010–2015 lõplikult jõustunud süüdimõistvate kohtulahendite analüüs	26
2.1.1 Valim	26
2.1.2 Karistuspraktika analüüs aastate lõikes	28
2.1.3 Karistuspraktika analüüs kohtupiirkondade ja menetlusliikide lõikes	30
2.1.4 Karistuspraktika analüüs süüteokoosseisude lõikes.....	32
2.1.4.1 Ülevaade	32
2.1.4.2 Rahvatervisevastased süüteod.....	33
2.1.4.3 Varavastased süüteod	35
2.1.4.4 Intellektuaalse omandi vastased süüteod	38
2.1.4.5 Avaliku rahu vastased süüteod	39
2.1.4.6 Ametialased süüteod	41
2.1.4.7 Avaliku usalduse vastased süüteod.....	42
2.1.4.8 Keskkonnavastased süüteod	43
2.1.4.9 Majandusalased süüteod.....	44
2.2 Juriidilise isiku karistuspraktika väärteoasjades: ajavahemikul 01.01.2012– 05.02.2016 lõplikult jõustunud süüditunnistavate kohtulahendite analüüs	46
2.2.1 Karistuspraktika analüüs kohtuväliste menetlejate lõikes.....	46
2.2.2 Karistuspraktika analüüs kohtupiirkondade lõikes.....	49
3. KOHTUPRAKTIKA ANALÜÜSI TULEMUSE POOLT INDIKEERITUD DOGMAATILISED PROBLEEMKOHAD	51
3.1 Probleemid põhiseaduslikul tasandil	51
3.1.1 Ülevaade karistuspraktika analüüsil tõusetunud vastuoludest põhiseaduslike printsipidega juriidilise isiku põhiõiguste kontekstis.....	51
3.1.2 Vastuolu õigusselguse põhimõttega.....	53
3.1.2.1 Õigusselguse põhimõtte karistuse kohaldamisel.....	53
3.1.2.2 Kohtupraktika analüüsist nähtuv õigusselguse problemaatika karistuse mõistmisel ja määramisel.....	55

3.1.2.3 Kohtupraktika analüüsist nähtuv õigusselguse problemaatika karistusest tingimisi vabastamisel ja liitkaristuse moodustamisel	55
3.1.3 Vastuolu võrdse kohtlemise põhimõttega.....	56
3.1.4 Vastuolu proportsionaalsuse põhimõttega.....	58
3.2 Probleemid kohtupraktika poolt väljatöötatud juriidilisele isikule karistuse kohaldamise mudeliga	60
4. VÕIMALIKUD LAHENDUSED JURIIDILISE ISIKU KARISTAMISE KITSASKOHTADELE	63
4.1 Lahendused seadusandlikul tasandil.....	63
4.1.1 Muudatused juriidilisele isikule karistuse kohaldamise alustes	63
4.1.1.1 Juriidilisele isikule karistuse kohaldamise aluste eraldiseisev käsitlemine füüsilisele isikule karistuse kohaldamise alustest.....	63
4.1.1.2 Juriidilisele isikule karistuse kohaldamise diferentseeritud lähtepunkt võrreldes füüsilisele isikule karistuse kohaldamise lähtepunktiga	65
4.1.2 Juriidilise isiku karistusraamade sidumine füüsilisele isikule kehtestatud karistusraamidega	66
4.1.3 Karistuste sidumine juriidilise isiku käibega	67
4.2 Kuriteo- ja väärteokoosseisude ülevaatamine	68
4.3 Lahendused <i>soft law</i> (nn „leebe regulatsiooni“) tasandil.....	69
4.4 Kohtupraktika iseregulatsioon	71
KOKKUVÕTE.....	74
SUMMARY.....	78
KASUTATUD KIRJANDUS	84
KASUTATUD ÕIGUSAKTID.....	87
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	87

SISSEJUHATUS

Domineeriva õigusteoreetilise lähenemise kohaselt peetakse karistusõiguse aluseks kahte põhikategooriat, milleks on süütegu ja karistus. Neist esimest loetakse kausaalses mõttes küll primaarseks, kuid just karistust peetakse kriminaalõiguse tõeliseks algmõisteks. Õiguskirjanduses tehakse vahet kahesugusel karistusõiguse käsitlusel – *ius poenale* ja *ius puniendi*, millest esimene tähistab karistusõigust kui normide kogumit objektiivses mõttes ja teine riigi ülimuslikkusest tulenevat karistusvõimu ehk karistusõigust subjektiivses mõttes. *Ius puniendi* tõstatab küsimuse sellest, millised teod ja millise kriteeriumi alusel kuulutab riik kuritegudeks ehk küsimuse kuriteo materiaalsest määratletusest, ning küsimuse selle kohta, mille alusel süüdlast karistatakse ehk küsimuse karistusteooriatest.¹

Siiski omandab käesoleva töö autori hinnangul eeltoodud kahe aspekti kõrval üha kaalukama tähenduse ka küsimus karistusõigusliku süüteovastutuse subjektide kohta – nimelt toimib õigusriiklikule mõtlemisele iseloomulik loogika², mille järgi on õiglased vaid need kriminaalseadused, mis on kõigile mõeldud, ilma suuremate probleemideta ainult selle hetkeni, kuni süüteovastutuse subjektina nähakse eelkõige füüsilist isikut.

2002. aastal jõustunud karistusseadustikuga³ (edaspidi KarS) kehtestati Eesti õiguskorras olulise kriminaalpoliitilise uuendusena juriidilise isiku kriminaalvastutuse instituut.⁴ Ehkki oma olemuselt füüsiliste ja juriidiliste isikute süüteovastutuse alused teineteisest ei erine, tõusetub juriidilise isiku kui abstraktse õigusliku konstruktsiooni karistusõiguslikule regulatsioonile allutamisel paratamatult uut moodi probleemide ring. Kuna juriidilise isiku mõiste omandab tegeliku sisu alles õiguskorra poolt era- ja avalik-õiguslike juriidiliste isikute liikide tunnustamise kaudu⁵, siis nõuab efektiivselt toimiva juriidilise isiku süüteovastutuse regulatsiooni kehtestamine lahendusi nii sellele, milliseid juriidilisi isikuid ja milliste süütegude eest üleüldse kriminaalvastutusele võtta saab, kui ka vastuseid sellele, millised karistused peaksid olema juriidilistele isikutele seadusandlikul tasemel kehtestatud ning millistest kriteeriumitest lähtuvalt peaks juriidilistele isikutele karistusi kohaldama.

Kui juriidilise isiku süüteovastutuse õiguslikud alused, eesmärgid ja nende eesmärkide kriminaalmenetluses realiseerimisega kaasnev problemaatika on aastate jooksul õiguskirjanduses ning akadeemilises diskussioonis siiski mõnevõrra kõlapinda leidnud, ei saa

1 J. Sootak. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura, 2007, lk 25.

2 J. Sootak. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura, 1997, lk 107.

3 RT I 2001, 61, 364.

4 J. Sootak. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura, 2015, lk 235.

5 P. Varul; I. Kull; V. Kõve; M. Käerdi (koost.). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2010, § 24 komm, lk 80.

sama väita juriidilisele isikule karistuse kohaldamise aluste ja juriidilisele isikule kehtestatud sanktsioonisüsteemi põhjendatuse kohta. Autorile teadaolevalt on juriidilistele isikutele karistuse kohaldamise teemal kirjutatud üks magistritöö aastal 2008, mis keskendus rahaliste karistuste tõhustamisele läbi juriidilisele isikule mõistetava rahalise karistuse suuruse kindlakstegemisele lähtudes ettevõtte majanduslikust seisust⁶, kuid millele ei ole antud valdkonnas kahetsusväärselt järgnenud edasist laiemat avalikku või akadeemilist diskussiooni.

Karistuse kohaldamise aluseks on KarS⁷ § 56 lg 1 kohaselt isiku süü, millele vastav karistus otsustatakse seadusest tulenevate karistusraamade piires karistuse kohaldaja poolt, võttes sama lõike teise lause kohaselt arvesse kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, võimalust mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmise huvisid. Kehtivas KarS-is tuleneb juriidilisele isikule kuritegude eest kohaldatav karistusraam üldosa § 44 lg-st 8, mille kohaselt võib kohus juriidilisele isikule mõista rahalise karistuse vahemikus 4000–16 000 000 eurot. Kui füüsilise isiku puhul saab kuritegude puhul siiski rääkida mõningast karistusraamade diferentseeritusest, kus karistuse kohaldaja võtab karistusmäära valiku lähtepunktiks seaduse eriosas konkreetse süüteo koosseisu eest sätestatud karistusraami keskmise⁸, siis juriidilise isiku ainukeseks põhikaristuse liigiks on rahaline karistus, mille puhul tuleneb karistusraam seaduse üldosast, olles ühesugune kõigi eriosa koosseisude eest.

Ehkki juriidilisele isikule konkreetsete väärteokoosseisude eest kehtestatud karistusraamid on üldise karistusraami piires sätestatud vastavates eriosa paragrahvides, mistõttu võib neid võrreldes kuritegude eest ette nähtud üldise karistusraamiga pidada oluliselt määratletumateks, tõsteti karistusõiguse revisjoni tulemusena märkimisväärselt ka juriidilisele isikule väärtegude eest ette nähtud üldist karistusraami. Alates 01.01.2015 kehtiva KarS-i redaktsiooni kohaselt võib kohus või kohtuväline menetleja kohaldada juriidilisele isikule väärteo eest rahatrahvi 100–400 000 eurot. Käesoleva töö kirjutamise hetkel on 400 000 euro suurune rahatrahv juriidilisele isikule ette nähtud teatud finants- ja konkurentsialaste väärtegude eest, millest lähtuvalt ei saa laiadest karistusraamidest rääkida pelgalt kuritegude eest mõistetavate karistuste kontekstis.

Ühest küljest leitakse, et kuna seadusandja määratleb karistusraamidega konkreetsete süütegude ja süüteo liikide võrdleva raskuse ning kirjutab kohtunikule või kohtuvälisele menetlejale ette süüdlasele kohaldatava karistuse piirid, mistõttu peavadki karistusraamid

6 D. Teplõhh. Juriidilisele isikule mõistetava rahalise karistuse suuruse kindlakstegemine lähtudes ettevõtte majanduslikust seisust. Magistratöö. Tartu: Tartu Ülikool, 2008.

7 RT I 2001, 61, 364 ... RT I, 17.12.2015, 9.

8 RKKKo nr 3-1-1-63-14 p 15.2.

olema piisavalt laiad, jätmaks karistuse kohaldajale ruumi karistuse kohaldamise põhialuse ehk isiku süü arvestamiseks, siis teisalt leidub neid, kes ulatuslikke karistusraame kritiseerivad. H. J. Hirsch tõstatas juba 2004. aastal küsimuse selle kohta, kas liiga laiad sanktsiooniraamid on vastavuses *nulla poena sine lege* põhimõttega – tegemist on olukorraga, kus kohtunikule antakse selline otsustamisruum, mille puhul ei saa enam rääkida karistuse piisavast määratlusest.⁹

Olenemata sellest, kui põhjendatuks karistuse kohaldajale antavat laia diskretsiooniõigust pidada või milliseid poolt- ja vastuargumente sellele erinevatest õigusteoreetilistest käsitlusest leida, on keeruline eitada karistuste kohaldamisega seonduvate probleemide praktikas eksisteerimist – näiteks tühistati 2006. aastal avalikustatud kohtupraktika analüüsi kohaselt keskmiselt enam kui üks kolmandik edasikaevatud maakohtu otsustest ringkonnakohtute poolt seoses eksimustega karistuste mõistmise vallas.¹⁰

Võib eeldada, et viimase dekaadi jooksul on mõned KarS-i vastuvõtmisele järgnenud aastatel karistuste kohaldamise vallas tõusetunud küsimused ja probleemid leidnud seadusandlikul või vähemalt seaduse kohaldamise käigus tekkinud kohtupraktika tasandil lahenduse. Siiski ei ole karistuste kohaldamise süsteem teinud alates KarS-i vastuvõtmisest läbi suuremaid muudatusi, ehkki olulisel määral on laiendatud nii süüteokoosseisude ringi, mille eest juriidilist isikut vastutusele võtta saab, kui ka tõstetud juriidilisele isikule kohaldatavate karistuste alam- ja ülemmäärasid.

Senisest kohtupraktikast nähtuvad probleemid karistuste kohaldamisel koos juriidilisele isikule kuritegude eest kehtestatud seaduse üldosast tulenevate laiade karistusraamide ning karistuse kohaldaja ulatusliku diskretsiooniõigusega annavad aluse hüpoteesiks, et juriidilise isiku karistuspraktikas esineb olulisel määral ebaühtlust selle osas, kuidas ja millest lähtudes peaks juriidilistele isikutele karistust kohaldama. Eeltoodu annab omakorda aluse eeldada, et juriidilistele isikutele karistuste kohaldamisel ilmnevad nii karistusõiguse sisesed kui ülesed probleemid ja vastuolud. Nendest hüpoteesidest lähtuvalt on käesoleva magistritöö eesmärgiks kaardistada karistuspraktika analüüsi pinnalt tõusetuvad peamised probleemid juriidilistele isikutele karistuste kohaldamisel ja pakkuda ilmnunud probleemide adresseerimiseks välja võimalikke meetmeid ja lahendusi.

Selle eesmärgi täitmiseks on autor jaganud magistritöö neljaks peatükiks, millest esimeses antakse ülevaade juriidilisele isikule karistuse kohaldamise õiguslikust raamistikust, luues sellega edasise analüüsi jaoks vajaliku põhja. Tulenevalt töö fookusest on juriidilise

9 H. J. Hirsch. Õigusriikliku karistusõiguse aktuaalsed probleemid. – *Juridica* III/2004, lk 166.

10 P. Pikamäe. Mõistatuslik karistuste liitmine. – *Tractatus Terribles*. Professor Jaan Sootaki 60. juubelile pühendatud artiklikogumik. Tallinn: Juura, 2009, lk 63.

isiku karistamise õiguslik raamistik avatud vaid sellises mahus, mil see on vajalik edasise analüüsi teostamiseks ja mõistmiseks, mistõttu ei ole põhjalikumalt käsitletud juriidilise isiku süüteo vastutuse üldiste aluste ning karistamise eesmärkidega kaasnevat problemaatikat.

Lähtuvalt töö rõhuasetusest on kõige mahukam teine peatükk, milles keskendutakse juriidilise isiku karistuspraktika analüüsimisele. Kuigi autorile teadaolevalt puudub seni avalikult kättesaadav ülevaade juriidilistele isikutele kohaldatud karistustest nii kriminaal- kui väärteoasjades, põhineb käesolev analüüs tulenevalt töö mahupiirangutest ja kohtuväliste menetlejate otsuste vähesest kättesaadavusest juriidilistele isikutele kohtupraktikas kohaldatud põhikaristustel. Kuna suurem osa juriidilise isiku suhtes tehtud väärteootsustest kohtuliku arutamiseni ei jõua, on fookus asetatud juriidilistele isikutele kuritegude eest mõistetud karistuste analüüsimisele. Siiski seab ka kriminaalasjades juriidiliste isikute suhtes tehtud lahendite hulk karistuspraktika mitmekülgsel analüüsimisele paratamatult piirid. Selle probleemi lahendamiseks on autor võrrelnud karistuspraktikat erinevatest kriteeriumitest lähtuvalt: nii aastate, kohtupiirkondade, menetlusliikide ja süüteokoosseisude lõikes, millest viimasele on tulenevalt töö hüpoteesidest ja eesmärkidest asetatud prioriteet.

Magistritöö kolmandas peatükis kaardistatakse kohtupraktika analüüsi pinnalt tõusetunud dogmaatilised probleemkohad juriidilisele isikule karistuse kohaldamisel. Tekkinud probleeme vaadatakse nii karistusõiguse üldiste kui karistusõiguse sisemiste põhimõtete ja printsiipide valguses.

Viimases peatükis analüüsib autor võimalikke lähenemisviise karistuspraktika analüüsi käigus tõusetunud probleemide lahendamiseks ja pakub välja meetmeid eelmistes peatükkides ilmnunud probleemide lahendamiseks. Välja pakutavad lahendused jaotuvad meetmeteks seadusandlikul tasandil ja meetmeteks *soft law* ehk „leebe regulatsiooni“ tasandil. Samuti käsitleb autor probleemide lahendamise võimalikkust kohtupraktika iseregulatsiooni tasandil.

Magistritöö kirjutamisel on kasutatud nii teoreetilisi allikaid kui ka normatiivakte, seaduste kommenteeritud väljaandeid ja kohtupraktikat. Töö teises peatükis teostatud analüüsi valimiks olevate jõustunud kohtulahendite loetelu koos lahendi jõustumise kuupäevaga, süüdi tunnistatud või mõistetud juriidilise isiku ärinime ja registrikoodiga ning süüteo kvalifikatsiooniga eriosa paragrahvi(de) täpsusega (ilma viiteta lõikele või punktile) on saadud vastusena autori poolt Justiitsministeeriumile 20.01.2016 esitatud elektroonilisele päringule ja sellele järgnenud täpsustavatele päringutele. Väärteoasjades jõustunud kohtulahendite nimekirjas, mis koosnes kõigist juriidilise isiku suhtes tehtud väärteolahenetest – ka nendest, millega kohtuvälise menetleja otsus tühistati ja väärteomenetlus juriidilise isiku suhtes lõpetati, oli lisaks esimeses lauses kirjeldatud andmetele nimetatud ka lahendi tegemise

kuupäev ja see, kas juriidilisele isikule kohaldatai vastavas asjas karistust (rahatrahv) või mõjutusvahendit (ilma täpsustusteta) ja see, kas lahendiga otsustati juriidiline isik süüdi tunnistada, vääртеomenetlus lõpetada või põhikaristus KarS § 63 lg 1 alusel juba määratuks lugeda.

Päringutele vastusena saadud loeteludes esitatud lahendid on seejärel autori poolt leitud Riigi Teataja elektroonilisest kohtulahendite andmebaasist. Kõik käesolevas analüüsis tehtavad järeldused juriidilistele isikutele kohaldatud karistuste määrade ja liikide, liitkaristuste, tingimisi karistuste, menetlusliikide, kohtupiirkondade, kohtuväliste menetlejate ja süütegude kvalifikatsioonide suhtes põhinevad kohtulahenditest leitud informatsioonil. Olukordades, kus päringu tulemusena saadud informatsioon ja kohtulahendis esitatud informatsioon süüte kvalifikatsiooni või vääртеolahendite puhul ka resolutsiooni osas lahknesid, tugines autor kohtulahendis kajastatud informatsioonile. Kohtuotsuste kohta, mis käesoleva analüüsi kirjutamise hetkel avalikult kättesaadavad ei olnud, esitas autor täiendavad päringud, millele vastusena saadud lahendid on töö kirjutamise hetkel autori valduses. Tulenevalt päringuid ja nende vastuseid sisaldava elektroonilise kirjavahetuse mahust, vajadusel taasesitamise võimalikkusest ning asjaolust, et karistuspraktika analüüsi aluseks oleva andmestiku koostamise ja analüüsimise jaoks võetud andmed põhinevad kohtulahendites kajastatud informatsioonil, ei ole autor esitanud päringuid ning nende vastuseid sisaldavat kirjavahetust käesoleva magistritöö lisadena.

Peamiselt on käesoleva töö koostamisel kasutatud süstemaatilis-teleoloogilist ja võrdlevat uurimismeetodit, kuid täiendavalt on töö teises peatükis teostatud kohtupraktika analüüsimisel kasutatud kvantitatiivse andmeanalüüsi meetodikat. Eestikeelsetest teoreetilistest allikatest võib eraldi ära märkida J. Sootaki teoseid („Kriminaalpoliitika“ ja „Sanktsiooniõigus“) ning erinevate autorite poolt õigusajakirjas „Juridica“ avaldatud artikeid. Võõrkeelsest kirjandusest saab välja tuua R. S. Frase'i, A. von Hirschi ja A. Ashworthi teoseid.

Tööd iseloomustavad märksõnad: karistusõigus, juriidilised isikud, karistused.

1. JURIIDILISE ISIKU KARISTAMISE ÕIGUSLIK RAAMISTIK

1.1. Juriidilise isiku süüteovastutuse õiguslikud alused ja piirid

Kehtivas KarS-is on juriidilise isiku süüteo eest vastutusele võtmise alused avatud üldosa kolmes sättes: §-des 14, 37 ja 37¹. Juriidilise isiku teo karistatavusele laienevad kõik füüsilise isiku vastutusele võtmiseks rakendatavad sätted, mida indikeerib juriidilise isiku süüteovastutuse üldiste aluste sätestamine ainult eelkirjeldatud kolmes paragrahvis koos nimetatud sätete paigutamisega kõrvuti füüsilise isiku kohta käivate normidega, samuti juriidilist isikut puudutavate sätete esitamine seal, kus toimub konkreetse süüteodogmaatilise küsimuse sisuline reguleerimine. Oma olemuselt füüsilise ja juriidilise isikute karistamise alused teineteisest ei erine – nendeks on KarS § 2 lg 2 kohaselt süüteokoosseis, õigusvastasus ja süü.¹¹

Eesti õiguses on juriidilise isiku mõiste avatud tsiviilseadustiku üldosa seaduse¹² (TsÜS) §-s 14, mille kohaselt on juriidiline isik seaduse alusel loodud õigussubjekt, mis saab olla kas eraõiguslik või avalik-õiguslik. Eeltoodud definitsiooni valguses tuleb juriidilise isiku süüteovastutuse aluseid ja piiritlemist käsitledes silmas pidada, et juriidilise isiku süüteovastutuse subjektideks ei ole kõik õigusvõimelised juriidilised isikud. Nimelt lülitab KarS § 14 lg 3 karistatavate juriidiliste isikute ringist välja riigi, riikidevahelise organisatsiooni, kohaliku omavalitsuse üksuse ja avalik-õigusliku juriidilise isiku, millest järelduvalt on avaliku halduse kandjate karistamine KarS-is sisuliselt välistatud. Sellist piiritlemist on õiguslalases kirjanduses selgitatud põhimõttega, et kuna KarS § 14 lg-s 3 loetletud juriidilised isikud tegutsevad avalikes huvides ning nende ülesanded on ette nähtud seaduses ja seaduse alusel antud õigusaktides, ei saa riik kui punitiivfunktsiooni kandja karistada iseennast.¹³

Kuigi KarS § 3 lg 2 kohaselt liigituvad süüteod seaduses ettenähtud karistuse järgi kuritegudeks ja väärtegudeks, on seadusandja juriidilise isiku süüteovastutuse kehtestamisel hinnanud süüteo liigi karistatavate tegude ringi määratlemisel tähtsusetuks – juriidilise isiku vastutuse alused ja tingimused on ühesugused nii kuritegude kui väärtegude puhul. Siiski on

11 J. Sootak; P. Pikamäe (koost.). Karistusseadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2015, § 14 komm p 2, 5.

12 RT I 2002, 35, 216...RT I, 12.03.2015, 106.

13 E. Elkind; J. Sootak. Juriidilise isiku vastutus: uued arengusuunad Eesti kohtupraktikas. – Juridica 2005/X, lk 672.

mõlema süüteoliigi osas aluseks võetud spetsiaalsuspõhimõtte, mille kohaselt saab juriidilise isiku vastutus tuleneda vaid KarS-i eriosa või mõne muu seaduse sellisest paragrahvist, milles on juriidilise isiku teo karistatavus otseselt ette nähtud.¹⁴

Karistusõiguse revisjoni tulemusena 01.01.2015 jõustunud KarS-i muudatustega tegi juriidilise isiku kriminaalvastutuse regulatsioon Eestis märgatava sammu spetsiaalsuspõhimõttele vastanduva universaalsuspõhimõtte suunas. Universaalsuspõhimõtte kohaselt puudub seaduse eriosas vajadus juriidilise isiku vastutuse eraldi äramärgimise järgi, kuna vaikumisi lähtutakse eeldusest, et kõik eriosa koosseisud laienevad võrdselt nii füüsilistele kui juriidilistele isikutele. Kuigi revisjoniga spetsiaalsuspõhimõttest täielikult ei loobutud, laiendas seadusandja oluliselt süüteokoosseisude ringi, mille eest on võimalik juriidilist isikut vastutusele võtta, kuulutades juriidiliste isikute puhul karistatavaks sisuliselt kõik teod, mille puhul vahetult teo olemusest enesest ei tulene selle toimepanemise ainuvõimalikkus füüsilise isiku poolt.¹⁵

Käesoleva töö kirjutamise ajal kehtiva KarS-i redaktsiooni¹⁶ järgi on juriidilist isikut võimalik vastutusele võtta 253 kuriteokoosseisu alusel. Autorile teadaolevalt puudub avalikult kättesaadav ülevaade selle kohta, mitme väärteokoosseisu eest on kehtestatud juriidilise isiku vastutus, kuid tendents juriidilise isiku süüteovastutuse laiendamisele üha enamatele koosseisudele koos asjaoluga, et 2002. aasta karistusõiguse reformiga tekkis Eestis kaks karistusõigust: põhi- ja harukaristusõigus, millest esimene paikneb KarS-is ning teine sadades harukondlikes seadustes ehk täpsemalt nendes sisalduvates väärteokoosseisudes¹⁷, annab aluse eeldada ka juriidilise isiku väärteovastutust ette nägevate süüteokoosseisude suurusjärgu küündimist sadadesse.

Kuna juriidiline isik on õiguslik abstraktsioon, mis saab tegutseda vaid läbi füüsiliste isikute, on ka juriidilise isiku vastutus KarS-is üles ehitatud lähtuvalt tuletatud ehk derivaatse vastutuse põhimõttest. Tuletatud vastutuse põhimõtte järgi eeldab juriidilise isiku vastutus kõigi karistatavuseelduste tuvastamist konkreetse teo toime pannud füüsilise isiku käitumises. Juhul, kui füüsilise isiku tegevus kas või ühele eelnimetatud tingimustest ei vasta, on juriidilisele isikule süüteo omistamine välistatud. Eeltoodust lähtuvalt toimub juriidilise isiku vastutuse tuvastamine kahes etapis: esmalt on vajalik üldiste süüteovastutuse aluste sedastamine konkreetse teo toime pannud füüsilise isiku käitumises, mille järel on oluline

14 J. Sootak, P. Pikamäe (koost.). Karistusseadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2015, § 3 komm p 2; § 14 komm p 3.

15 *Ibid*, § 14 komm p 3.

16 RT I 2001, 61, 364... RT I, 17.12.2015, 9.

17 J. Sootak. Kaks aastat karistusseadustikku – uus õigus ja uued probleemid? – *Juridica* 2005/I, lk 35.

tuvastada see, et omistatav tegu oleks toime pandud süüvõimelise juriidilise isiku huvides.¹⁸

Sealjuures on KarS § 14 lg 1 järgi piiritletud ka isikute ring, kelle tegevust juriidilisele isikule omistada saab – nendeks isikuteks on juriidilise isiku organ, selle liige, juhtivtöötaja või pädev esindaja. Kohtupraktikas on nimetatud käsitlust siiski laiendatud ja teatud juhtudel aktsepteeritud ka seda, et teo paneb toime juriidilise isiku tavatöötaja juhtivtöötaja või organi käsul või vähemalt heakskiidul.¹⁹ Samuti on Riigikohus näinud võimalust erandlikel juhtudel (nt salajase hääletuse puhul) kalduda kõrvale vajadusest välja selgitada juriidilise isiku organi iga konkreetse liikme tegevus, kui on ilmne, et õiguserikkumisele viinud otsuse langetamisel vastas organi liikmete tegevus deliktstruktuuri kõigile elementidele.²⁰

KarS § 14 lg 2 kohaselt ei välista juriidilise isiku vastutuselevõtmine süüteo toimepannud füüsilise isiku vastutuselevõtmist. Kehtivas kohtupraktikas on asutud seisukohale, et selline paralleelne vastutuselevõtmine ei kujuta endast *ne bis in idem* ehk kahekordse karistamise keelu põhimõtte rikkumist – nimelt ei asenda teatud süüteo koosseisude eest ette nähtud juriidilise isiku karistusõiguslik vastutus füüsilise isiku vastutust, vaid täiendab seda.²¹ Sellise lähenemise ajaloolised juured paiknevad juriidilise isiku realiteediteoorias, millele aluse pannud Otto von Gierke käsitluse kohaselt ei ole põhjust juriidilise isiku karistamisega välistada kaasnevat karistust süüdlasest füüsilisele isikule.²² Kahekordset karistamist õigustab see, et ühest küljest käitub füüsiline isik iseseisvalt ja väljendades individuaalset tahet, teisest küljest kuulub ta inimeste ühendusse, mille tagajärjel panustab ta ka ühenduse enda tahtesse.²³

Riigikohtu kriminaalkolleegium on ühe juriidilise ja füüsilise isiku süüteo vastutuse komplementaarset tõlgendamist põhjendava argumendina rõhutanud asjaolu, et KarS-i eriosa ei sätesta ühtegi kuritegu, mille subjektiks oleks üksnes juriidiline isik. Samuti on kolleegium viidanud karistusseadustiku eelnõu seletuskirjas KarS § 14 lg 2 (eelnõu algses redaktsioonis § 13 lg 2) kohta märgitule, mille järgi nii juriidilise isiku kui ka süüteo toimepannud füüsilise isiku üheaegse karistamise võimaluse eesmärgiks on vältida olukordi, kus juriidilise isiku karistatavuse taha püütakse maskeerida füüsiliste isikute poolt toimepandud süütegusid.²⁴

18 J. Sootak; P. Pikamäe (koost.). Karistusseadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2015, § 14 komm p 5.

19 RKKKo nr 3-1-1-145-05 p 6.

20 RKKKo nr 3-1-1-25-06 p 6.

21 RKKKo nr 3-1-1-7-04 p 8-9.

22 A. Fiorella et al. Corporate Criminal Liability and Compliance Programs. Vol II: Towards A Common Model In The European Union. Napoli: Jovene Editore, 2012, p 124. Available:

http://www.academia.edu/6224953/The_Allocation_of_Responsibility_for_Criminal_Offences_Between_Individuals_and_Legal_Entities_in_Europe (16.03.2016).

23 *Ibid.*

24 RKKKo nr 3-1-1-7-04 p 9.

Ka Euroopa Liidu õiguse tasandil sätestavad kõik pärast Maastrichti lepingut allkirjastatud konventsioonid ning kõik pärast Amsterdami ja Lissaboni lepinguid vastu võetud raamotsused ning direktiivid, et olukorras, kus nii juriidiline kui füüsiline isik on kuriteos süüdi, ei ole mingit põhjust ühte neist vastutusest vabastada. Peaaegu kõik rahvuslikud õigussüsteemid üle kogu Euroopa Liidu on siseriikliku õiguse nende juhistega ka vastavusse viinud.²⁵

Samas ei saa süüteovastutusest rääkides unustada, et õiguskirjanduses omaks võetud valitseva arvamuse kohaselt avaldub vastutus sanktsiooni kohaldamises, mille – kui defineerida sanktsioon normis ettenähtud potentsiaalse vastutusena, mis muutub reaalseks sanktsiooni kohaldamisega, saabki vastutus sisuliselt eksisteerida vaid sanktsioonide kohaldamise kaudu.²⁶ Ehkki teoreetiliselt on võimalik vastavalt sellele, kas normikohasele käitumisele järgneb positiivne või negatiivne vastutus (tasu või korralekutsumine), eristatada nii positiivse kui negatiivse sanktsiooni mõistet, keskendutakse käesolevas töös sanktsioonile kui karistusele ehk riigi negatiivsele reaktsioonile õigusrikkumise suhtes.²⁷

1.2. Juriidilise isiku karistamise eesmärgid

Kuigi aluse karistamiseks annab süüteo toimepanemise fakt, realiseerub riigi karistusõiguslik võim karistuse kohaldamises.²⁸ Riigi karistusõigusliku võimu ehk karistuse õigustatuse põhjendusi võib määratleda karistusteooriatena, mis üritavad pakkuda vastuseid karistamise üldiste eesmärkide kohta.²⁹ Karistuse eesmärgi määratlemise ja karistusteooria mõisted küll lähedased, kuid ei kattu – on võimalik eristada karistuse mõtet karistusõiguse üldise legitiimsioonialusena ja karistusteooriaid selle erinevate võimalustena, kuid ka siis jäävad karistusteooriad riigi karistusvõimu põhjendamise aluseks ehk karistuse mõtte variantideks, samas kui karistuse eesmärgid näitavad ära suunad, kuidas riigi karistusvõim realiseerub, milleks riik karistusvõimu rakendab.³⁰ Konkreetsetes riigis kasutatavast karistusõigusteooriast ja riigi õiguspoliitilistest otsustest oleneb J. Sootaki käsitluse kohaselt

25 A. Fiorella et al. *Corporate Criminal Liability and Compliance Programs. Vol II: Towards A Common Model In The European Union*. Napoli: Jovene Editore, 2012, p 130 –

http://www.academia.edu/6224953/The_Allocation_of_Responsibility_for_Criminal_Offences_Between_Individuals_and_Legal_Entities_in_Europe (16.03.2016).

26 J. Sootak. *Sanktsiooniõigus*. Tallinn: Juura, 2007, lk 15.

27 Duden 5, Bd, lk 725 (Viidatud: Sootak, J. *Sanktsiooniõigus*. Tallinn: Juura, 2007, lk 15).

28 Sootak, J. *Kriminaalpoliitika*. Tallinn: Juura, 2015, lk 108.

29 Sootak, J. *Sanktsiooniõigus*. Tallinn: Juura, 2007, lk 26-27; 60.

30 *Ibid*.

suuresti KarS-i üldosa sanktsioonisüsteem, kuid samas olenevad karistusteooriatest ka karistuse mõistmise (kohaldamise) alused.³¹

Kirjeldades kokkuvõtvalt juriidiliste isikute karistusõigusliku vastutuse üldiseid eesmärke, võib viidata õiguskirjanduses väljendatud seisukohale, mille järgi tuleneb vajadus ettevõtete õigusliku vastutuse järgi asjaolust, et ettevõtted kujutavad endast nii õigus- kui majanduselus iseseisvalt toimivaid moodustisi, kusjuures vähemalt suurettevõtete majanduslik ja poliitiline võim näitab, et nende näol on sotsiaalse nähtusena tegemist millegi sootuks muuga, kui seda on üksikult tegutsev kurjategija. Ettevõtte kui terviku kuritegelikust käitumisest tulenevad kahjud saavad olla võrreldamatult suuremad sellest, mida suudaks tekitada üksik kurjategija, mistõttu võiks üksikisikule mõistetav karistus jääda kogu tekitatud kahjuga võrreldes tihti kohatult madalaks.³²

Liikudes juriidilise isiku karistamise teooriate juurde, on vähemalt Anglo-Ameerika õigusruumis, kus on juriidilise isiku süüteo vastutuse instituuti tuntud kauem kui mandri-Euroopas, suurem osa teooriatest juriidilise isiku karistamise kohta olnud ajalooliselt tõkestamis-põhised (i.k. *deterrence-based*). See tähendab, et karistamise eesmärgiks on peetud rikkumiste hukkamõistmist ja õiguskuuleka käitumise julgustamist.³³ Samas on viimase aja arengud juriidilise isiku karistamisel toonud kaasa ka teenitud tasu (i.k. *just deserts*) teooria tutvustamise.³⁴ Üks võimalus teenitud tasu kontseptsiooni seletamiseks on utilitaristliku filosoofiakoolkonna esindaja J. S. Milli poolt väljendatud tõdemus, mille kohaselt on universaalselt õiglane see, kui iga isik saab selle, mille ta ära teeninud on, seevastu ebaõiglane on see, kui isik saab kasu või kannatab kahju teo eest, millega ta seda ära teeninud pole.³⁵

Eelkirjeldatud lähenemine on siiski omane relatiivsetele karistusteooriatele, mis näevad karistuses riigi karistusvõimu eesmärgipärast kohaldamist, saavutamaks kuritegude tulevikus ärahoidmine.³⁶ Relatiivsete teooriate kohaselt saab sanktsioonide kohaldamist näha ühest küljest tõkendina, kuid samas võib sanktsioone näha ka omamoodi katalüsaatoritena, mis soodustavad normikohast käitumist ja annavad signaali selle kohta, et normile mittevastavat käitumist ei tolereerita.³⁷ Seevastu on relatiivsetele teooriatele vastanduvate absoluutsete

31 J. Sootak. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura, 2007, lk 26, 83.

32 E. Samson. Kriminaalkaristus majandusettevõtetele. – Juridica 1999/VIII lk 366-367.

33 C. Wells. Corporations and Criminal Responsibility. Oxford: Clarendon Press, 1993, p 31 (23.04.2016).

34 *Ibid.*

35 F. Feldman; B. Skow. Desert (comp. E. N. Zalta.). The Stanford Encyclopedia of Philosophy. 2015 – Available: <http://plato.stanford.edu/archives/win2015/entries/desert/> (23.04.2016).

36 J. Sootak. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura, 1997, lk 60-61.

37 R. B. Macrory. Regulatory Justice: Making Sanctions Effective. Final Report. 2006 p 4 Available: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20121212135622/http://www.bis.gov.uk/files/file44593.pdf>

teooriate järgi karistus vaba mistahes eesmärgist – karistus on asi iseeneses ning karistuse õiguslik ja eetiline alus ei vaja põhjendamist ega karistamisvolitus õigustamist; karistada tuleb selle tõttu, et kuritegu on toime pandud.³⁸ Tulenevalt kuritegude tulevikus ärahoidmise eesmärgi saavutamiseks valitud lähenemisest, eristatakse relatiivsetes teooriates üld- ja eripreventsiooni, mis jagunevad omakorda positiivseks ja negatiivseks preventsiiooniks.

Absoluutsete ja relatiivsete teooriate vahelise kompromissina sündisid mitmed ühendteooriad, mida seostatakse eelkõige saksa õigusteadlase A. Merkeliga, kes lähtus eeldusest, et pole otstarbekas vastandada tasumist ja preventsiiooni – karistus kujutab endast kuriteole vastasmõju ning on selles mõttes tasumine, samas sisaldab iga tasumine endas preventiivset aspekti, sest õiglase kättemaksuna on ta eesmärgipärane ning orienteeritud olemasolevatele eetilistele hoiakutele. Tänapäeval kasutuses olevad karistusteooriad ongi eelkõige segateooriad.³⁹ Kokkuvõtvalt võib nentida, et domineeriva lähenemise kohaselt on karistus õigustatud, kui see vastab kahele tingimusele – see on ära teenitud ja suunatud kuritegeliku käitumise vähendamisele tulevikus.⁴⁰

Samas tähendab juriidilise isiku abstraktne olemus paratamatult seda, et ilmselt ei saa pidada võimalikuks kohaldada juriidilisele isikule täiel määral kõiki eelnevalt kirjeldatud kaasajal omaks võetud relatiivseid karistusteooriaid. Siinkohal on juriidilise isiku karistamise eesmärkide määratlemisega seonduvas diskussioonis võtmeküsimusena välja toodud see, kas juriidilise isiku karistamise eesmärgina on võimalik näha vaid süüteo toimepanemisega saadud majandusliku kasu äravõtmist, või on karistamise eesmärgiks ka konkreetse süüteo toimepannud juriidilisele isikule etteheite tegemine.⁴¹

C. Wells on väitnud, et juriidiliste isikute karistamine lähtub tihti eeldusest, et juriidilised isikud on eelkõige nn “kasumi maksimeerijad”, kuid välja toonud sellise lähenemisega ohud: esimeseks probleemiks on see, et väga tihti on rahaline karistusmäär, mis juriidilise isiku karistamise eesmärki täidab, ühtlasi ka nii suur, et muudab ettevõtte üldise tegutsemise ebasuvaks. Samas tuleb arvesse võtta ka seda, et liiga kitsaste karistusraamide põhjal kohaldatavad maksimaalsed karistused võivad suuremate juriidiliste isikute jaoks olla võrdlemisi väikese tähtsusega. Teine probleem seisneb selles, et nimetatud eeldus võib

(23.04.2016).

38 J. Sootak. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura, 1997, lk 60-61.

39 *Ibid*, lk 71.

40 N. Baird. Criminal Law, Title I, Series II. London: Cavendish Publishing Limited, 1995, p 41.

41 R. Rask; M. Kairjak. Kriminaalvastutus juriidilise isiku jagunemisel. – Tractatus Terribles. Professor Jaan Sootaki 60. juubelile pühendatud artiklikogumik. Tallinn: Juura, 2009, lk 40.

iseenesest vääri olla – äriühingud, ehkki tulemustele orienteeritud, ei pruugi tegutseda vaid ühe eesmärgiga.⁴²

Kui juriidilise isiku karistamise eesmärgiks lugeda kitsalt majandusliku kasu äravõtmist, siis seisneks juriidilise isiku karistamise idee kokkuvõtlikult rahalise karistuse kohaldamises, eesmärgiga võtta ära juriidilise isiku kasum, mis on saadud läbi kuritegude toimepanemise ehk kuluteadliku ja kasumile orienteeritud käitumise. Sellist mudelit on kirjeldatud lihtsa negatiivse üldpreventsiooni valemi alusel: kasum kui stiimul süütegu toime panna, karistus kui kasumi äravõtmine on stiimul kuritegudest hoiduda.⁴³

Negatiivne üldpreventsioon, mille töötas 19. sajandil välja Anselm Feuerbach, põhinebki sisuliselt karistusähvardusel.⁴⁴ See lähtub eeldusest, et kuritegeliku käitumise ja riiklikus karistuslõiguses sisalduva karistuse tõenäosuse ning raskuse vahel valitseb seos.⁴⁵ Sisuliselt toetub negatiivne üldpreventsioon *homo oeconomicus*'e mudelile – isik otsustab igas käitumisolukorras nii, nagu talle näib kasulikum. Negatiivse üldpreventsiooni kohaselt toimib normikonformsus ainult situatiivse normijärgimise põhimõttel, kui normi järgimine näib isikule soodsaim.⁴⁶ Tänapäeval ollakse üldiselt arvamisel, et karistuse üldpreveniivne toime on olemas ja tuvastatav, ehkki preventsioon toetub pigem riisikole saada tabatud, mitte niivõrd ähvardava karistuse ja saavutatava kasu võrdlemisele.⁴⁷

Siiski ei piisa negatiivsest üldpreventsiooni teooriast juriidilise isiku karistamise eesmärkide ammendavaks seletamiseks. Nimelt on majandusliku kasu äravõtmise argumendi võtmes rõhutatud, et sellisel juhul oleks lihtsaim tee hoopis see, mida kasutab Saksa karistusõigus – kui ettevõtte on süüteoost tõepoolest majanduslikku tulu lõiganud, pole vaja tema allutamise kriminaalmenetlusele ja tema suhtes karistusõiguslikku sanktsiooni rakendamine, küll aga tuleks tal loovutada süüteo kaudu saadud majanduslik tulu.⁴⁸

Eeltoodust lähtuvalt tuleb juriidilise isiku karistamise eesmäärke vaadata ka teistest karistusteooriatest lähtuvalt. Negatiivse üldpreventsiooni kõrvale pärast II maailmasõda arenenud positiivse üldpreventsiooni teooria kohaselt kehastub üldises väärtussüsteemis ja seda väljendavates otsustustes muuhulgas ka karistusega avaldatav hinnang. Karistus on üks ühiskonna käsutuses olevaid vahendeid üldise tahte ja üldkehtiva moraali realiseerimiseks.

42 C. Wells. *Corporations and Criminal Responsibility*. Oxford: Clarendon Press, 1993, p 33.

43 R. Rask; M. Kairjak. Kriminaalvastutus juriidilise isiku jagunemisel. – *Tractatus Terribles*. Professor Jaan Sootaki 60. juubelile pühendatud artiklikogumik. Tallinn: Juura, 2009, lk 40-41.

44 J. Sootak. *Sanktsiooniõigus*. Tallinn: Juura, 2007, lk 40.

45 J. Sootak. *Kriminaalpoliitika*. Tallinn: Juura, 1997, lk 65.

46 J. Sootak. Uuematest arengutendentsidest karistusteoorias ja kriminaalpoliitikas. – 2000/I, lk 3.

47 C. Roxin, *Strafrecht*, S. 48 (viidatud: J. Sootak. *Kriminaalpoliitika*. Tallinn: Juura 2015, lk 66).

48 E. Samson. Kriminaalkaristus majandusettevõtetele. – *Juridica* 1999/VIII, lk 370.

Seega võimaldab positiivne üldpreventsioon anda kriminaalõigusele otseselt integreeriva, normitugevdava rolli.⁴⁹

Positiivse üldpreventsiooniga seostatakse nende riikide kriminaalseadustike sätteid, kus räägitakse karistuse mõistmisel õiguskorra kaitsmise vajadusest. Selliste konstruktsioonidega seab kriminaalõigus eesmärgiks rõhutada õigusnormide kehtivuse tõsiseltvõetavust, püüdes seega rõhuda elanike õiguskuulekusele ja vastutustundlikkusele. Eelkõige ilmneb vajadus selle järgi juhtudel, kui teatud deliktide esinemissageduse suurenemisest võib järeldada, et elanikkond ei võta normi piisavalt tõsiselt, kuna ei usu õigusjärelmi kohaldamise tõenäosusesse. Positiivse üldpreventsiooni teooria kohaselt tuleb sellisel juhul anda elanikkonnale õppetund, sest karistusnormi karistusähvardusest ei ole piisavalt õppust võetud.⁵⁰

Kui kehtivas regulatsioonis nii positiivsest kui negatiivsest üldpreventsioonist lähtuvaid kaalutlusi juriidilise isiku karistamisel üldjoontes tunnistatakse, siis juriidilise isiku vastutuse eripreventiivsete eesmärkide määratlemine on oluliselt ebamäärasem.⁵¹ Eripreventsiooni teooria kohaselt on karistuse eesmärgiks konkreetse õigusrikkuja mõjutamine sellisel määral, et hoida ära tema poolt uute õigusrikkumiste toimepanek, ka eripreventsiooni on võimalik jaotada negatiivseks ja positiivseks eripreventsiooniks, millest esimene tegeleb konkreetse isiku hirmutamise ja teine resotsialiseerimisega.⁵² Eripreventsiooni sisu on F. v. Liszti järgi kolmesugune: esiteks on selleks üldsuse kaitsmine kurjategija isoleerimise läbi; teiseks kurjategija taunimine talle karistuse kohaldamisega ehk hirmutamine ja kolmas element seisneb kurjategija sellises mõjutamises, et ta edaspidi uusi kuritegusid toime ei paneks ehk kasvatamises, sealjuures sõltub konkreetsete preventiivsete eesmärkide saavutamine kurjategija tüübist.⁵³

Kuna eripreventsiooni eesmärgiks on mõjutada konkreetset normirikkujat, hoidmaks ära tema poolt uute õigusrikkumiste toimepanemise, on ka 2002. aastal jõustunud karistusseadustiku eelnõu seletuskirjas väljendatud seisukohta, et kui füüsilisele isikule kohaldataval karistusel eristatakse tavaliselt karistuse üld- ja eripreventiivset eesmärki, siis on ilmne, et juriidilisele isikule kohaldatav karistus saab omada ainult repressiivset ja üldpreventiivset eesmärki.⁵⁴ Sellise lähenemisega kaasnevad ka teatavad probleemid – nimelt

49 J. Sootak. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura, 1997, lk 68.

50 *Ibid*, lk 68-69.

51 R. Rask; M. Kairjak. Kriminaalvastutus juriidilise isiku jagunemisel. – Tractatus Terribles. Professor Jaan Sootaki 60. juubelile pühendatud artiklikogumik. Tallinn: Juura, 2009, lk 40.

52 J. Sootak. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura, 1997, lk 69.

53 *Ibid*.

54 Seletuskiri karistusseadustiku eelnõu (119 SE III) juurde, lk 126.

on kehtivas õiguspraktikas omaks võetud seisukoht, mille järgi on juriidilise isiku karistamisel oluline reaktsiooni karistuslik iseloom teo toimepannud juriidilisele isikule.⁵⁵ Sisuliselt peaksid teo toimepannud juriidilisele isikule kohaldatavad karistused olema kehtiva regulatsiooni kohaselt peale majandusliku kasu äravõtmise käsitletavat nimetatud juriidilisele isikule ka etteheitekena.⁵⁶

Ehkki 28.07.2008 jõustunud KarS-i redaktsioon⁵⁷ tõi § 14 lg-s 1 loetletud isikute ringi ka pädeva esindaja mõiste, mistõttu on järgnevale lähenemisele esitatud kriitikas leitud, et võimalus lugeda ebaselgelt määratletud ja tihti ettevõttes väikest rolli mängivaid isikuid juriidilise isiku igapäevasteks tahtekujundajateks võib juriidilise vastutust ülemääraselt laiendada, on ühe lahendusena juriidilise isiku suhtes eripreventsiooni kohaldamise problemaatikale nähtud juriidilise isiku karistamise eripreventiivsete eesmärkide rakendamist KarS § 14 lg-s 1 nimetatud isikute suhtes. Sellisel juhul peegelduks juriidilise isiku karistamise eripreventiivne eesmärk nimetatud sättes loetletud isiku(te) kohustuses hoiduda tegudest, mis tooksid kaasa juriidilise isiku vastutuse.⁵⁸

1.3. Juriidilise isiku sanktsioonisüsteem ja karistusraamid

Karistuste süsteem on KarS-is moodustatud kolmel alusel: karistused füüsilisele ja juriidilisele isikule, karistused kuriteo ja väärteo eest ning põhi- ja lisakaristused.⁵⁹ Karistusliigid ja -määrad on seaduses kehtestatud kolmel tasandil, millest esimene hõlmab karistusliikide ja -määrade süsteemi tervikuna (KarS-i üldosa sanktsioonisüsteem), teine hõlmab endas karistuste süsteemi ja karistusraame seotult süüteoliikidega KarS-i eriosas ning kolmas tase seisneb karistuse liigis ja määras konkreetse süüteo korral.⁶⁰

Süüteokoosseisule vastava karistuse määratlemisel on seadusandjal suur otsustamisvabadus.⁶¹ Karistusraamide abil määratleb seadusandja konkreetsete süütegude ja süüteoliikide võrdleva raskuse ning kirjutab kohtunikule ette süüdlasele kohaldatava karistuse piirid. Õiguskirjanduses on asutud seisukohale, et karistusmäärad põhinevad ühiskonnas

55 RKKKo nr 3-1-1-7-04 p 10.

56 R. Rask; M. Kairjak. Kriminaalvastutus juriidilise isiku jagunemisel. – Tractatus Terribles. Professor Jaan Sootaki 60. juubelile pühendatud artiklikogumik. Tallinn: Juura, 2009, lk 43.

57 RT I 2001, 61, 364... RT I 2008, 33, 200.

58 M. Kairjak; R. Rask. Division of a Company as Means of Corporate Rescue? On Criminal Liability in the Context of Company Division. *Juridica International* 2010/XVII, p 245.

59 J. Sootak. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura, 2007, lk 84.

60 M. Köhler, lk 578-579 (Viidatud: Sootak, J. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura, 2007, lk 83).

61 RKPJKo 3-4-1-9-03 p 21.

omaks võetud väärtushinnangutel, mille väljendamiseks on pädev just seadusandlik võim; lisaks on parlamendil sel viisil võimalik kujundada riigi karistuspoliitikat ja mõjutada kuritegelikku käitumist.⁶²

Kui J. Sootaki kästluse kohaselt tuleneb KarS-i üldosa sanktsioonisüsteem suuresti karistusteooriatest ja konkreetse riigi õiguspoliitilistest otsustest, siis seaduse eriosa tasandil karistusliikide ja -määrade kujundamisel peetakse sellise lähenemise kohaselt karistusteooriatest kaalukamateks väärtusotsustusi, mis tähendab, et karistusõiguse eriosa süsteem on üles ehitatud erinevalt väärtustatavatele õigushüvedele. Karistuse sidumine eriosa koosseisuga tähendab koosseisuga kaitstud õigushüvele hinnangu andmist, millest järeldub, et mida karmim on õigushüve kahjustava teo eest ettenähtud karistus, seda kõrgemaks peab karistusõigus ja seeläbi ka kogu ühiskond kahjustatava õigushüve väärtust.⁶³

Õigushüve on määratletud kui inimeste sotsiaalseks kooseluks vajalikku elulist hüve ehk sotsiaalset väärtust, mille kaitsmiseks tuleb rakendada riiklikku karistusvõimu.⁶⁴ Kui ühelt poolt on õigushüvede näol tegemist sotsiaalsete hüvedega, siis teisalt muudab just nende õiguslik kaitstud nad õigushüvedeks.⁶⁵ Ühe levinuima kästluse kohaselt jagunevad õigushüved individuaalseteks (elu, tervis, kehaline puutumus) ja kollektiivseteks (riik, avalik rahu). Oma olemuselt võivad õigushüved olla ka oluliselt spetsiifilisemad, näiteks finantssüsteemi normaalne toimimine.⁶⁶

Õigushüved moodustavad ühiskonnas teatud süsteemi, mis üldjoontes tuleneb põhiseadusest ja muudest inimese põhiõiguseid sätestavatest rahvusvahelistest aktidest.⁶⁷ KarS-i eriosa ja haruseaduste süstematiseerimisel õigushüvede alusel omandab tähtsuse õigushüvede kahesugune käsitlus – süsteemiimmanentne ning süsteemitranssendentne ehk süsteemikriitiline. Kui süsteemiimmanentse kästluse kohaselt lähtutakse karistusõiguslikust normisüsteemist endast, mistõttu õigushüve mõiste teenib eelkõige süüteokoosseisude süstematiseerimise ning tõlgendamise huve, nõuab kui süsteemikriitilise käsitlus õigushüve enda olemasolu ja ühtlasi ka teo kriminaliseerimisvajaduse põhjendamist.⁶⁸

62 J. Sootak. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura, 2007, lk 83.

63 *Ibid.*

64 J. Sootak. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura, 2015, lk 118.

65 J. Sootak. Majanduskriminaalõigus. SA Eesti Õiguskeskus. Tartu 1998, lk 55.

66 Tolliseaduse ning kultuuriväärtuste väljaveo, ekspordi ja sisseveo seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri 26.04.2013. Kättesaadav: www.koda.ee/public/Tolliseaduse_muutmise_seletuskiri_mai_2013.doc (16.02.2016).

67 J. Sootak. Majanduskriminaalõigus. SA Eesti Õiguskeskus. Tartu 1998, lk 55.

68 Haberl 1998: 50-51 (Viidatud: J. Sootak; P. Randmaa. Narkokriminaalpoliitika või narkopoliitika. Akadeemia nr 6/2006, lk 1332).

Kuritegude raskusastmed on sätestatud KarS-i §-s 4. Kuna alates 01.01.2015 jõustunud redaktsiooniga kaotati juriidilise isiku sundlõpetamine kui üks põhikaristuse liik, on käesoleval hetkel juriidilisele isikule nii kuriteo- kui väärteorikkumiste eest võimalik kohaldada ainult ühte liiki põhikaristust, milleks on kuritegude puhul rahaline karistus ja väärtegude puhul rahatrahv. Eeltoodust lähtuvalt on pärast juriidilise isiku sundlõpetamise kaotamist ka juriidilise isiku kuritegude raskusastmed määratletud füüsilise isiku karistuste kaudu.⁶⁹

Rahalise karistuse näol on tegemist avaliku kriminaalkaristusega, mida saab kokkuvõtvalt defineerida kui süüdimõistetule kohtu poolt pandavat avalik-õiguslikku kohustust maksta riigitulusesse teatud rahasumma; väärteo eest kohaldatavat rahalist laadi karistust nimetatakse rahatrahviks.⁷⁰ Kehtivas regulatsioonis tuleneb juriidilisele isikule kuritegude eest kohaldatav karistusraam KarS-i üldosa § 44 lg-st 8, mille kohaselt võib kohus juriidilisele isikule mõista rahalise karistuse vahemikus 4000–16 000 000 eurot. Samuti võib KarS § 44 lg 9 kohaselt kohus seadustiku eriosas sätestatud juhtudel juriidilisele isikule mõista rahalise karistuse, mille suurus arvutatakse protsendina juriidilise isiku käibest kriminaalmenetluse alustamise aastale vahetult eelneval majandusaastal või juhul, kui isik on tegutsenud alla aasta, siis kriminaalmenetluse alustamise aastal. Siiski ei või ka sellisel juhul mõistetava rahalise karistuse ülemmäär ületada sama paragrahvi lõikes 8 sätestatud rahalise karistuse ülemmäära.

Ka juriidilisele isikule väärtegude eest kohaldatav üldine karistusraam tuleneb KarS-i üldosast, mille § 47 lg 2 kohaselt võib kohus või kohtuväline menetleja kohaldada juriidilisele isikule väärteo eest rahatrahvi vahemikus 100–400 000 eurot. Siiski on oluline silmas pidada, et juriidilisele isikule konkreetse väärteokoosseisu eest mõistetava rahatrahvi maksimaalne määr on alati sätestatud vastava süüteovastutust ette nägeva sätte juures.⁷¹

Enne karistusõiguse revisjoni olid juriidilise isiku rahalise karistuse ja rahatrahvi üldised karistusraamid jäänud alates seaduse jõustumisele järgnevatel aastatel peaaegu muutumatuks. Kuigi revisjoni tulemusena tõsteti ka juriidilisele isikule kuriteo eest mõistetava rahalise karistuse alammäära 3200 eurolt 4000 euron, toimus peamine muudatus siiski juriidilisele isikule väärteo eest ette nähtud trahvimäärades. Seadusandja hinnangul ei täitnud juriidilisele isikule seni ette nähtud miinimumtrahvimäär, milleks oli 32 eurot, elukalliduse üldist tõusu arvestades enam oma karistusõiguslikku eesmärki. Samuti peeti otstarbekaks juriidilisele isikule kohaldatava rahatrahvi ülemmäära tõstmist, kuna EL

69 J. Sootak; P. Pikamäe (koost.). Karistusseadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2015, § 4 komm p 2.

70 J. Sootak. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura, 2007, lk 87, 90-91.

71 Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (554 SE II) eelnõu juurde, lk 23.

õigusaktidest tuleneb sageli kohustus näha teatud rikkumiste eest ette tõhusad karistused, kusjuures alati ei peeta silmas kuriteokaristusi. Seni kehtinud regulatsiooni kohaselt ei olnud nõutavad karistusmäärad sageli täidetavad, kuna väärteo eest juriidilisele isikule mõistetav maksimaalne rahatrahv oli KarS-is 32 000 eurot.⁷²

Praktikas saab üldises karistusraamis ette nähtud maksimaalse trahvimäära kehtestamist konkreetsetes eriosa koosseisus sätestatud õigusrikkumise eest lugeda siiski pigem erandiks. Pärast 01.01.2015 jõustunud KarS-i redaktsiooni on 400 000 euro suurune rahatrahv juriidilisele isikule ette nähtud 5 väärteokoosseisu puhul: KarS §-de 398 ja 398¹ ning konkurentsiseaduse (KonkS) §-de 73⁵, 73⁶ ja 73⁷ eest.

1.4. Karistuse kohaldamine juriidilisele isikule

Kui seaduses sätestatud karistusliigid ja -raamid annavad üldise ettekujutuse selle kohta, milline võiks olla vastava kuriteo eest õiglane karistus, siis otsuse selle kohta, milline karistus on konkreetsel juhul õiglane, teeb seadusega etteantud piirides kohtunik või kohtuväline menetleja. Seadusandja määratleb karistusliigid ja -raamid eelkõige kuritegude objektiivse raskuse järgi, karistuse kohaldaja ülesandeks jääb karistuse individualiseerimine nendes piirides, eesmärgiga leida toimepandud teo subjektiivne raskus.⁷³

KarS-is on karistuse kohaldamise alused sätestatud 4. peatüki 1. jaos. Rääkides karistuse kohaldamisest, on esmalt oluline täpsustada, et ehkki tähenduselt sarnased, ei ole mõisted “karistuse kohaldamine”, “karistuse mõistmine” ja “karistuse määramine” sünonüümid – karistuse mõistab kohus nii kuriteo kui ka väärteo eest, karistuse määrab ametnikust kohtuväline menetleja väärteo eest. Seega hõlmab karistuse kohaldamise mõiste karistuse mõistmist või määramist KarS § 56 lg 1 järgi, aga ka KarS-i 2. ja 3. jaos ettenähtud üldkasulikku tööd kui asenduskaristust ning rahalise karistuse, rahatrahvi ja varalise karistuse asendamist.⁷⁴ KarS-i revisjoniga jäeti karistuse kohaldamise alused KarS §-des 56-58 muutmata, ehkki lisati tegevkahetsus karistust kergendava või välistava asjaoluna § 60¹ näol.⁷⁵

Kuigi karistuse kohaldamise materiaaõiguslikud alused, mille lähtekohaks on seaduses kirjeldatud süütegu, kehtivad nii kuriteo kui ka väärteo kohta, erinevad need põhikaristuse kohaldamise korral mitme süüteo eest. Nimelt sätestab KarS § 63 lg 2, et kui isik on toime pannud mitu tegu, mis vastavad mitmele eri kuriteokoosseisule ja teda ei ole nendest ühegi eest varem karistatud, mõistetakse iga teo eest eraldi karistus ning KarS § 64 järgi liitkaristus.

⁷² *Ibid*, lk 22-23.

⁷³ J. Sootak, J. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura, 2007, lk 114.

⁷⁴ L. Kivi; J. Sootak. Karistuse kohaldamise alused Eesti karistusseadustikus. – *Juridica* VII/2001, lk 475.

⁷⁵ J. Sootak. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura, 2015, lk 242.

Kui isik on toime pannud mitu tegu, mis vastavad mitmele eri väärteokoosseisule, siis KarS § 63 lg 3 kohaselt määratakse või mõistetakse karistus iga väärteo eest eraldi ja liitkaristust ei moodustata.⁷⁶

Karistusõiguse süüpõhimõte tähendab, et riiklik karistusõigus saab kohaldada karistust ainult sellise teo eest, milles õigusrikkuja süüdi on. Kui süüteokoosseisu ja õigusvastasus näitavad, millisel viisil toimepandud tegu õiguskorda kahjustab, mistõttu ei sõltu nende tuvastamine ei sõltu teo toimepanijast, siis süü tuvastamise tasandil ei küsita enam, kas isiku käitumine kujutas endast õigusrikkumist, vaid seda, kas isikule saab koosseisupärast käitumist ette heita.⁷⁷

KarS § 56 lg-st 1 tulenevalt on karistamise aluseks isiku süü. Sama sätte teine lause näeb ette, et karistuse mõistmisel kohtu või määramisel kohtuvälise menetleja poolt arvestatakse kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, võimalust mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest ja õiguskorra kaitsmise huvisid. Süüst lähtuval karistusel ei ole universaalset määra – see on alati kokkuleppeline, sõltudes konkreetsest ühiskonnast ja selle väärtushinnangutest.⁷⁸ Süü suuruse kindlakstegemise osas on kohtupraktikas asunud seisukohale, et isiku süü hindamisel tuleb lähtuda eelkõige asjas tuvastatud faktilistest asjaoludest ja nendes kajastuvast teo ebaõiguse mahust.⁷⁹ Sealjuures on Riigikohus leidnud, et süü suuruse tuvastamisse tuleb kaasata ka teo toimepanemise tehioolud⁸⁰, samuti on esile toodud, et süü suurusest lähtuvalt peab kohus andma karistuse liiki ja määra sisaldava põhjendatud karistusõigusliku hinnangu just toimepandud kuriteole⁸¹.

Süüpõhimõte eeldab, et olenemata sellest, milliseid karistuseesmärke kohus karistust mõistes ei järgiks ja kui oluliseks neid karistust mõistes ei peetaks, on karistus alati seotud süü suurusega. Samas peab karistus KarS § 56 lg 1 teise lause kohaselt täitma ka üld- ja eripreventiivseid eesmärke. Seega vastavad KarS §-s 56 lg 2 välja toodud preventiivsed kaalutlused eelkõige XIX sajandi teisest poolest alguse saanud sotsiaalsele kaitsele orienteeritud karistusõiguse mudelile, mis vastandub süüpõhimõttel põhinevale karistusõigusele ning näeb karistamise eesmärgina vajadust kaitsta ühiskonda ohtlike kurjategijate eest.⁸²

76 L. Kivi; J. Sootak. Karistuse kohaldamise alused Eesti karistusseadustikus. – Juridica VII/2001, lk 475.

77 J. Sootak. Karistusõiguse alused. Tallinn: Juura, 2003, lk 54; 89.

78 RKÜKo 3-4-1-9-03 p 21.

79 RKKKo 3-1-1-76-12 p 7.

80 RKKKo 3-1-1-12-06 p 12.

81 RKKKo 3-1-1-99-06 p 14.

82 J. Sootak. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura, 2015, lk 155; 193.

Lähenemist, kus kohaldatavas karistuses ühendatakse nii isiku süü kui ohtlikkus, saab omistada monistlikule süsteemile, mis on omaks võetud paljudes riikides – sh Suurbritannia, Norra, Läti – kuid siiski tuleb ka meil kehtiva valdavalt monistliku süsteemi puhul arvestada, et kuna karistamise aluseks on isiku süü, saab preventiivseid eesmärke kaaluda üksnes süüga määratud karistuse raames.⁸³ Praktikas ei ole selline eristamine alati lihtne – näiteks on M. Kruusamäe poolt karistuse kohaldamise teemal koostatud kohtupraktika analüüsis kritiseeritud kohtuotsust, kus aeti kahetsusväärset aetud segi süü ja karistamise eesmärgid ning vaadeldi üldpreventsiooni kui süü suuruse näitajat.⁸⁴

Kui karistuse kohaldamise aluseks on isiku süü, omandab juriidilisele isikule karistuse kohaldamisel võtmetähtsuse küsimus selle kohta, kuidas käsitleda peamiselt füüsiliste isikute karistamise valguses kujunenud süü mõistet juriidilistele isikutele karistuse kohaldamisel. Probleemidele juriidilise isiku süükäsitluses juhiti tähelepanu juba 2011. aastal karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu juurde koostatud seletuskirjas tähelepanu probleemile, et erinevalt süüteo objektiivsete tunnuste tuvastamisest juriidilise isiku käitumises, on süü kindlakstegemine korporatsioone puudutavate kuritegude korral sageli keerukas; samuti tõstatati eelnimetatud seletuskirjas küsimused selle kohta, millistel juhtudel saab juriidilisele isikule omistada füüsilise isiku individuaalse süü ning kas juriidilise isiku süü saab üldse füüsilise isiku individualiseeritud süüst lahus eksisteerida.⁸⁵

Saksamaal põhiseaduslikul tasemel omaks võetud karistusõiguslike põhimõtete järgi defineeritakse süü isiku võimalusena teisiti käituda, mistõttu saab süüst sellise käsitluse kohaselt rääkida vaid siis, kui inimesele on võimalik ette heita, et ta ei valinud õiguspärase käitumise varianti, kuigi tal oli selleks isiklikult nii võime kui ka võimalus. Õiguskirjanduses väljendatud arvamuse kohaselt ei ole võimalik sellise isikliku vastutuse omistamine ettevõtetele, millest tulenevalt on süü mõistesse kuuluvaid etteheiteid võimalik teha vaid füüsilisele isikule. Selle argumendi tulemusena on tekkinud diskussioon süü mõiste võimaliku muutmise kohta – eetilise etteheidetavuse asemel pakutakse välja funktsionaalne süümõiste: süüga on tegemist juba siis, kui teo toimepanija tegi vähem, kui temalt oodatakse. Teisiti käitumise võime ja võimalus ei oleks sellisel juhul enam oluline, mistõttu võimaldaks moraalsest etteheitest vabastatud funktsionaalne määratlus süüd omistada ka ettevõtetele.

83 A. Parmas; R. Kiris. Karistusjärgne kinnipidamine põhiseaduse vastane, mis saab edasi? Kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=16011&op=archive2> (01.05.2016).

84 M. Kruusamäe. Karistuse kohaldamise etapid Riigikohtu praktikas. Analüüs. Kättesaadav: <http://www.riigikohus.ee/vfs/1391/Karistuse%20kohaldamise%20etapid.pdf> (18.04.2016).

85 Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskiri (13.10.2011) – www.koda.ee/?id=16265 (21.04.2016), lk 1-2.

Teise lähenemise kohaselt on süü tuletatav ettevõtte jaoks tegutseva isiku süüst, millest lähtuvalt saab ettevõtet karistada üksnes sellisel juhul ja niisuguses määras, kuivõrd on tegemist selle ettevõtte töötaja süüliselt toimepandud teoga.⁸⁶

Kokkuvõtlikult võivad süü suurust mõjutavad asjaolud olla tegu ja tagajärge iseloomustavad ehk objektiivsed või seisneda motiivis ja eesmärgis ehk olla subjektiivsed, lisaks võivad need ilmned KarS-i §-des 57 ja 58 sätestatud kergendavates ja raskendavates asjaoludes.⁸⁷ Karistusseadustiku eelnõu seletuskirjas väljendatud seisukoha järgi ründeobjektile ja seeläbi ka õigushüvele tekitatud kahju suurus näitab süüteo raskust, millest tulenevalt tulenevalt omakorda isiku süü suurust.⁸⁸ Ehkki kohtupraktika on möönnud süü suuruse määramise ühe kriteeriumina “suhtumist kaitstavasse õigushüvesse”⁸⁹, on siinkohal võtmeprobleemiks KarSK-is välja toodud oluline põhimõte, mille kohaselt ei saa süüd suurendava kriteeriumina arvestada regulatsioonialust – näiteks seda, et kahjustatud õigushüve on eriti oluline.⁹⁰

Teisalt ei anna seadus kohtunikule ette kindlat mudelit, mille järgi karistuse liiki ja määra leida.⁹¹ Riigikohus on rõhutanud, et õiguslikke piire arvestav konkreetse karistuse määra valik on kohtuniku siseveendumusest lähtuva otsustamise küsimus.⁹²

Kuna juriidilisele isikule karistuse kohaldamine allub samadele sätetele nagu füüsilisele isikule karistuse kohaldamine, tuleb ka juriidilise isiku süü suuruse kindlaks tegemisel võtta arvesse KarS §-des 57 ja 58 sätestatud kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid. Siiski tähendab juriidilise isiku olemus seda, et juriidilise isikule puhul saab karistust kergendavate ja raskendavate asjaoludena näha eelkõige selliseid tingimusi, mida ei saa nende olemuse tõttu omistada ainult füüsilisele isikule. Karistust kergendavate asjaoludena võiks juriidilise isiku puhul seega kõne alla tulla eelkõige KarS § 57 lg 1 p-s 1 sätestatud kahjulike tagajärgede ära hoidmine, samuti kannatanule vahetult pärast süüteo toimepanemist abi andmine lg 1 p-s 2 sätestatud kahju vabatahtlik hüvitamine ja lg 1 p-s 9 sätestatud leppimine kannatanuga (juriidilise isiku lepitusmenetluse pooleks olemine ei ole KrMS §-s 203² kohaselt välistatud).

Ehkki KarS §-s 58 sätestatud karistust raskendavate asjaolude loetelu on erinevalt karistust kergendavate asjaolude loetelust küll ammendav, on kohtupraktikas asutud seisukohale, et karistuse kohaldaja ei ole piiratud KarS §-s 58 toodud asjaolude ammendava

86 E. Samson. Kriminaalkaristus majandusettevõtetele. – Juridica 1999/VIII lk 368-371.

87 RKKKo 3-1-1-113-12, p 9.1.

88 Seletuskiri karistusseadustiku eelnõu (119 SE) juurde, lk 19.

89 RKKKo 3-1-1-76-12 p 7.

90 J. Sootak; P. Pikamäe (koost.). Karistusseadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2015, § 56 komm p 7.1.

91 J. Sootak. Kaks aastat karistusseadustikku – uus õigus ja uued probleemid? – Juridica 2005/1, lk 42-43.

92 RKKKo nr 3-1-1-59-15 p 8.

loeteluga.⁹³ KarS §-s 58 loetletud asjaolude juriidilisele isikule omistamine on teoreetiliselt võimalik peaaegu täies ulatuses. Tulenevalt juriidilise isiku olemusest on ilmselt välistatud juriidilisele isikule omakasu või muu madala motiivi omistamine (KarS § 58 p 1) ja täisealise isiku poolt isikuvastase süüteo toimepanemine alaealise juuresolekul (KarS § 58 p 13).

Karistuse kohaldamise võtmeküsimuseks peetakse seda, kuidas tuleb süüd iseloomustavad asjaolud siduda konkreetse karistumääraga. Selle probleemi käsitlemisel eristatakse õiguskirjanduses punktkaristuse ja mänguruumi teooriaid, millest esimene eeldab igal konkreetset juhul ühe õige karistuse olemasolu ja teine annab süüle karistuse piire määrava rolli, kuid ei loe konkreetsele isikule mõistetavatest karistustest õigeks ja õiglaseks ainult ühte.⁹⁴ Mänguruumi teooria kohaselt võib süü ulatusega antud piiride ning preventsiioonide arvestamine anda tulemuseks erinevaid põhjendatud karistusi – selline teooria annab kohtunikule suhteliselt vabad käed ja jätab kõrgema astme kohtutele küllaltki vähe võimalusi esimese astme kohtu otsuse korrigeerimiseks.⁹⁵ Asjaolu, et Riigikohus möönab kohtunike suurt otsustusõigust karistuse mõistmisel, viitab õiguskirjanduses väljendatud seisukoha järgi mänguruumi teooria omaksvõtmisele ka Eesti õigusruumis.⁹⁶

Siiski ei saa eeltoodust järeldada, nagu oleks karistuse kohaldamine kontrollimatu väärtushinnang – karistuse kui kaalumisprotsessi tulemuseni tuleb jõuda kindlate ja kontrollitavate asjaolude hindamise kaudu. See tähendab, et karistuse kohaldamise käigus läbitakse kindlad etapid, mille käigus tuleb lahendada küsimused karistusraamide, süü piiride, preventsiioonide ehk karistuse eesmärkide, põhikaristuse, lisakaristuse, liitkaristuse (kui tegemist on mitme kuriteoga), karistuse asendamise (nt üldkasuliku tööga KarS § 69 alusel) või karistusest vabastamise (nt karistusest tingimisi vabastamine KarS § 73 alusel) kohta.⁹⁷

Eelnimetatud karistuse kohaldamise etappidest esimest nelja – karistusraamide kindlakstegemine, süü piiride kindlakstegemine, preventsiioonide kindlakstegemine ja põhikaristuse mõistmine – kirjeldatakse õiguskirjanduses karistuse mõistmisena (kohaldamisena) kitsamas mõttes. Ühtlasi on need etapid süüdimõistmise korral kohustuslikud, sest süüdimõistmine peab alati viima põhikaristuse mõistmiseni. Järgevad etapid – lisakaristuse kohaldamine, karistuste liitmine ja karistuse asendamine või sellest vabastamine – ei ole ilma põhikaristuseta võimalikud. Karistuse mõistmine (kohaldamine) laiemas mõttes hõlmabki lisaks põhikaristuse kohaldamisele ka mitmete muude küsimuste

93 RKKKo 3-1-1-86-04 p 12.4.

94 J. Sootak. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura, 2007, lk 141.

95 *Ibid.*

96 S. Lind. Karistuse mõistmine ja selle põhistamine. Maakohtute praktika süstemaatilise varguse asjades. – Juridica VIII/2012, lk 639-640.

97 J. Sootak. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura, 2007, lk 115.

lahendamist, ilma milleta ei oleks karistuse kohaldamise protsess täielik, nt lisakaristuse kohaldamine, karistuse asendamine või sellest vabastamine.⁹⁸

Riigikohtu praktikas on korduvalt rõhutatud, et karistuse mõistmisel tuleb lähtepunktiks võtta karistusseadustiku eriosa normi sanktsiooni keskmine määr.⁹⁹ Seejärel tuvastatakse süü suurus ja karistust kergendavad ning raskendavad asjaolud, mille põhjal saadakse konkreetse süüdlase süü suurusele vastav karistuse määr. See karistuse määr võib jääda kas üles- või allapoole sanktsiooni keskmist määra ja selliselt saadud süüle vastava karistuse ülemmäära korrigeeritakse eri- ja üldpreventsiooni kaalutlustest tulenevalt.¹⁰⁰ Kuigi selline lahendus võimaldab kaaluda karistatava poolt ja vastu rääkivaid asjaolusid, ei nähtu kirjandusest ega Riigikohtu praktikast samas seda, milline tegu peaks sanktsiooni keskmisele määrale vastama. Kui puudub üheselt määratletud võrdluskaasus, puudub ühtlasi ka pidepunkt, mille järgi otsustada, kas konkreetne juhtum on sellest kergem või raskem.¹⁰¹

Samas ei ole kerge leida vastust küsimusele selle kohta, millele tuginedes saab kohtunik väita, et vastavate asjaolude olemasolu korral võtab ta lähtekohaks just sellise karistusmäära. Ehkki osalt väidetakse, et siinkohal algabki kohtuniku diskretsioon ja tegemist on kohtuniku siseveendumuse küsimusega, on valitseva seisukoha järgi teatavad pidepunktid siiski vajalikud: esiteks kohtuniku enda jaoks, andes võimaluse leida kinnitust oma hinnangute õigusele. Teisalt peetakse pidepunkte vajalikuks, tagamaks õiglast ja ühtset karistuspraktikat – nimelt valitseb arvamus, et õiglane karistus aitab kindlustada üldsuse normitruudust, mistõttu on vaja, et karistused tugineksid võimalikult paljude kodanike väärtushinnangutele – seega on pidepunktid vajalikud aitamaks karistustel täita üldpreventiivset rolli ehk KarS § 56 lg 1 teises lauses nimetatud õiguskorra kaitsmise huvisid. Viimaks on õiguskirjanduses välja toodud ka argument, mille kohaselt on üheks oluliseks kohtuotsuse aktsepteeritavuse elemendiks selle ettearvatavus, mis tugineb põhimõttele, et ühetaolisi juhtumeid lahendatakse sarnaselt.¹⁰²

98 J. Sootak. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura, 2007, lk 115.

99 RKKKo nr 3-1-1-63-14 p 15.2.

100 RKKKo nr 3-1-1-79-15 p 9.

101 S. Lind. Karistuse mõistmine ja selle põhistamine. Maakohtute praktika süstemaatilise varguse asjades. – Juridica VIII/2012, lk 640.

102 *Ibid.*

2. JURIIDILISE ISIKU KARISTUSPRAKTIKA ANALÜÜS

2.1 Juriidilise isiku karistuspraktika kriminaalasjades: aastatel 2010–2015 lõplikult jõustunud süüdimõistvate kohtulahendite analüüs

2.1.1 Valim

Võimalikult tervikliku käsitlemise huvides on analüüsi aluseks olev valim moodustatud kõikidest aastatel 2010–2015 juriidilise isiku suhtes lõplikult jõustunud süüdimõistvatest kohtuotsustest kriminaalasjades, välja arvatud üks aastal 2012 jõustunud lahend ja üks aastal 2014 jõustunud lahend, mida ei olnud tulenevalt konfidentsiaalseks kuulutatud kohtulahenditele kehtestatud juurdepääsupiirangutest võimalik alljärgnevas analüüsis kasutada. Siiski leiab töö autor, et eelkirjeldatud kahe kohtulahendi osakaalu (1,5% kõigist jõustunud lahenditest) saab võrreldes jõustunud kohtuotsuste hulgaga pidada piisavalt marginaalseks, mistõttu ei moonuta nimetatud lahendite valimist välja jäämine olulisel määral analüüsi tulemusi ja nende pinnalt tehtavaid järeldusi juriidilise isiku karistuspraktika kohta.

Analüüsi valimi moodustavad 136 süüdimõistvat kohtuotsust, millega karistati juriidilisi isikuid kokku 169 korral keskmiselt 81 056,7 euro suuruse rahalise karistusega. Siinkohal on karistuspraktika analüüsimisel oluline arvestada asjaolu, et kohtu poolt juriidilisele isikule lõplikult kohaldatav karistus ei pruugi alati olla mõistetud ainult ühe süüteo koosseisu eest: ideaal- ja reaalkogumi puhul täidab isik esimese korral ühe teoga mitu erinevat süüteo koosseisu, ning teisega on tegemist juhul, kui isik on toime pannud mitu tegu, mis vastavad karistusseaduse erinevatele koosseisudele ja isikut ei ole nende eest varem karistatud.¹⁰³

Olukorras, kus isik on toime pannud ühe teo, mis vastab mitmele eri süüteo koosseisule, määratakse või mõistetakse talle KarS § 63 lg 1 kohaselt üks karistus selle seadusesätte alusel, mis näeb ette raskeima karistuse. Ehkki ka sellisel juhul soovitatakse selguse huvides karistuse mõistmist käsitlevas kohtuotsuse osas ideaalkogumi moodustavatele süüteo koosseisudele viidata ning samuti tuleb KarS § 63 vastavale sättele viidata ka kohtuotsuse resolutiivosas, ei ole tegemist karistuste liitmisega – see tähendab, et ideaalkogumi esinemisel mõistetakse isikule karistus ainult ühe süüteo koosseisu eest.¹⁰⁴ Aastatel 2010–2015 mõisteti juriidilistele isikutele KarS § 63 lg 1 regulatsioonist lähtudes ideaalkogumi eest karistus kokku 4 korral. Kuna käesoleva analüüsi eesmärgiks on jõuda

¹⁰³ J. Sootak. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura, 2007, lk 151-152.

¹⁰⁴ *Ibid*, lk 151.

järeldusteni juriidilistele isikutele praktikas kohaldatavate karistuste kohta, on analüüsi koostamisel ideaalkogumi esinemise puhul arvesse võetud ainult see eriosa koosseis, mille alusel juriidilisele isikule vastavas kriminaalasjas karistus mõisteti.

Ka süütegude reaalkogumi esinemise puhul mõistetakse isik kõigis toimepandud tegudes süüdi, kuid erinevalt ideaalkogumist mõistetakse talle iga toimepandud kuriteo eest eraldi karistus, mis liidetakse seejärel vastavalt KarS §-le 64.¹⁰⁵ Sealjuures võimaldab KarS § 64 lg 1 samaliigiliste põhikaristuste korral mõista liitkaristuse mõistetud üksikkaristustest raskeima suurendamise teel või lugeda kergem karistus kaetuks raskeima karistusega. Aastatel 2010–2015 kohaldati juriidilistele isikutele süütegude reaalkogumi eest liitkaristust 16 korral. Oluline on märkida, et ehkki täpsustuse puudumisel peab käesoleva töö autor reaalkogumi esinemise korral juriidilisele isikule kohaldatud karistusest rääkides silmas kohtu poolt mõistetud liitkaristust, tuleb järgnevates alapeatükkides karistuspraktikat põhjalikumalt analüüsides teha järeldusi ka reaalkogumi moodustavate süütekoosseisude eest mõistetud karistusi eraldi käsitledes. Kõige suurema tähtsuse omandab see eristus käesoleva töö alapeatükis 2.1.4. teostatud kohtupraktika analüüsimisel süütekoosseisude lõikes, mille puhul ei ole tulenevalt asjaolust, et liitkaristuse moodustavad erinevate koosseisude järgi kvalifitseeritud kuriteod, võimalik teha järeldusi konkreetse süütekoosseisu eest pärast liitkaristuse moodustamist ja sellele järgnevat võimalikku karistuse tingimisi täitmisele pööramata jätmist konkreetsete süütekoosseisude eest realselt kohaldatud ja täitmisele pööratud karistuste kohta.

Tuleb ka silmas pidada, et kõige levinum menetlusliik on olnud kokkuleppemenetlus, mida rakendati 83 kriminaalasjas (64.8%)¹⁰⁶. Üldmenetluses tehti nimetatud ajavahemikul 32 süüdimõistvat otsust (25%), lühimenetluses 10 süüdimõistvat otsust (7.8%) ja käskmenetluses 3 süüdimõistvat otsust (2.3%). Lühimenetluses kohaldatud karistuste analüüsimisel on vajalik arvestada, et tulenevalt KrMS § 238 lg-st 2 vähendab kohus lühimenetluses süüdimõistvat kohtuotsust tehes pärast kõigi kuriteo asjaolude kaalumist süüdistatavale mõistetavat põhikaristust ühe kolmandiku võrra ning mõistes karistust karistusseadustiku § 64 järgi, vähendatakse süüdistatavale mõistetavat liitkaristust ühe kolmandiku võrra. Siiski tuleb käesoleva töö kontekstis käsitleda lühimenetluses karistuse vähendamist karistuse kohaldamise instituudist eraldiseisva, menetlusõiguse tasandil kehtestatud “kompromissiga”, mille eesmärgina on kohtupraktikas nähtud süüdistatava teatavatest menetlusgarantiidest

¹⁰⁵ *Ibid*, lk 152.

¹⁰⁶ Käesolevas töös tehtud protsentarvutused on siin ja edaspidi ümardatud kümnendikkohtadeni, mistõttu ei pruugi ümardatud protsentide kokkuliitmise tulemuseks olla täpselt 100%.

ilmajäämise (loobumise) kompenseerimist.¹⁰⁷ Eeltoodust lähtuvalt on KrMS § 238 lg 2 alusel kolmandiku võrra vähendatud karistus aluseks võetud vaid nendes analüüsi osades, kus käsitletakse juriidilise isiku suhtes reaalselt täitmisele pööratud karistusi. Muudel juhtudel on analüüsi aluseks võetud kohtu poolt mõistetud karistus enne KrMS § 238 lg 2 alusel karistuse kolmandiku võrra vähendamist.

Kõige levinum karistusliik on olnud rahaline karistus, mida kohaldati ajavahemikus 2010–2015 juriidilistele isikutele 159 korral (94,1%). Kuni 01.01.2015 kehtinud KarS võimaldas juriidilisi isikuid karistada ka sundlõpetamisega, mida kohaldati kokku 10 korral (moodustades 8,1% aastatel 2010–2014 juriidilistele isikutele kohaldatud karistustest).

Tingimisi jäeti juriidilise isiku suhtes karistus osaliselt või täielikult täitmisele pööramata 40 korral (23,7% kohaldatud karistustest), millest 15 korral täielikult (37,5%) ja 25 korral osaliselt (62,5%).

Analüüsitud 136 kohtuotsusest on esimese astme kohtu lahendeid 87,5%. Otsust 12,5% on tehtud kõrgema astme kohtute poolt, millest 4 korral tühistas kõrgema astme kohus madalama astme kohtu otsuse osas, mis oli seotud juriidilisele isikule karistuse kohaldamisega: 2 juhul tühistas ringkonnakohus maakohtu õigeksmõistva otsuse ja mõistis juriidilisele isikule karistuse (kokku 7 juriidilisele isikule), ühel juhul tühistas ringkonnakohus maakohtu otsuse karistuse tingimisi täitmata pööramata jätmise osas ja ühel juhul tühistas ringkonnakohus maakohtu otsuse karistusmäära osas ja mõistis uue karistuse. Analüüsitavast 128 kriminaalasjast 124 puhul jõustus juriidilise isiku suhtes maakohtu poolt mõistetud karistus. Neist 75 lahendit oli tehtud Harju Maakohtus, 13 lahendit Pärnu Maakohtus, 23 lahendit Tartu Maakohtus ja 14 lahendit Viru Maakohtus. 3 lahendi aluseks olevas kohtuasjas jõustus juriidilise isiku suhtes karistuse osas Tallinna Ringkonnakohtu poolt tehtud lahend ja ühes kriminaalasjas Riigikohtus tehtud lahend.

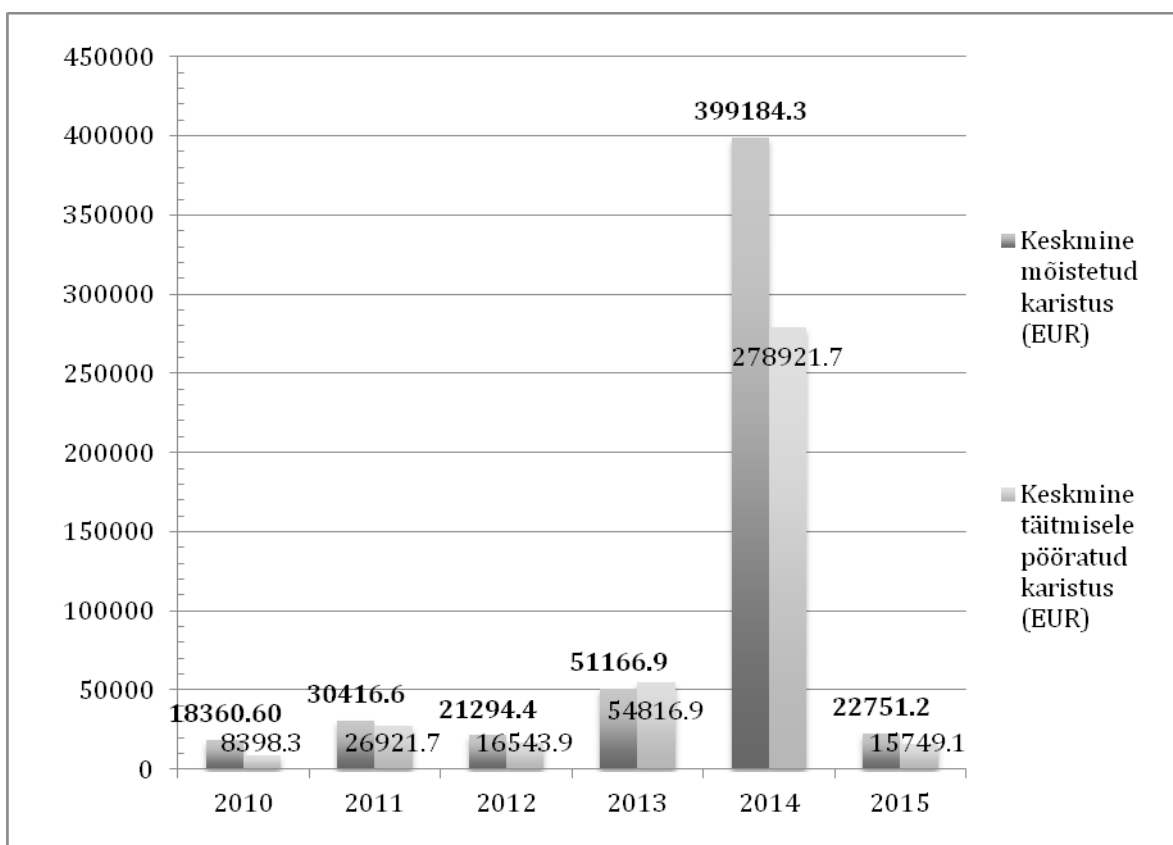
2.1.2 Karistuspraktika analüüs aastate lõikes

Juriidilistele isikutele aastatel 2010–2015 kohaldatud keskmised rahalised karistused on aasta-aastalt olnud võrdlemisi erinevad. Kõige väiksem oli juriidilisele isikule keskmiselt kohaldatud rahaline karistus aastal 2010, kõige suurem oli keskmine juriidilisele isikule kohaldatud karistus aastal 2014.

Alljärgnevalt esitatud ülevaatlik diagramm võrdleb aastate lõikes kahte näitajat: juriidilisele isikule õigusvastase teo eest kohtuotsusega mõistetud keskmise rahalise karistuse suurust ja kohtuotsusega juriidilise isiku suhtes täitmisele pööratud reaalse rahalise karistuse

¹⁰⁷ RKKKo 3-1-1-77-11 p 14.

suurust. Jooniselt nähtuvalt on aastal 2013 keskmine täitmisele pööratud summa suurem kui keskmine mõistetud karistus – see on tingitud asjaolust, et kui graafikus näitab vastavat aastat tähistav vasakpoolne tulp karistuspraktikat selle kõige teoreetilisemast küljest, ehk lihtsalt seda, milline on kohtu poolt juriidilisele isikule kuriteokoosseisu alusel mõistetav rahaline karistus eest vastaval aastal, siis parempoolne tulp indikeerib seda, millises suuruses rahaline karistus juriidilise isiku suhtes kohtuotsusega reaalselt täitmisele pöörati. Lõpliku karistuse puhul mängib lisaks karistuse osaliselt või täielikult täitmisele pööramata jätmise võimalikkusele rolli ka asjaolu, et liitkaristuse moodustamisel üksikkaristusest suurema suurendamise teel võib lõplik karistusmäär olla suurem reaalkogumi moodustavate süütegude eest eraldi mõistetud karistuste keskmisest, ning see, et tulenevalt KrMS § 238 lg-st 2 vähendab kohus lühimenetluses süüdimõistvat kohtuotsust tehes pärast kõigi kuriteo asjaolude kaalumist süüdistatavale mõistetavat põhikaristust ühe kolmandiku võrra.

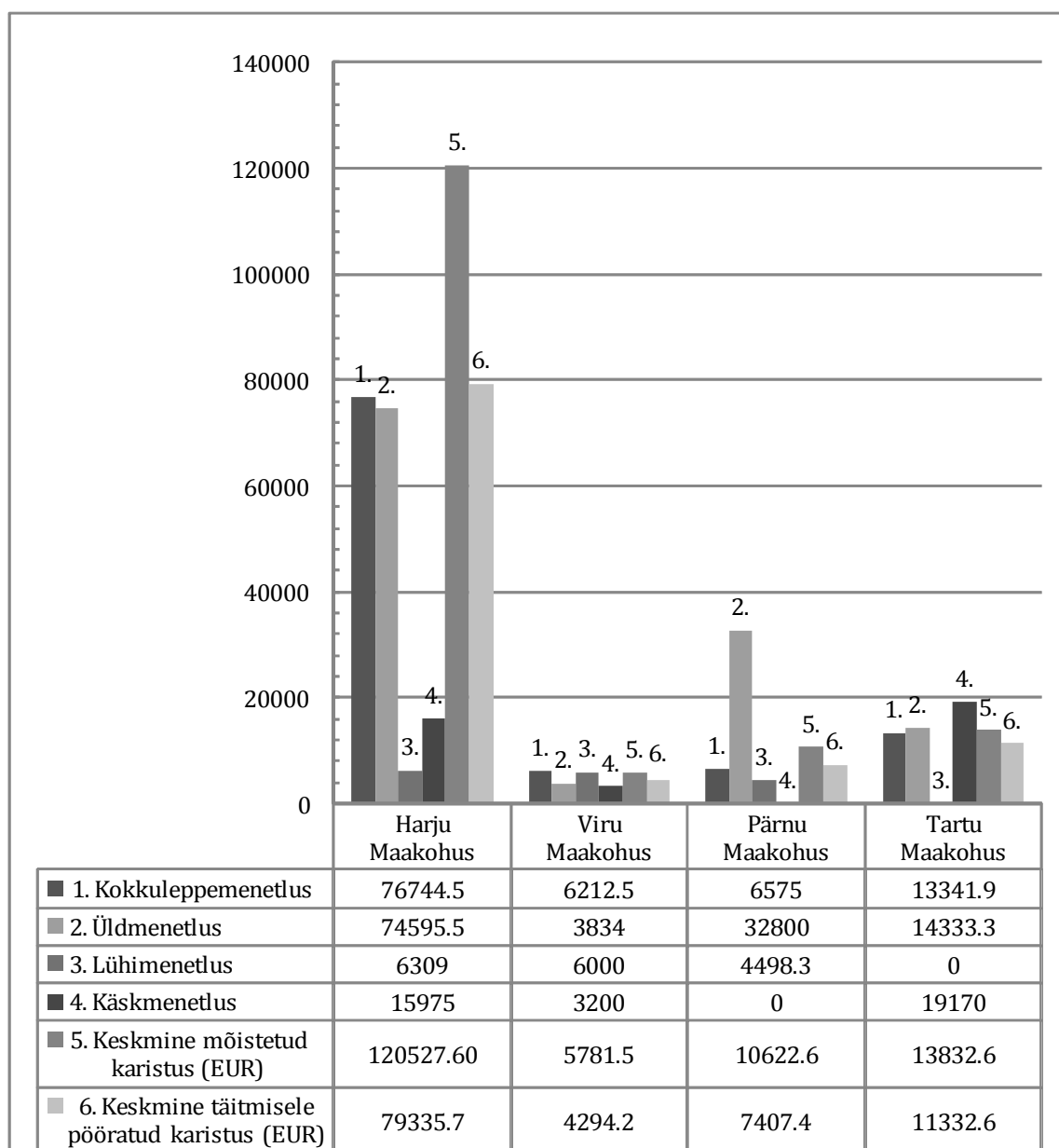
Joonis 1. Juriidilisele isikule keskmiselt mõistetud rahaline karistus aastatel 2010–2015.

Juriidilisele isikule kõigi KarS-i eriosa süütegude eest keskmiselt kohaldatud karistused varieeruvad aastate lõikes kuni 21,7 korda ja ei paista vähemalt esmapilgul sõltuvat muudatustest juriidilise isiku karistusraamides ega põhikaristuste liikidest – 01.01.2015 jõustunud KarS-i redaktsiooniga juriidilise isiku rahalise karistuse alammäära tõstmisele ja

karistusõigusliku sundlõpetamise kaotamisele järgnenud aastal keskmiste karistuste tõusmist võimalik täheldada ei ole. Võimalikke põhjuseid, miks aastal 2014 kohaldatud keskmine karistus erines teistest võrreldavatest aastatest märkimisväärselt, analüüsib autor täpsemalt järgnevatest alapeatükkides (eelkõige alapeatükis 2.1.4.9.) Analüüsi pinnalt järelduvalt võib keskmine juriidilisele isikule kohaldatav karistus kõigi süütegude eest aastate lõikes kümneid kordi erineda, mis indikeerib ilmekalt seda, et juriidilise isiku karistuspraktika – ja sellega koos ka karistuspoliitika – kujundamine on liikunud seadusandlikult tasandilt peaaegu täielikult karistuse kohaldamise tasandile.

2.1.3 Karistuspraktika analüüs kohtupiirkondade ja menetlusliikide lõikes

Ka kohtupiirkondade ja menetlusliikide lõikes erinevad juriidilistele isikutele aastatel 2010–2015 kohaldatud keskmised karistused kümneid kordi. Alljärgnevalt on esitatud ülevaatlilik graafik karistuste varieeruvuse kohta kohtupiirkondade ja menetlusliikide aspektist vaadatuna, kus on valimiks juriidilise isiku suhtes süüdimõistvad esimese astme kohtute lahendid. Tulenevalt apellatsioon- ja kassatsioonikorras tühistatud maakohtu poolt mõistetud karistuste väikesest hulgast (4) ja asjaolust, et kahel (2) juhul tühistati kõrgemates kohtuastmetes maakohtu poolt juriidilise isiku suhtes tehtud õigeksmõistev otsus ja mõisteti juriidilisele isikule (uus) karistus, mistõttu ei võimalda nimetatud lahendid teha järeldusi esimese astme kohtute piirkondade lõikes vaadeldava karistuspraktika kohta, on käesolevas analüüsi osas keskendutud juriidilisele isikule mõistetud karistusmäära osas jõustunud maakohtu lahenditele. Seega ei ole käesolevas alapeatükis kajastatud mõistetud karistusi nendes kriminaalasjades, milles kõrgema astme kohtud tühistasid maakohtu otsuse juriidilisele isikule kohaldatava karistusmäära osas.

Joonis 2. Keskmine juriidilisele isikule kohaldatud karistus kohtupiirkondade ja menetlusliikide lõikes.

Analüüsist nähtuvalt seisneb kõige markantsem varieeruvus aastatel 2010–2015 erinevates kohtupiirkondades mõistetud keskmiste karistuste osas Harju Maakohtu tööpiirkonnas mõistetud keskmises karistuses ja keskmises täitmisele pööratud karistuses, mis on kuni 64,8 korda suuremad teiste kohtupiirkondade vastavatest näitajatest. Valdavalt on karistuspraktika kujunenud kokkuleppemenetluse raames, mistõttu ei ole kohtulahendite pinnalt võimalik jõuda järeldustele karistusmäära kujundamisele antud põhjenduste osas. Samas joonistub huvitava tendentsina välja asjaolu, et süüteokoosseisude osas, mille eest juriidilisi isikuid karistati, oli Harju Maakohtus teistest kohtupiirkondadest oluliselt suurem osakaal majandusalastel ja altkäemaksusüütegudel, mille eest kohaldatud keskmised karistused on teiste süüteokoosseisudega võrreldes kõrgemad. Kuna täpsemalt analüüsib autor

nimetatud seaduspärasid töö alapeatükis 2.1.4.9., ei ole siinkohal võimalikke seoseid käsitletud.

Menetlusliikide lõikes seisneb suurim erinevus aastatel 2010–2015 mõistatud karistuste osas Pärnu Maakohtu ligi kolmekordses vahes üld- ja kokkuleppemenetlustes mõistatud keskmistes karistumäärades, seevastu muudes kohtupiirkondades jäävad kokkuleppemenetluses ja üldmenetluses mõistatud keskmised karistused võrdlemisi sarnaseks. Seega ei ole võimalik karistuspraktika varieeruvust täielikult seletada ka menetlusliikidest tingitud üldiste erinevustega.

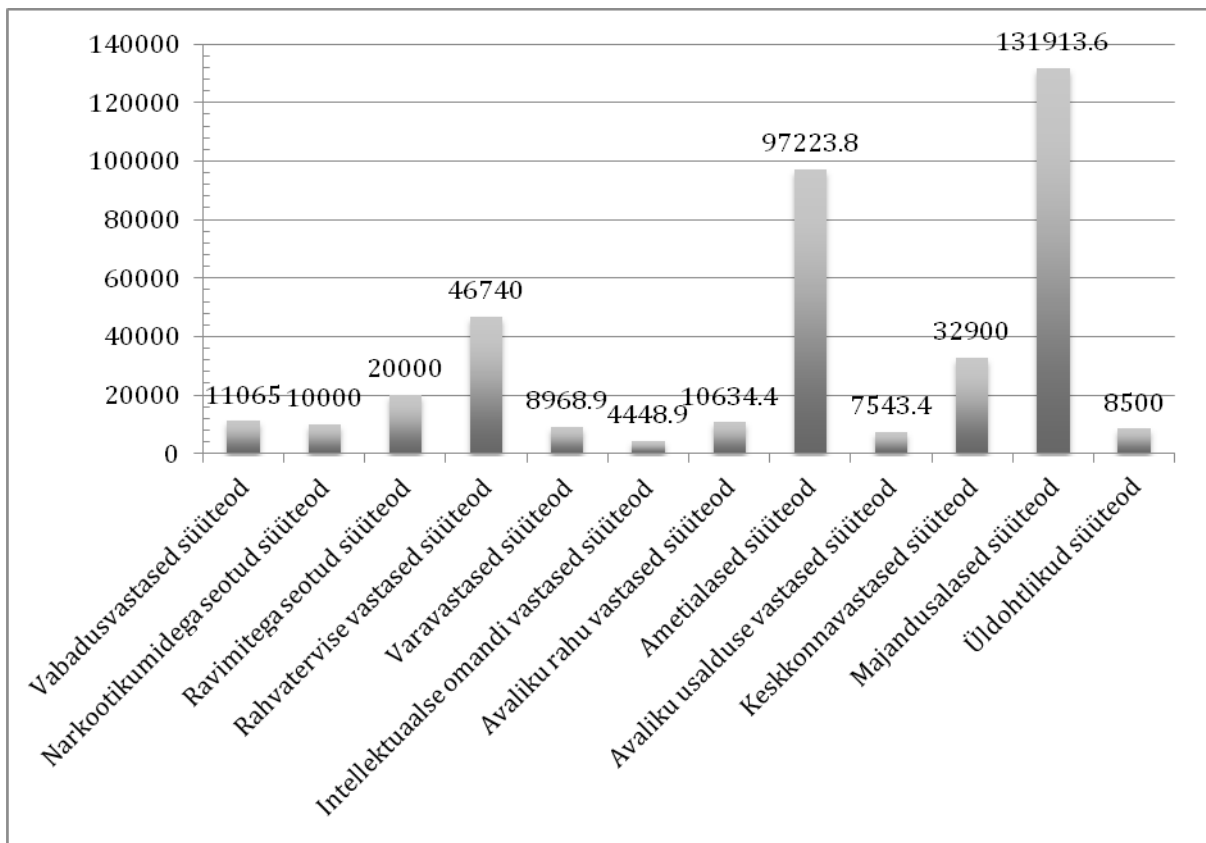
Kokkuvõtvalt on ka menetlusliigi ja kohtupiirkonna kriteeriumeid arvestades võimalik jõuda järeldusele, et karistuspraktika erineb märkimisväärselt ka nende kriteeriumite lõikes, allumata märgatavatele seaduspäradele. Sarnaselt karistuspraktika ulatuslikule varieeruvusele aastate kaupa liigitatuna, annab ka see asjaolu tunnistust võimalikest karistuse kohaldajale jäetud ulatusliku kaalutlusruumiga kaasnevatest probleemidest juriidilistele isikutele karistuste kohaldamisel.

2.1.4 Karistuspraktika analüüs süüteokoosseisude lõikes

2.1.4.1 Ülevaade

Kui juriidilisele isikule mõistatud keskmiste karistuste aastate, kohtupiirkondade ja menetlusliikide lõikes võrdlemisel on võimalik jõuda järeldusele, et karistuspraktika varieerub kõigi eelnimetatud kriteeriumite lõikes märgatavalt, allumata erilistele seaduspäradele nii menetlusliigi kui ka rahalise karistuse alammäära tõstmise ja sundlõpetamise kaotamise valguses, ei piisa eelnevast analüüsist nimetatud ebaühtluse võimalike põhjuste selgitamiseks. Seega on põhjendatud vaadata juriidilisele isikule kohtu poolt mõistatud keskmisi karistusi süüteoliikide kaupa, mida tehes hakkavad joonistuma oluliselt märkimisväärsamad seaduspärad, mille analüüsimisele on põhjendatud käesolev töö osa.

Alljärgnevalt on esitatud ülevaatlik joonis juriidilistele isikutele aastatel 2010–2015 mõistatud keskmiste karistuste kohta KarS-i peatükkide järgi liigitatuna. Jooniselt nähtuvalt varieeruvad erinevatesse KarS-i peatükkidesse koondatud süütegude eest mõistatud keskmised karistused

Joonis 3. Juriidilistele isikutele aastatel 2010–2015 keskmiselt mõistetud karistus KarS-i peatükkidesse koondatud süüteo koosseisude lõikes.

Alljärgnevas alapeatükkides on esitatud täpsustatum karistuspraktika analüüs KarS-i eriosa peatükkide kaupa liigitatuna. Oluline on märkida, et süvitsi on analüüsitud vaid neid eriosa peatükke, millesse koondatud süüteo koosseisude eest karistati juriidilisi isikuid jõustunud kohtuotsustega vähemalt 5 korral – sellist piiri peab töö autor optimaalseks, leidmaks kompromiss analüüsi eesmärkide ja karistuspraktika hulgast tulenevate piirangute vahel. Samuti ei ole süüteo koosseisude analüüsimisel käsitletud reaalselt täitmisele pööratud karistust, kuna see kujuneb pärast liitkaristuse moodustamist ja ei anna seetõttu alust teha järeldusi konkreetsete süütegude eest mõistetud karistustaseme kohta. Karistuste võrreldavuse huvides on lühimenetluses mõistetud karistuste puhul aluseks võetud kohtu poolt mõistetud karistustaseme enne selle KrMS § 238 lg 2 alusel kolmandiku võrra vähendamist.

2.1.4.2 Rahvatervisevastased süüteo

Rahvatervisevastased süüteo on KarS-i eriosas koondatud 12. peatükki, milles käsitletud süüteo koosseise iseloomustab suunatus rahvatervise kui õigushübe kaitsele. Rahvatervise näol

on tegemist kollektiivse õigushüvega, mille puhul ei ole kaitsmisväärsaks tunnistatud mitte konkreetse isiku elu ja tervis, vaid määratlemata hulga isikute tervis ja ühiskonna laiem toimimisvõime.¹⁰⁸

Aastatel 2010–2015 karistati juriidilisi isikuid rahvatervisevastaste süütegude toimepanemise eest 5 korral. Sealjuures mõisteti juriidiline isik kõigil juhtudel süüdi 12. peatüki 4. jakku (süüteod töötervishoiu ja tööohutuse valdkonnas) kuuluva KarS § 197 (töötervishoiu- ja tööohutusnõuete eiramine, kui sellega on ettevaatamatusest tekitatud inimesele raske tervisekahjustus või põhjustatud inimese surm) alusel. Nimetatud paragrahvis sätestatud süüteo koosseisuga kaitstav õigushüve on lisaks 12. peatükis üldiselt kaitstavale rahvatervisele ka nõuete eiramise tõttu kannatanud isiku elu ja tervis.¹⁰⁹ Tegemist on teise astme kuriteoga, mille eest on füüsilisele isikule ette nähtud rahaline karistus või kuni kolmeaastane vangistus (lg 1 – raske tervisekahjustuse tekitamine) või kuni viieaastane vangistus (lg 2 – surma põhjustamine).

Keskmine juriidilisele isikule KarS § 197 alusel mõistetud karistus oli 46 740 eurot. Kokkuleppemenetlust kohaldati 4 korral (80%), sealjuures oli keskmine kokkuleppemenetluses kohaldatud karistus 57 450 eurot, samas kui ühel korral (20%) lühimenetluses kohaldatud karistus oli enne KrMS § 238 lg 2 alusel karistuse kolmandiku võrra vähendamist 3900 eurot. Nii väikseim kui suurim mõistetud karistus jäid Harju Maakohtu tööpiirkonda – kui väiksem mõistetud karistus oli 3900 eurot, siis kõige suurem karistus oli 200 000 eurot, mis tähendab, et väikseima ja suurima karistuse vahe erines 51,3 kordselt.

Kahel juhul vastutas juriidiline isik KarS § 197 järgi läbi tegevusetuse (st KarS § 13 lg 1), kuid ehkki KarS § 13 lg 2 kohaselt võib kohus tegevusetusega toimepandud süüteo puhul kohaldada sama seadustiku §-s 60 sätestatud (karistuse kergendamine seaduses sätestatud juhtudel) madalamat karistusraami, mille põhjendusena on KarSK-des nimetatud tegevusetusdelikti väiksemat ebaõigussisu¹¹⁰, mõisteti käesolevas peatükis analüüsitud süüteo koosseisude eest suurim karistus just KarS § 13 lg 1 – 197 lg 3 alusel.

Kui kohtupiirkondade lõikes jaotus lahendite arv võrdlemisi ühtlaselt (Harju Maakohus – 2 lahendit, kõik ülejäänud kohtupiirkonnad – 1 lahend), siis eristus Harju Maakohtu poolt mõistetav keskmine karistus ka selle süüteo puhul kahe süüteo eest keskmiselt kohaldatava karistusega (101 950 eurot) enam kui 5-kordse erinevusega Tartu Maakohtu ja ligikaudu 20-kordselt Pärnu Maakohtu ja Viru Maakohtu poolt KarS § 197 eest kohaldatud karistustest.

108 J. Sootak; P. Pikamäe (koost.). Karistusseadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2015, 12 ptk komm 1.1.

109 *Ibid*, § 197 komm 1.

110 *Ibid*, § 13 komm 13.

2.1.4.3 Varavastased süüteod

Varavastaseid süütegusid, mis on koondatud KarS-i 13. peatükki, saab liigitada kas lähtudes kaitstava õigushüve rahalisest väärtusest või õigushüvest kui rahalisest huvist.¹¹¹ Aastatel 2010–2015 karistati juriidilisi isikuid varavastaste süütegude eest kokku 30 korral, sealjuures liigitusid kõik süüteod nimetatud peatüki 2. jao 1. jaotisesse ehk kelmuse üld- ja erikoosseisude alla, millega kaitstavaks õigushüveks on vara.¹¹² Nii kelmuse üld- kui erikoosseisude näol on tegemist teise astme kuritegudega, mille eest on füüsilisele isikule ette nähtud maksimaalselt viieaastane vangistus.

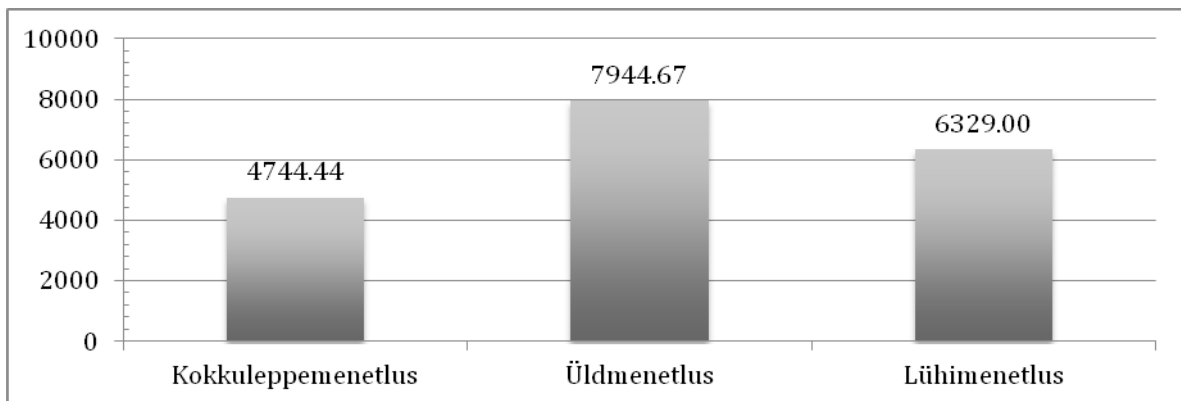
Kohtupiirkondade lõikes saab kelmuse üld- ja erikoosseisude eest mõistetud keskmistes karistustes näha võrdlemisi suurt ühtsust – Harju Maakohtus oli keskmiseks rahaliseks karistuseks nimetatud peatükki koondatud süüteooskoosseisude eest 5892,7 eurot, Tartu Maakohtus 8581,8 eurot, Viru Maakohtus 3567 eurot ja Pärnu Maakohtus 6666,7 eurot. Kokkuleppemenetluses karistati juriidilisi isikuid nimetatud ajavahemikul varavastaste süütegude eest 19 korral (63,3%), üldmenetluses 6 korral (20%) ja lühimenetluses 5 korral (16,7%). Kui keskmine varavastaste süütegude eest mõistetud karistus oli 8607,1 eurot, siis keskmine kokkuleppemenetluses mõistetud karistus oli 7763,7 eurot, keskmine üldmenetluses mõistetud karistus oli 13 639 eurot ja keskmine lühimenetluses mõistetud karistus 6329 eurot. Ehkki esmapilgul nimetatud näitajad olulisel määral ei varieeru (erinedes maksimaalselt ligikaudu kaks korda), siis esineb siiski märgatav varieeruvus kelmuse üld- ja erikoosseisude eest vastavalt süüteo kvalifikatsioonile mõistetud karistustes.

KarS § 209 ehk kelmuse üldkoosseisu eest karistati juriidilisi isikuid kokku 19 korral keskmiselt 5929,4 euro suuruse rahalise karistusega. Kahel juhul kohaldatai kahele erinevale juriidilisele isikule sama kohtuasja raames kokkuleppemenetluse korras ka sundlõpetamist, mille muudab markantseks asjaolu, et KarS § 209 näol on nii käesoleva töö kirjutamise kui kohtuotsuse tegemise hetkel tegemist teise astme kuriteoga, mille toimepanemise eest seadus juriidilise isiku sundlõpetamist karistusena ei võimaldanud. Ühel juhul jäi süütegu katsestaadiumisse, mille puhul ei kergendatud üldmenetluses tehtud Harju Maakohtu otsusega juriidilisele isikule mõistetud karistust ja mille eest mõistetud 10 000 euro suurune karistus ületab keskmist KarS § 209 eest mõistetud karistust kahekordselt. Väikseim KarS § 209 alusel mõistetud karistus oli 3834 eurot, mis jäeti kohtuotsusega ka täielikult täitmisele pööramata, samas kui suurim mõistetud karistus oli 30 000 eurot.

¹¹¹ *Ibid*, § 197 komm 1.

¹¹² *Ibid*, § 209 komm 1.1.

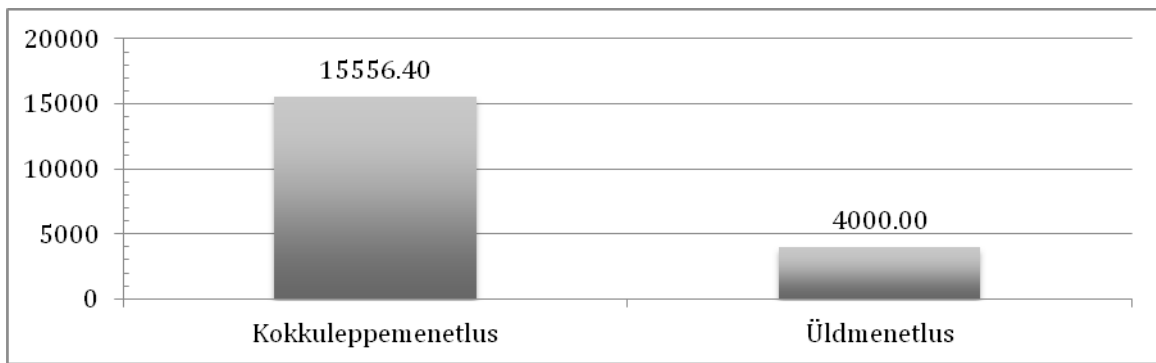
Siiski ei erinenud menetlusliikide lõikes juriidilisele isikule aastatel 2010–2015 KarS § 209 alusel mõistetud keskmised karistused märgatavalt – kokkuleppemenetluses (11 korral) oli selleks 4744,4 eurot; üldmenetluses (3 korral) 7944,7 eurot ja lühimenetluses (5 korral) enne KrMS § 238 lg 2 järgi karistuse kolmandiku võrra vähendamist 6329 eurot.

Joonis 4: Keskmine juriidilisele isikule mõistetud karistus KarS § 209 järgi menetlusliikide lõikes.

KarS § 210 ehk soodustuskelmuse koosseisu alusel karistati juriidilisi isikuid 7 korral keskmiselt 12 254,6 euro suuruse rahalise karistusega. Kahel juhul jäi süütegu katsestaadiumisse. Kui kokkuleppemenetluse raames tehtud Harju Maakohtu lahendis kattus mõistetud karistuse määr (12 782 eurot) peaaegu täielikult KarS § 210 eest mõistetud keskmise karistuse suurusega, mõisteti Tartu Maakohtus üldmenetluse raames tehtud otsuses juriidilisele isikule rahaline karistus otsuse tegemise hetkel seaduses sätestatud miinimummääras (4000 eurot).

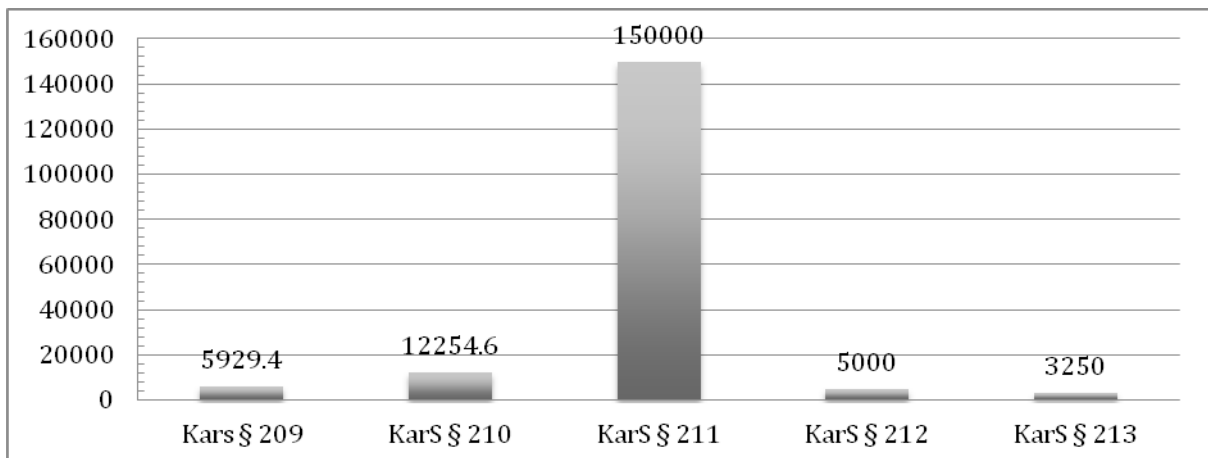
Kuigi menetlusliikide lõikes oli KarS § 210 eest mõistetavates keskmistes karistustes võrreldes kelmuse üldkoosseisuga näha suuremal määral varieeruvust – kokkuleppemenetluses (5 karistusotsustust) oli keskmiseks mõistetud karistuseks 15 556,4 eurot ja üldmenetluses (2 karistusotsustust) 4000 eurot. Kuna kokku karistati juriidilisi isikuid KarS §-s 210 sätestatud soodustuskelmuse koosseisu eest kokkuleppemenetluse raames tehtud 4 otsusega ning üldmenetluses tehtud 2 karistusotsustust olid tehtud sama kriminaalasja raames, hindab autor valimi liiga väikseks, tegemaks nimetatud varieeruvuse põhjal paikapanevaid järeldusi juriidilisele isikule KarS § 210 alusel kohaldatavate karistuste varieeruvuse kohta menetlusliikide lõikes. Siiski omandab nimetatud analüüs tähenduse käesolevas alapeatükis hilisemalt teostatavas kelmuse üld- ja eriliikide eest mõistetud keskmiste karistuste võrdlemisel.

Joonis 5: Keskmine juriidilisele isikule mõistetud karistus KarS § 210 järgi menetlusliikide lõikes.

Kuna KarS § 211 ehk investeerimiskelmuse eest karistati juriidilist isikut ühel korral 150 000 euroga, KarS § 212 ehk kindlustuskelmuse eest ühel korral 5000 euroga ja KarS § 213 ehk arvutikelmuse eest kahel korral keskmiselt 3250 euroga, ei pea autor mõistlikuks teostada nende süüteokoosseisude osas süüteokoosseisude ja menetlusliikide lõikes süvitsi analüüsi.

Olles analüüsinud juriidilise isiku karistuspraktikat spetsiifiliste kelmuse üld- ja erikoosseisude lõikes, võrdleb autor järgnevalt nimetatud koosseisude eest mõistetud karistusi koosseisuüleselt. Alljärgnevalt on esitatud ülevaatlik graafik juriidilisele isikule kelmuse üld- ja erikoosseisude eest mõistetud keskmiste karistuste kohta.

Joonis 6: Keskmine juriidilisele isikule mõistetud karistus kelmuse üld- ja erikoosseisude (KarS §-d 209-213) järgi menetlusliikide lõikes.

Erinevate süüteokoosseisude eest mõistetud keskmiste karistuste lõikes ilmneb märgatavalt suur varieeruvus, kui võrrelda KarS § 211 alusel mõistetud karistust teiste kelmuse üld- ja erikoosseisude eest mõistetud karistustega. Aastatel 2010–2015 mõisteti juriidilisele isikule karistus KarS § 211 järgi ühes kriminaalasjas, milles Harju Maakohus mõistis üldmenetluse raames juriidilisele isikule 50 000 euro suuruse karistuse, mille osas Tallinna Ringkonnakohus nimetatud otsuse tühistas ja mõistis juriidilisele isikule rahalise

karistuse summas 150 000 eurot. Kui maakohtu poolt mõistetud 50 000 euro suurune karistus on suurim kõigist nimetatud ajavahemikul juriidilisele isikule varavastaste süütegude eest mõistetud karistustest (ühel korral mõisteti juriidilisele isikule soodustuskelmuse eest kokkuleppemenetluses karistusena 30 000 eurot), indikeerib ringkonnakohtu poolt karistuse kolmekordne suurendamine seda, et lisaks varieeruvusele erinevate süüteo koosseisude lõikes (käesolevas peatükis 46,2 korda), võivad erinevate kohtuastmete poolt kohaldatud karistused erineda märkimisväärselt isegi samas kriminaalasjas.

Sealjuures ei ole seadusandja investeerimiskelmuse koosseisule sätestanud võrreldes teiste kelmuse üld- ja erikoosseisude eest ette nähtud karistusraamidega suuremat karistust ka füüsilise isiku eriosa karistusraamides. Kui investeerimis-, soodustus- ja kindlustuskelmuste eest ning kelmuse ja arvutikelmuse kvalifitseeritud koosseisude puhul on füüsilisele isikule seaduses ette nähtud karistusraamiks kuni viieaastane vangistus, siis on sellest madalam karistusraam (rahaline karistus) nähtud ette vaid kelmuse ja arvutikelmuse põhikoosseisu eest. Eeltoodu põhjal on alust eeldada, et ka ühe peatüki alla liigitatud süütegude eest võivad juriidilisele isikule kohalduda väga erinevad karistusmäärad, mida ei ole võimalik ette näha ka sama peatüki alla liigituvate koosseisude eest kohaldatud karistuste varasema praktika põhjal.

2.1.4.4 Intellektuaalse omandi vastased süüteod

Intellektuaalse omandi vastased süüteod on KarS-is paigutatud 14. peatükki, mille alla koondatud süüteo koosseisudega kaitstavateks õigushüvedeks on intellektuaalse omandiga seotud varalised või mittevaralised õigused.¹¹³ Kõik analüüsitava ajavahemikul juriidilise isiku suhtes intellektuaalse omandi vastaste kuritegude eest jõustunud süüdimõistvad kohtuotsused jäid aastatesse 2011–2013. Kokku karistati juriidilisi isikuid intellektuaalse omandi vastaste kuritegude eest 6 korral, KarS-i §-des 222, 222¹, 223 ja 226 sätestatud kuritegude eest. Oluline on märkida, et alates 01.01.2015 on KarS §-s 226 sätestatud süüteo koosseis käsitletud väärteona, mistõttu ei ole käesoleva töö kirjutamise hetkel enam võimalik isiku KarS § 226 korras kriminaalvastutusele võtmine.

Keskmiselt karistati juriidilisi isikuid intellektuaalse omandi vastaste süütegude eest 4430 euro suuruse rahalise karistusega, sealjuures tehti 3 juriidilise isiku suhtes süüdimõistev karistusotsustus kokkuleppemenetluses (keskmine rahaline karistus 3300 eurot) ja 3 korral tehti nimetatud otsustus lühimenetluse raames (keskmine rahaline karistus enne KarS § 238 lg 2 alusel kolmandiku võrra vähendamist 5597,8 eurot). KarS §-s 222 sätestatud süüteo koosseisu (piraatikaubandus) eest karistati juriidilist isikut 2 korral keskmiselt 4750

¹¹³ *Ibid*, 14. ptk komm 1.

euro suuruse rahalise karistusega; KarS §-s 222¹ sätestatud süüteo koosseisu (autoriõiguse rikkumine arvutisüsteemis) eest karistati juriidilist isikut ühel korral 6000 euro suuruse rahalise karistusega; KarS §-s 223 sätestatud süüteo koosseisu (teose ja autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti ebaseaduslik üldsusele suunamine) eest karistati juriidilisi isikuid kahel korral keskmiselt 3996,6 euro suuruse rahalise karistusega ja KarS §-s 226 sätestatud süüteo koosseisu alusel karistati juriidilist isikut ühel korral 3200 euro suuruse karistusega.

Kuigi vastavate eriosa koosseisude lõikes karistatud juriidiliste isikute karistuspraktika on liiga vähene, lugemaks siinkohal põhjendatuks spetsiifiliste koosseisude osas süvitsi analüüsi, annab intellektuaalse omandi vastaste süüteo koosseisude poolt kaitstav üldine õigushüve aluse võrrelda erinevate nimetatud peatükis sätestatud kuriteo koosseisude eest mõistetud keskmisi karistusi. Nii menetlusliigi kui süüteo koosseisu osas varieerub keskmine kohaldatud karistus kahekordselt (vrd 13. peatükki koondatud süüteo koosseisude eest mõistetud keskmiste karistuste erinevust süüteo koosseisude lõikes kuni 46,2 korda), mis annab aluse eeldada, et vähemalt käesolevasse peatükki koondatud süüteo koosseisude eest karistuste kohaldamisel on senises (väheses) kohtupraktikas välja kujunenud võrdlemisi ühtne mudel.

2.1.4.5 Avaliku rahu vastased süüteod

Avaliku rahu vastased süüteod on KarS-is sätestatud 16. peatükis, millega hõlmatakse peamiselt ajaloolistest põhjustest (sealhulgas muutused arusaamas kaitstavate õigushüvede olemuse kohta) tulenevalt erinevaid kaitstavaid õigushüvesid.¹¹⁴ Aastatel 2010–2015 karistati juriidilisi isikuid avaliku rahu vastaste süütegude eest 9 korral keskmiselt 10 634,4 euro suuruse rahalise karistusega. Kokkuleppemenetluse raames tehti 8 lahendit, milles mõisteti 7 korral juriidilisele isikule rahaline karistus keskmiselt summas 11 696,4 eurot ja ühel juhul kohaldati juriidilisele isikule sundlõpetamist. Ühes käskmenetluses tehtud karistusotsustuses mõisteti juriidilisele isikule karistus summas 3200 eurot.

KarS §-s 255 sätestatud kuriteo koosseisu (kuritegelik ühendus) eest mõisteti rahaline karistus kokku 3 juriidilisele isikule keskmiselt summas 16 666,8 eurot, 1 juriidilise isiku suhtes kohaldati sundlõpetamist. Tegemist on esimese astme kuriteoga, mille eest näeb seadus füüsilisele isikule ette kolme- kuni kahe aasta vangistuse. Kõik nimetatud koosseisu eest mõistetud karistusotsustused tehti kokkuleppemenetluses.

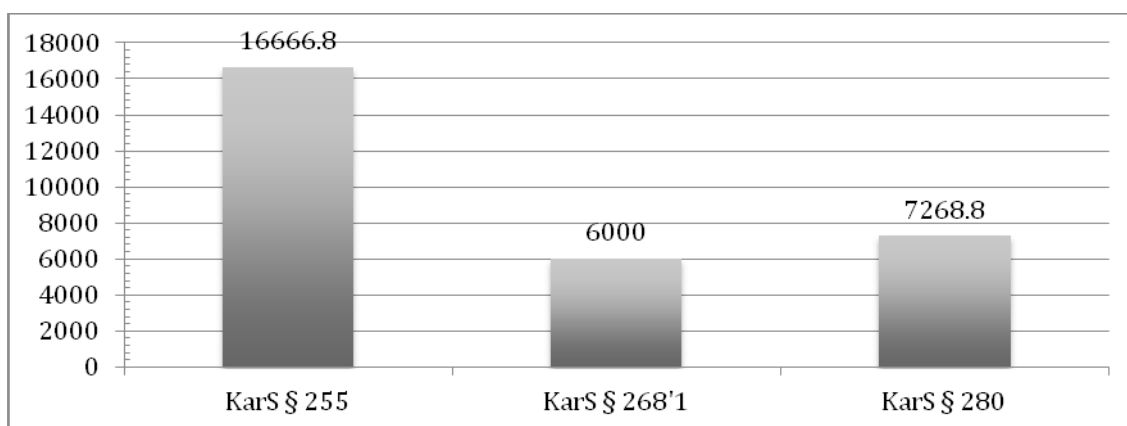
Kuni 14.04.2012 kehtinud redaktsiooni järgi karistati KarS §-s 268¹ (prostitutsioonile kaasaaitamine) sätestatud kuriteo koosseisu eest juriidilist isikut ühel korral kokkuleppemenetluses 6000 euro suuruse rahalise karistusega. Enne dekriminaliseerimist oli

¹¹⁴ *Ibid*, 16. ptk komm 1.1.

nimetatud paragrahvi põhikoosseisu näol tegemist teise astme kuriteoga, mille eest nägi seadus füüsilisele isikule ette kuni viieaastase vangistuse. KarS § 268¹ lg-s 2 sätestatud kvalifitseeritud koosseis nägi füüsilisele isikule ette kolme- kuni kaheteistaastase vangistuse, mis tähendab, et kvalifitseeritud koosseisu näol oli tegemist esimese astme kuriteoga.

Alates 01.01.2015 kehtima hakanud KarS-i redaktsioonist väärtelena käsitletava KarS § 280 eest mõisteti juriidilistele isikutele 4 korral keskmiselt 7268,8 euro suurune rahaline karistus. Kokkuleppemenetluses mõisteti juriidilisele isikule karistus kokku 3 korral (keskmiselt 8625 eurot) ja käskmenetluses karistati juriidilist isikut ühel korral summas 3200 eurot. Nimetatud süüteo näol oli enne selle väärtelaks dekriminaliseerimist tegemist teise astme kuriteoga, mille eest oli füüsilisele isikule ette nähtud rahaline karistus või kuni üheaastane vangistus.

Kuigi eelkirjeldatud avaliku rahu vastaste süütegude peatükki koondatud koosseisud on suunatud erinevate õigushüvede kaitsmisele, on võimalik nende võrdlemisel anda hinnang mõistatud keskmisele karistusele lähtuvalt nende liigitumisest kas esimese või teise astme kuritegudeks ja kitsamalt ka sama koosseisu eest füüsilisele isikule eriosas sätestatud karistusraamidest.

Joonis 7: Keskmine juriidilisele isikule mõistatud karistus avaliku rahu vastaste süütegude (KarS §-d 255, 268¹ ja 280) järgi.

Ülaltoodud graafikult nähtuvalt on KarS § 255 alusel mõistatud keskmine karistus ligikaudu kahekordne võrreldes KarS §-des 268¹ ja 280 mõistatud karistustega, mille puhul on võimalik märgata teatavat seaduspära seoses KarS §-s 255 sätestatud süüteokoosseisu liigitumisega esimese astme kuriteoks. Siiski esineb teatav põhimõtteline vastuolu KarS §-des 268¹ ja 280 eest kohaldatud karistustes: kuigi KarS § 280 eest ettenähtud karistus füüsilisele isikule oli enne dekriminaliseerimist rahaline karistus või kuni üheaastane vangistus, samas kui § 268¹ nägi karistusena ette kuni viieaastase vangistuse, ei kajastu selline erinevus nende koosseisude eest juriidilisele isikule mõistatud karistustes – nimelt on KarS § 280 alusel

mõistetud karistused keskmiselt viiendiku võrra suuremad kui KarS § 268¹ järgi mõistetud karistus.

2.1.4.6 Ametialased süüteod

KarS-i 17. peatükki koondatud ametialased süüteod ei ole määratletud õigushüve, vaid süüteo subjekti, st ametiisiku mõiste alusel. Kuigi otstarbekuse kaalutlustel on nimetatud peatükki koondatud ka süütegusid, mis ei nõua süüteo toimepanijana ametiisikut, on ka need süüteod olemusest tulenevalt tihedalt ametiisiku teoga seotud.¹¹⁵

Aastatel 2010–2015 karistati juriidilisi isikuid ametialaste süütegude eest keskmiselt 97 223,8 euro suuruse rahalise karistusega kokku 26 korral, millest kokkuleppemenetluses karistati juriidilist isikut 12 ja üldmenetluses 14 juhul. Siinkohal on oluline märkida, et alates 01.01.2015 jõustunud KarS-i redaktsiooniga kaotati Eesti karistusõiguses eristamine altkäemaksu ja pistise vahel, koondades kõik varasemalt pistisega seonduvad süüteod altkäemaksu koosseisu alla.¹¹⁶ Seetõttu on käesolevas alapeatükis karistuspraktika parema võrreldavuse huvides käsitletud varasemalt pistise andmise ja võtmisena kvalifitseeritud süütegusid altkäemaksu andmisena ja võtmisena.

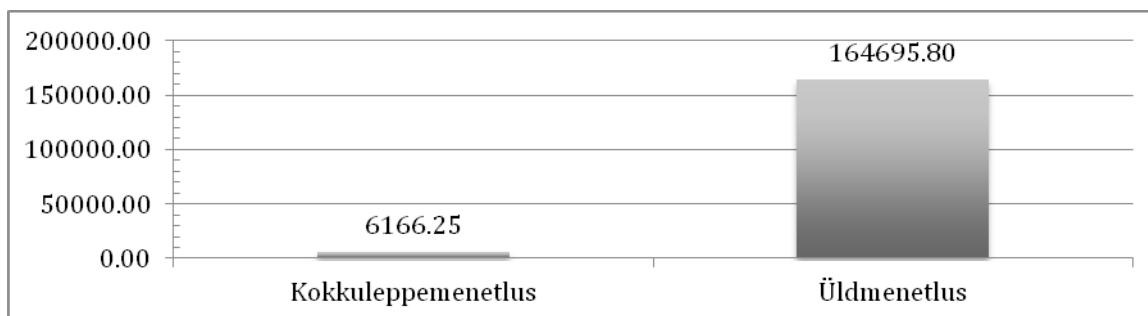
Altkäemaksu (pistise) võtmise eest (varem KarS §-d 293 ja 294, kehtivas seaduses KarS § 294) karistati juriidilist isikut ühel korral 5500 euro suuruse rahalise karistusega kokkuleppemenetluses. Tulenevalt nimetatud süüteokoosseisu erisubjektist, milleks on ametiisik, vastutas juriidiline isik nimetatud koosseisu eest läbi KarS § 22 lg-s 3 sätestatud kaasaaitaja instituudi. Altkäemaksu vahendamise eest (KarS § 296) karistati juriidilist isikut ühel korral kokkuleppemenetluses 10 000 euro suuruse rahalise karistusega. Ülejäänud juhtudel karistati juriidilist isikut ametialaste süütegude peatüki alla koondatud süütegude lõikes altkäemaksu (pistise) andmise eest (varem KarS §-d 297 ja 298, kehtivas seaduses KarS § 298) keskmiselt 104 679,9 euro suuruse rahalise karistusega. Ühel juhul jäi süütegu katsestaadiumisse, mille eest üldmenetluses mõistetud karistus (4000 eurot) jäi karistusraami alumise piiri lähedale, samas kui ühel juhul vastutas juriidiline isik kaasaaitajana läbi KarS § 22 lg 3, mille eest mõisteti nimetatud juriidilisele isikule üldmenetluses 200 000 euro suurune rahaline karistus, mis ületab ametialaste süütegude peatükki koondatud süütegude eest mõistetud keskmist karistust ligikaudu kahekordselt.

Kui kokkuleppemenetluse ja üldmenetluse osakaal käesoleva eriosa peatüki alla koondatud süütegude eest karistuste mõistmisel on peaaegu võrdsed (vastavalt 14 ja 12

¹¹⁵ *Ibid*, 17. ptk komm 1.

¹¹⁶ *Ibid*, 17. ptk komm 2.5.

karistust), siis menetlusliikide lõikes mõistetud keskmistes karistustes esineb enam kui 26,7 kordne erinevus.

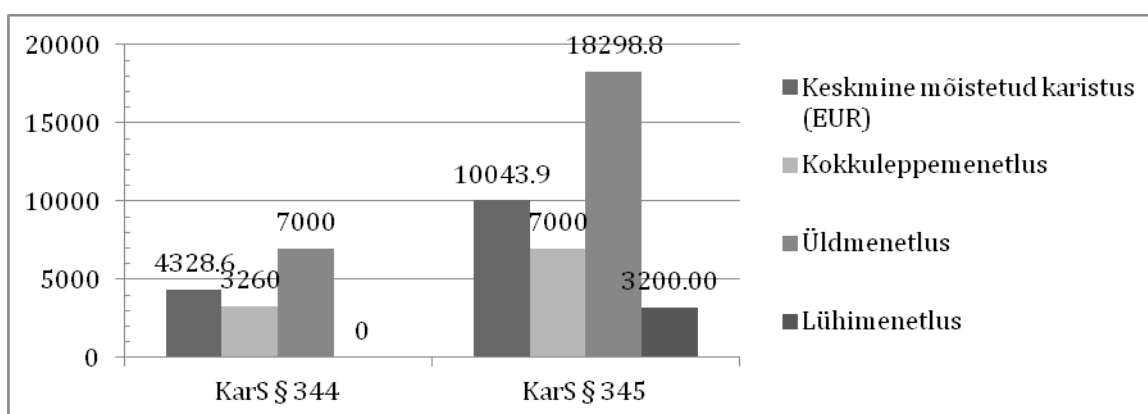

Joonis 8: Keskmine juriidilisele isikule mõistetud karistus altkäemaksu (pistise) võtmise, vahendamise ja vahendamise (kehtivas seaduses KarS §-d 294, 296 ja 298) järgi menetlusliikide lõikes.

2.1.4.7 Avaliku usalduse vastased süüteod

Avaliku usalduse vastased süüteo koosseisud, mis on koondatud KarS-i 19. peatükki, on suunatud avaliku usalduse kui õigushüve kaitsmisele. Avaliku usalduse õigushüvena käsitlemise all peetakse silmas dokumendi, raha, või muu maksevahendi või riigi poolt kehtestatud märgi või tunnuse käibe usaldusväärset.¹¹⁷

Aastatel 2010–2015 karistati juriidilisi isikuid avaliku usalduse vastaste süütegude eest 16 korral keskmiselt 7833,3 euro suuruse rahalise karistusega kahe erineva süüteo koosseisu alusel (7 korral KarS § 344 ehk dokumendi, pitsati ja plangi võltsimise ja 9 korral KarS § 345 ehk võltsitud dokumendi, pitsati ja plangi kasutamise eest).

Joonis 9: Keskmine juriidilisele isikule mõistetud karistus avaliku usalduse vastaste süütegude (KarS §-d 344 ja 345) järgi menetlusliikide lõikes.

¹¹⁷ Ibid, 19. ptk komm 1.

Kui ligi kahekordne erinevus kahe sama KarS-i eriosa peatüki alla koondatud süüteokoosseisu eest mõistetud keskmistes karistustes, mis jäävad süüteokoosseisude võrdlemisel konstantseks ka erinevate menetlusliikide lõikes (KarS § 344 järgi kokkuleppemenetluses mõistetud keskmine karistus on ligikaudu kaks korda väiksem KarS § 345 järgi kokkuleppemenetluses mõistetud karistusest, üldmenetluse puhul on vahe 2,6-kordne) ei ole varasema analüüsi valguses märkimisväärselt esiletõusev, ilmneb autori hinnangul just käesolevas peatükis sätestatud kuriteokoosseisude võrdlemisel oluline seaduspära nimetatud eriosa koosseisude võrdleva raskuse ja juriidilisele isikule kohaldatud karistuste puhul. Kui füüsilisele isikule kehtestatud karistusraam KarS §-s 344 sätestatud rikkumise eest on rahaline karistus või kuni üheaastane vangistus, siis KarS § 345 eest näeb seadusandja füüsilisele isikule ette rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistuse.

Eeltoodust lähtuvalt võib eeldada, et juriidilisele isikule avaliku usalduse vastaste süütegude eest mõistetud keskmiste karistuste varieeruvust saab seega vähemalt osaliselt selgitada süüteokoosseisude võrdleva raskusega KarS-i eriosas. Siiski ei leia nimetatud eeldus kinnitust asjaolu valguses, et kuigi 5 analüüsitava lahendis on sama juriidiline isik kohtuotsusega mõistetud süüdi mõlemas eelnimetatud koosseisus, erinevad eelnimetatud süütegude eest mõistetud karistused keskmiselt kõigest 380 euro võrra, sealjuures mõisteti ühes kohtuotsuses juriidilisele isikule kokkuleppemenetluse korras mõlema süüteokoosseisu eest ühesugune, üldise karistusraami miinimumile vastav karistus.

2.1.4.8 Keskkonnavastased süüteod

KarS-i 20. peatükki koondatud keskkonnavastased süüteokoosseisud kaitsevad eelkõige keskkonna konkreetseid elemente nende omavahelistes seostes. Nende koosseisudega kaitstav õigushüve on kahetise iseloomuga: algupärase keskkonnale tagatava kaitse kõrval kaitstakse ka avalikku huvi inimväärsele elamiskeskkonnale, millest järelduvalt lõppastmes ka inimest ennast.¹¹⁸

Aastatel 2010–2015 karistati juriidilisi isikuid keskkonnavastaste süütegude eest 5 korral keskmiselt 32 900 euro suuruse rahalise karistusega. Ühel korral karistati juriidilist isikut KarS § 356 (puude ja põõsaste ebaseaduslik raie) läbi KarS § 22 lg 3 ehk kaasaaitamise eest rahalise karistusega summas 20 000 eurot. Ühel juhul karistati juriidilist isikut KarS § 361 (loodusliku loomastiku kahjustamine) järgi 7500 euroga – ühtlasi on tegemist ainukese korraga, kui juriidilisele isikule mõisteti käesolevasse peatükki kuuluva süüteokoosseisu eest karistus kokkuleppemenetluses. Kolmel korral karistati juriidilist isikut KarS § 363

¹¹⁸ *Ibid*, 20. ptk komm 1.2.

(keskkonnakaitseloata tegutsemine) järgi keskmiselt 45 666,7 euro suuruse rahalise karistusega.

Kuigi keskmine üldmenetluses keskkonnavastaste süütegude eest mõistetud karistus (39 250 eurot) oli 6 korda suurem kokkuleppemenetluses kohaldatud karistusest (7500 eurot), ei anna käesoleva peatüki valimiks oleva kohtupraktika hulk võimalust asuda veenvate järeldusteni keskkonnavastaste süütegude karistuspraktika märkimisväärsede erinevuste osas menetlusliikide lõikes. Siiski on käesoleval juhul asjakohane vaadata karistuspraktikat nimetatud süüteo koosseisude eest füüsilisele isikule ette nähtud karistusraamide võrdleva raskuse aspektist – ehkki nimetatud koosseisude karistusraamides ja sõnastuses on toimunud muutuseid, oli nii otsuste jõustumise hetkel kehtinud kui käesoleval hetkel kehtiva KarS-i § 363 eest füüsilisele isikule kehtestatud karistusraam väiksem ülejäänud analüüsitava antud peatükki koondatud paragrahvide eest ettenähtavast karistusraamidest, mis ei kajastu juriidilisele isikule mõistetud karistustes.

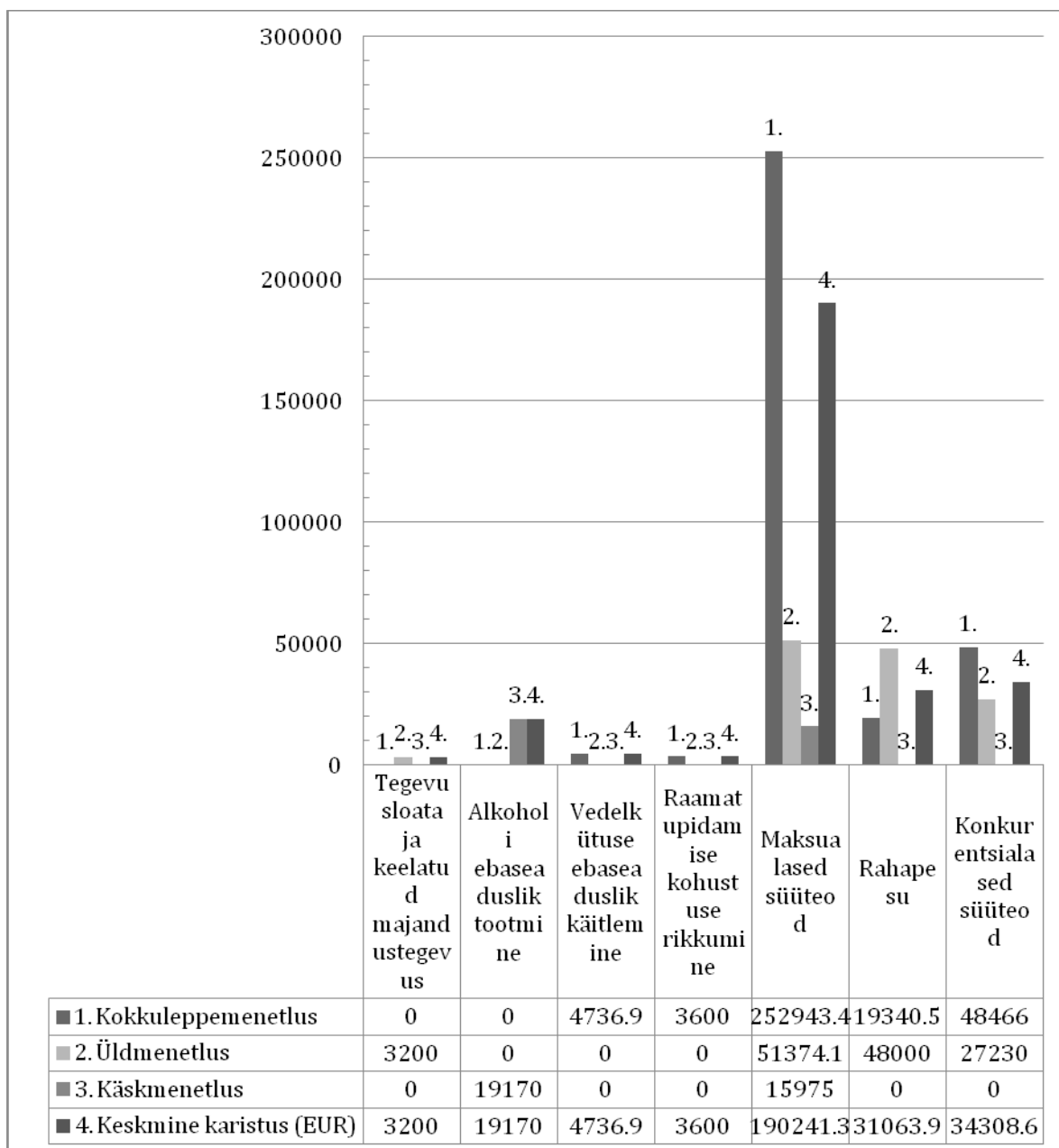
2.1.4.9 Majandusalased süüteod

Majandusalased süüteod on koondatud KarS-i 21. peatükki ning hõlmavad paljusid süüteo koosseise, mis pannakse toime tootmise, jaotamise ja tarbimise sfääris.¹¹⁹ Aastatel 2010–2015 karistati juriidilisi isikuid majandusalaste süütegude peatükki koondatud kuritegude eest 88 korral keskmiselt 131 913,6 euro suuruse rahalise karistusega – tegemist on nii keskmise karistuse suuruse kui juriidilistele isikutele kohaldatud karistuste arvu poolest kõige kaalukama süütegude grupiga. Tegevusloata majandustegevuse (KarS § 372) eest karistati juriidilist isikut ühel korral üldmenetluses, karistusõiguse revisjoni käigus kehtetuks tunnistatud KarS § 374 (alkoholi ebaseaduslik tootmine) järgi karistati juriidilist isikut ühel (1) korral käskmenetluses, KarS § 376² (vedelkütuse ebaseaduslik käitlemine) järgi karistati juriidilist isikut 2 korral kokkuleppemenetluses ning KarS § 381¹ (raamatupidamise kohustuse rikkumise) järgi karistati juriidilist isikut 2 korral kokkuleppemenetluses. Maksualaste süütegude¹²⁰ eest karistati juriidilisi isikuid kokku 53 korral, millest 37 korral (69,8%) kokkuleppemenetluses, 15 korral (28,3%) üldmenetluses ja 1 korral (1,9%) käskmenetluses. KarS § 394 (rahapesu) järgi mõisteti juriidilisele isikule karistus 17 korral, millest 11 korral (64,7%) kokkuleppemenetluses ja 6 korral (35,3%) üldmenetluses. KarS § 400 (konkurentsi

¹¹⁹ *Ibid*, 20. ptk komm 1.2.

¹²⁰ Siinkohal on karistuspraktika võrreldavuse huvides koondatud sama nimetaja alla kõik varasemates redaktsioonides maksusüütegude jakku kuulunud ja käesoleva töö kirjutamise hetkel kehtiva redaktsiooni kohaselt kehtetud süüteo koosseisud.

kahjustav kokkulepe, otsus ja kooskõlastatud tegevus) järgi karistati juriidilist isikut 12 korral, millest 4 korral (33,3%) kokkuleppemenetluses ja 8 korral (66,7%) üldmenetluses.

Joonis 10: Keskmise juriidilisele isikule mõistetud karistus majandusalaste süütegude järgi menetlusliikide lõikes.

Nii majandusalaste süütegude peatüki erinevasse jagudesse koondatud süütegude kui menetlusliikide lõikes esineb keskmistes mõistetud karistustes märkimisväärne, kuni 50-kordne erinevus. Kõige markantsemalt tõusetub majandusalaste süütegude puhul esile maksusüütegude eest mõistetud keskmine karistus. Sealjuures varieeruvad kõigist käesolevas töös kajastatud süüteokoosseisudest enim ka maksualaste kuritegude eest mõistetud individuaalsed karistused: väikseim kokkuleppemenetluses mõistetud karistus oli 3200 eurot, kattudes otsuse tegemise hetkel kehtinud sanktsiooni alammääraga, samas kui suurim

kokkuleppemenetluses mõistetud rahaline karistus oli 5 000 000 eurot (ühel juhul kohaldati kokkuleppemenetluse raames juriidilisele isikule ka sundlõpetamist), mis tähendab, et individuaalsete karistuste lõikes erinesid väikseim ja suurim karistus peaaegu 1600 korda. Väikseima ja suurima üldmenetluses mõistetud rahalise karistuse vahe oli 63,9 korda (vastavalt 5000 eurot ja 319 550 eurot).

Harju Maakohtu poolt juriidilistele isikutele 43 korral mõistetud karistused moodustavad üle nelja viiendiku (81,1%) kõigist juriidilistele isikutele maksualaste süütegude eest mõistetud karistustest. Ka suurim käesoleva peatüki alla koondatud süüteoüksuste eest mõistetud karistus, mis on ühtlasi ka suurim kõigist juriidilistele isikutele aastatel 2010–2015 kohaldatud individuaalsetest karistustest, mõisteti aastal 2014 Harju Maakohtus kokkuleppemenetluse raames tehtud lahendiga, sealjuures karistati samas kriminaalasjas teist juriidilist isikut 3 000 000 euro suuruse rahalise karistusega. Eeltoodu võimaldab vähemalt osaliselt selgitada käesoleva analüüsi punktis 2.1.2. karistuspraktika aastate lõikes võrdlemisel ilmnenu märkimisväärselt kõrgemat keskmist rahalist karistust 2014. aastal. Samuti annab Harju Maakohtu poolt käesoleva peatüki alla grupeeritud süüteoüksuste eest mõistetud karistuste suur osakaal koos majandus- ja eriti maksualaste süütegude eest kohaldatud karistuste keskmisest oluliselt kõrgema määraga võimaliku seletuse käesoleva analüüsi punktis 2.1.3. ilmnenu Harju Maakohtu tööpiirkonnas mõistetud keskmise karistuse ja keskmise täitmisele pööratud karistuse oluliselt suuremale määrale võrreldes teiste kohtupiirkondade vastavatest näitajatega.

2.2 Juriidilise isiku karistuspraktika väärteloasjades: ajavahemikul 01.01.2012–05.02.2016 lõplikult jõustunud süüditunnistavate kohtulahendite analüüs

2.2.1 Karistuspraktika analüüs kohtuväliste menetlejate lõikes

Tulenevalt väärtelomenetluse seadustiku (VTMS) § 8 punktidest 1 ja 2 on väärtelomenetlejateks kohus (kohtumenetluses) ning kohtuväline menetleja (kohtuvälises menetluses). Käesolevas alapeatükis analüüsib autor juriidilise isiku karistuspraktikat kohtusse jõudnud väärteloasjades.

Väärteloasja menetlemine kohtus saab toimuda kahel alusel. Esimene tuleneb VTMS § 83 punktidest 1 ja 2, mille kohaselt arutab väärteloasja maakohtunik, kui väärteloasja arutamine või konfiskeerimise otsustamine on seaduse alusel maakohtu pädevuses või väärteloasja arutades on vaja otsustada aresti mõistmine või loomapidamise keelamine. Kui väärteloasja arutamine allub vastavalt VTMS §-le 83 maakohtule, saadab kohtuväline menetleja tulenevalt

VTMS §-st 84 väärteotoimiku asja arutamiseks maakohtule. KarS § 55¹ p 2 näeb ühe juriidilise isiku lisakaristusena ette ka loomapidamise keelu, mistõttu on teoreetiliselt võimalik juriidilise isiku väärteoasja kohtus arutamine mõlema VTMS §-s 83 sätestatud punkti alusel

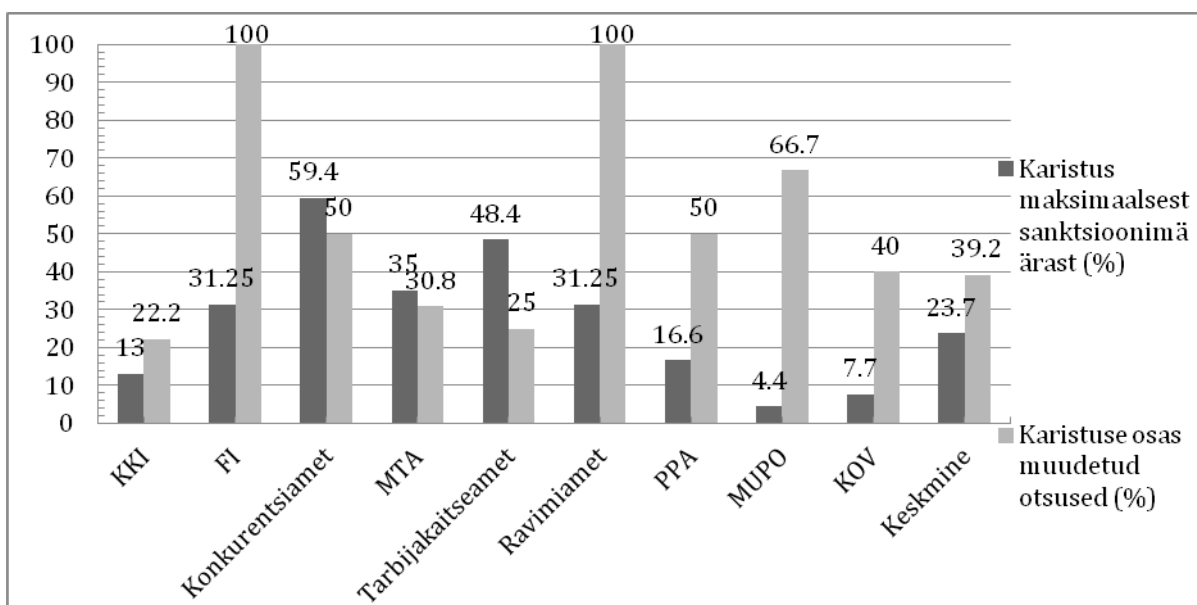
Teine alus tuleneb VTMS § 114 lõike 1 punktide 1 ja 3, mis annab menetlusosalistele õiguse esitada maakohtule kaebus kohtuvälise menetleja VTMS § 55 lõike 2 kohaselt kiirmenetluses tehtud otsuse ja VTMS § 73 lõike 1 kohaselt üldmenetluses tehtud otsuse peale. Maakohus võib VTMS § 132 punktide 1-3 kohaselt kohtuotsusega jätta kohtuvälise menetleja otsuse muutmata ja kaebuse rahuldamata; tühistada kohtuvälise menetleja otsuse täies ulatuses või osaliselt ja teha uue otsuse, kui see ei raskenda menetlusaluse isiku olukorda; tühistada kohtuvälise menetleja otsuse ja lõpetada väärteomenetluse VTMS §-s 29 või 30 sätestatud alustel.

Käesolevas peatükis kajastatava analüüsi aluseks olev valim on moodustatud juriidilise isiku suhtes ajavahemikus 01.01.2012–05.02.2016 jõustunud kohtulahenditest, millega tunnistati juriidiline isik väärteo toimepanemises süüdi, jäeti kohtuvälise menetleja süüditunnistav otsus juriidilise isiku suhtes muutmata või millega muudeti kohtuvälise menetleja otsust väärteo kvalifikatsiooni või juriidilisele isikule määratud karistuse osas. Kokku tehti nimetatud ajavahemikul väärteoasjades juriidiliste isikute suhtes 50 sellist kohtuotsust 53 süüteokoosseisu alusel: 2012. aastal – 10; 2013. aastal – 8; 2014. aastal – 10; 2015. aastal – 16; 2016. aastal (01.01.2016–05.02.2016) – 6. Kahes 2014. aastal jõustunud lahendis ei olnud kajastatud juriidilisele isikule määratud rahatrahvi summat, mistõttu ei olnud nende lahendite põhjal võimalik teha käesoleva analüüsi seisukohast olulisi järeldusi karistuspraktika kohta ning need kohtulahendid jäid valmista välja. Võttes arvesse nende lahendite osakaalu (4%) kõikidest analüüsitud lahenditest, võib eeldada, et nimetatud lahendite valimist välja jäämine ei mõjuta olulisel määral analüüsi tulemusi ja nende pinnalt tehtavaid järeldusi juriidilise isiku karistuspraktika kohta.

Ehkki väärteomenetlust kohaldatakse praktikas oluliselt tihedamini kui kriminaalmenetlust, nähtub eelkirjeldatud ülevaatest, et juriidilisi isikuid karistavate kohtulahendite hulk on keskmiselt oluliselt väiksem kui juriidiliste isikute suhtes kriminaalasjades keskmiselt jõustunud süüdimõistvate lahendite hulk. Selline vastuolu on selgitatav asjaoluga, et kuigi seaduses sätestatud juhtudel edastab kohtuvälise menetleja väärteoasja materjalid otsuse tegemiseks maakohtule, jõuavad enamasti kohtusse ainult need kohtuvälise menetleja väärteootsused, mille menetluse subjekt vaidlustanud on.

Analüüsi valimi moodustanud 48 väärteoasjas karistati juriidilisi isikuid 51 korral rahatrahviga. Keskmiselt oli juriidilisele isikule kohaldatud rahatrahv ühe väärteokoosseisu eest 2388,9 eurot. Ülekaalukalt kõige esindatumad kohtuvälised menetlejad oli Keskkonnainspeksioon ning Maksu- ja Tolliamet (mõlemad 12 lahendit). Tulenevalt asjaolust, et analüüsi aluseks olev valim on aastate kaupa liigitatuna võrdlemisi väike ja erinevalt kuritegudest on juriidilisele isikule konkreetse väärteo eest kohaldatava karistuse karistusraam sätestatud vastavas eriosa paragrahvis, on käesoleval juhul problemaatiline teha kvantitatiivse analüüsi pinnalt veenvaid järeldusi juriidilise isiku karistusmäärade kohta väärteomenetlustes.

Väärteoasjades jõustunud kohtulahendites määratud karistuste analüüs näitab suurt varieeruvust juriidiliste isikute karistustes ka kohtuvälise menetleja lõikes. Siinkohal tuleb saadud tulemusi analüüsides säilitada kriitilisus ja silmas pidada, et lisaks valimi väiksusele erineb erinevates väärteoasjades määratud karistuste hulk erineb kohtuvälise menetleja lõikes mitmekordselt – kui Keskkonnainspeksioon ning Maksu- ja Tolliamet olid kohtuväliseks menetlejaks 12 kohtusse jõudnud väärteoasjas, siis Politsei- ja Piirivalveameti prefektuurid olid kohtuväliseks menetlejateks seitsmes (7); valla- ja linnavalitsused viies (5), Tarbijakaitseamet neljas (4), Tallinna Munitsipaalpolitsei kolmes (3); Ravimiamet ja Konkurentsiamet mõlemad kahes (2) ning Finantsinspeksioon kumbki ühes (1) kohtusse jõudnud väärteoasjas.

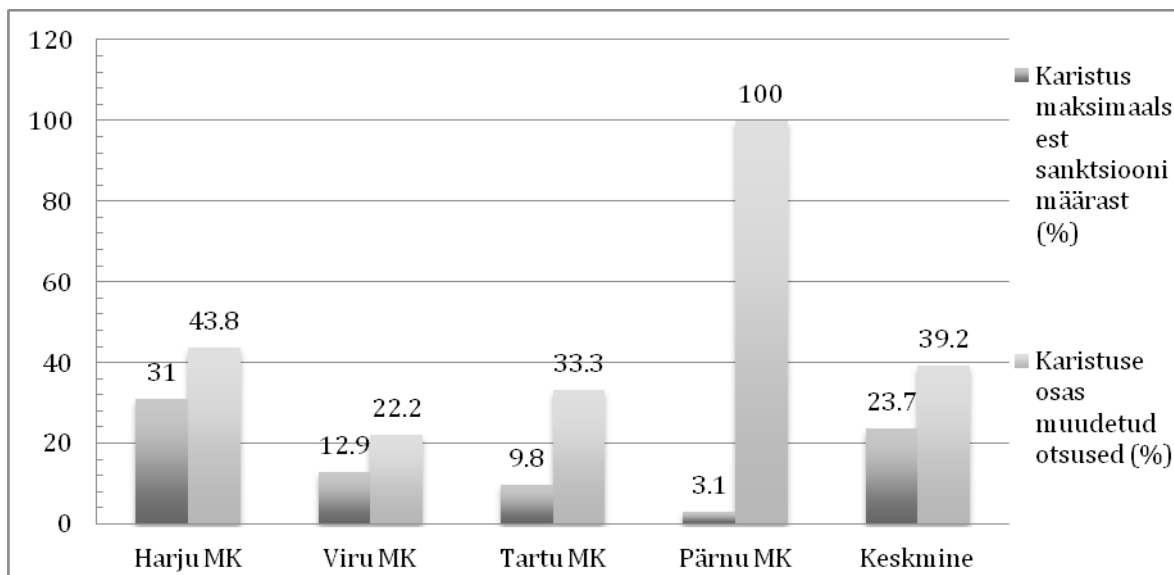

Joonis 11. Juriidilise isikule kohaldatud keskmise rahatrahvi suhe karistuse maksimaalsesse määra ja kohtuvälise menetleja poolt kohaldatud karistuse muutmine kohtuväliste menetlejate lõikes.

2.2.2 Karistuspraktika analüüs kohtupiirkondade lõikes

Lisaks karistuspraktika analüüsimisele kohtuvälise menetleja lõikes peab autor üheks võimalikuks variandiks juriidilise isiku karistuspraktika võrdlemist kohtupiirkondade (Harju, Tartu, Viru ja Pärnu) kaupa, leides kõigepealt selle, kui suure osa moodustab konkreetse maakohtu karistuspraktikas juriidilisele isikule keskmiselt määratud rahaline karistus sanktsiooni ülemmäärast ning seejärel saadud keskmiseid väärtuseid võrreldes. Samuti võib ühe kõneka kriteeriumina vaadata seda, kui suure osa puhul kohtus vaidlustatud kohtuvälise menetleja otsustest pidas kohus vajalikuks kohtuvälise menetleja otsusega juriidilisele isikule määratud karistuse muutmist.

Juriidilisele isikule keskmiselt määratud rahalise karistuse suhe vastava väärtekoosseisu eest kehtestatud karistuse ülemmäära varieerub maakohtute lõikes oluliselt. Kui Harju Maakohtus moodustas keskmine juriidilisele isikule määratud karistus keskmiseslt ligikaudu kolmandiku vastava väärtekoosseisu eest kehtestatud maksimaalsest karistusest, siis Viru ja Tartu Maakohtu puhul oli see suhe ligikaudu kümnendik ja Pärnu Maakohtu puhul üks kolmekümnendik. Ehkki sarnaselt eelmises alapeaükis käsitletud analüüsile, tuleb ka siinkohal tulemusi analüüsides säilitada kriitilisus ja silmas pidada, et erinevates maakohtutes arutatud väärteoasjades määratud karistuste hulk erineb mitmekordselt – kui Harju Maakohtus arutatud väärteoasjades oli määratud karistusi 32, siis Tartu Maakohtus ja Viru Maakohtus oli see kummalgi juhul 9 ja Pärnu Maakohtus 1.

Joonis 12. Juriidilise isikule kohaldatud keskmise rahatrahvi suhe karistuse maksimaalsesse määra ja kohtuvälise menetleja poolt kohaldatud karistuse muutmise kohtupiirkondade menetlejate lõikes.

Maakohtutes muudeti 39,2% juhtudel kohtuvälise menetleja poolt juriidilisele isikule määratud karistust. Lähtudes asjaolust, et enam kui pooltes valimi aluseks olevates lahendites puudusid andmed selle kohta, kui suur oli vaidlustatud lahendis kohtuvälise menetleja poolt määratud karistus, ei ole võimalik selle osas täiendavaid järeldusi teha. Küll aga indikeerib analüüsi pinnalt selgunud märkimisväärne erinevus selle kohta, millise osa moodustab keskmine väärteokaristus seaduses sätestatud maksimaalsest sanktsioonimäärast koos asjaoluga, et kohtu poolt muudetakse ligikaudu 40% kohtuväliste menetlejate poolt kohtus vaidlustatud karistustest, tõsiseid probleeme ja killustatust väärteokaristuste kohaldamisel nii kohtuväliste menetlejate poolt kui kohtutes.

3. KOHTUPRAKTIKA ANALÜÜSI TULEMUSE POOLT INDIKEERITUD DOGMAATILISED PROBLEEMKOHAD

3.1 Probleemid põhiseaduslikul tasandil

3.1.1 Ülevaade karistuspraktika analüüsil tõusetunud vastuoludest põhiseaduslike printsiipidega juriidilise isiku põhiõiguste kontekstis

Kokkuvõtvalt ilmnesevad juriidiliste isikute karistuspraktika analüüsi käigus probleemid seoses karistuste ulatusliku varieeruvusega nii aastate (vt käesoleva töö alapeatükk 2.1.2.), kohtupiirkondade ja menetlusliikide (vt käesoleva töö alapeatükk 2.1.3.) kui süüteokoosseisude (vt käesoleva töö alapeatükk 2.1.4.1. jj) lõikes. Ehkki analüüsi pinnalt esile kerkinud erinevustele keskumises karistumäärades oli võimalik karistuspraktika süüteokoosseisude lõikes süvitsi analüüsimise käigus leida mõningaid võimalikke selgitusi ning sedastada seaduspärasid (vrd nt käesoleva töö 2.1.2 ja 2.1.4.9.), esines märgatav ebaühtlus ka konkreetse eriosa peatüki alla koondatud ühiste õigushüvede kaitsmisele suunatud süüteokoosseisude ning konkreetsete süüteokoosseisude järgi mõistatud karistustes – näiteks erinesid maksualaste süütegude puhul väikseim ja suurim sama süüteokoosseisu eest juriidilisele isikule mõistatud individuaalne karistus üle 1600 korra.

Kuna analüüs keskendus eelkõige juriidiliste isikute karistuspraktika võrdlemisele süüteokoosseisude lõikes, ei olnud tulenevalt tööle esitatud mahupiirangutest võimalik süvitsi analüüsida ka liitkaristuste moodustamise ning karistuse tingimisi täitmisele pööramata jätmise seaduspärasid. Siiski indikeerib aastate ja kohtupiirkondade lõikes (vt töö alapeatükid 2.1.2. ja 2.1.3.) vaadeldud keskmiste karistuste ja keskmiste juriidilise isiku suhtes reaalselt täitmisele pööratud karistuste vahe isegi lühimenetluse raames lõpliku karistuse KrMS § 238 lg 2 alusel kolmandiku võrra vähendamist arvesse võttes, et karistusest tingimisi vabastamine koos liitkaristuste moodustamisega omab praktikas suurt tähendust. Samas on nii karistusest tingimisi vabastamise kui liitkaristuse moodustamise näol tegemist otsustustega, millele on seadusandlikul tasandil seatud vähe piire.

Põhimõtteliste probleemide eksisteerimist juriidilistele isikutele karistuse mõistmisel illustreerib väga ilmekalt ka asjaolu, et analüüsitud ajaperioodil kohaldati vähemalt kahe juriidilise isiku suhtes teise astme kuriteo eest kokkuleppemenetluses karistusena sundlõpetamist (vt käesoleva töö alapeatükk 2.1.4.3.) – st karistust, mida juriidilisele isikule teise astme kuriteo eest võimalik mõista ei olnud. Ehkki alates 01.01.2015 kehtima hakanud

KarS-i redaktsiooniga kaotati karistusõiguslik sundlõpetamise instituut, võib kirjeldatud näidet lugeda illustreerivaks näiteks juriidiliste isikute karistamise osas valitsevast ebaselgusest.

Probleeme tõusetus ka juriidilistele isikute suhtes tehtud väärtelahendite pinnalt – keskmiselt 40% juhtudest muutis kohus kohtuvälise menetleja otsusega juriidilisele isikule kohaldatud rahatrahvi määra. Samuti ilmneseid märkimisväärsed erinevused juriidilistele isikutele määratud keskmistes rahatrahvides nii kohtupiirkondade kui kohtuväliste menetlejate lõikes vaadelduna (vt käesoleva töö alapeatükid 2.1.1. ja 2.1.2.).

Põhiseaduslikul tasemel võib karistuspraktika analüüsi tulemina tõusetonud probleeme näha eelkõige kolme põhiseadusliku printsiibi valguses. Esmalt tõusetuvad karistuspraktika analüüsist nähtuvalt probleemid PS § 13 lõikega 2 seonduva õigusselguse ja selle ühe alamprintsiibi ehk karistusõiguse määratletuse põhimõtte aspektist lähtuvalt. Õigusselguse põhimõtte käsitlemisel on Riigikohus¹²¹ viidanud nõudele, et isikul peab olema mõistlik võimalus ette näha õiguslikke tagajärgi, mida tema tegevus võib kaasa tuua. Teisalt ilmevad karistuspraktika analüüsist lähtuvalt probleemid PS § 12 lg-s 1 sätestatud võrdsuspõhiõigusest tuleneva võrdse kohtlemise põhimõtte kontekstis, mille kohaselt käsitletakse võrdseid olukordi võrdsena¹²². Kolmandaks ilmnevad kuriteo- ja väärtekoosseisude eest kohaldatavate karistuste võrdlemisel probleemid seoses PS §-st 11 tuletatava proportsionaalsuse põhimõtte ja *ultima ratio* ehk subsidiaarsusprintsiibi kui selle põhimõtte ühe alamkäsitlemise seisukohast lähtuvalt¹²³. Karistuspraktika analüüsist tõusetuvaid vastuolusid nimetatud printsiipidega analüüsib autor spetsiifilisemalt järgnevates alapeatükkides, esmalt on aga vajalik käsitleda nimetatud põhimõtete aluseks olevate põhiõiguste ja -vabaduste laiendamise võimalikkust juriidilistele isikutele.

Põhiõiguste isikuline kaitseala on sätestatud PS §-s 9, mille lg 2 kohaselt laienevad PS-s loetletud õigused, vabadused ja kohustused juriidilistele isikutele niivõrd, kui see on kooskõlas juriidiliste isikute üldiste eesmärkide ja selliste õiguste, vabaduste ja kohustuste olemusega. Sellisele käsitlemisele vastava lähenemise kohaselt on juriidiliste isikute üldiseks eesmärgiks tagada füüsilistele isikutele rohkem vabadust, kui neil oleks ilma juriidiliste isikuteta, millest lähtuvalt on põhiõigusvõimeline selline juriidiline isik, mille eesmärgiks on tagada füüsiliste isikute vabadus. Seega saab juriidiline isik põhiõigusele toetuda, kui see on kooskõlas õiguse olemusega. Põhiõiguste laienemine juriidilistele isikutele on kooskõlas

121 RKÜKo 3-4-1-2-05, p 31.

122 L. Kanger. Võrdse kohtlemise ja diskrimineerimise alased kaasused Eesti Vabariigi Riigikohtu praktikas, 2007, lk 2. Kättesaadav: [http://www.riigikohus.ee/vfs/682/t6lkimiseks_MEMO-eriraportoor%20\(L_Kanger\).pdf](http://www.riigikohus.ee/vfs/682/t6lkimiseks_MEMO-eriraportoor%20(L_Kanger).pdf) (02.05.2016).

123 H.J. Hirsch. Õigusriikliku karistusõiguse aktuaalsed probleemid. – Juridica III/2004, lk 162.

õiguse olemusega, kui juriidilise isiku käitumine võib langeda vastava põhiõiguse kaitsealasse.¹²⁴

Sealjuures ei ole põhiõiguste kaitseala laiendamine füüsiliste isikute kõrval ka juriidilistele isikutele ei ole omane ainult Eesti õiguskorrale – nimetatud lähenemist võib leida nii Mandri-Euroopa kui Anglo-Ameerika õigusruumides. Kui Saksa konstitutsiooni¹²⁵ artikli 19 lõikes 3 nähakse sarnaselt Eestiga ette põhiõiguste kohaldumist juriidilistele isikutele, kui selliste õiguste olemus seda võimaldab, siis ehkki Ameerika Ühendriikide konstitutsioon juriidiliste isikute põhiõiguseid sõnaselgelt ette ei näe, on kohtupraktikas selektiivselt tunnistanud ja viimaste aastate lahenditega ka laiendatud juriidilisele isikule põhiõiguste laiendamise võimalust.¹²⁶

Kui kohtupraktikas on tunnustatud nii PS §-st 12 tuleneva üldise võrdsuspõhiõiguse¹²⁷ kui PS §-s 13 sätestatud üldise kaitsepõhiõiguse¹²⁸ laienemist ka juriidilisele isikule, siis PS § 11 näol on tegemist kõiki põhiõigusi hõlmava keskse normiga, mis sisaldab põhiõiguste, vabaduste ja kohustuste tõlgendamise ja kohaldamise fundamentaalseid põhimõtteid.¹²⁹ Seega on põhjendatud juriidilise isiku karistuspraktika analüüsil ilmnenud probleeme vaadata nii õigusselguse, üldise võrdsuspõhimõtte kui proportsionaalsuse printsiipidest lähtuvalt.

3.1.2 Vastuolu õigusselguse põhimõttega

3.1.2.1 Õigusselguse põhimõtte karistuse kohaldamisel

Liberaalse õigusriigi peamiste printsiipide hulka kuuluva õiguskindluse põhimõtte üheks aluspõhimõtteks peetavat õigusselguse põhimõtet on senises õiguspraktikas seostatud eelkõige PS § 13 lg-ga 2, mille kohaselt kaitseb seadus igaühte riigivõimu omavoli eest.¹³⁰

124 Ü. Madise; B. Aaviksoo; H. Kalmo jt. (koost.). Põhiseadus. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2012, § 9 komm, p-d 5.1.-5.4.

125 Saksamaa Liitvabariigi põhiseadus (*Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*), ik tõlge. Kättesaadav: https://www.bundestag.de/blob/284870/ce0d03414872b427e57fccb703634dcd/basic_law-data.pdf (30.04.2016).

126 Juriidilistele isikutele põhiõiguste laiendamise problemaatikast *common law* õigusruumis vt nt: Garrett, B. L. The Constitutional Standing of Corporations. University of Pennsylvania Law Review; Dec 2014, Vol. 163 Issue 1, p 95. Available:

http://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=9460&context=penn_law_review (30.04.2016).

127 RKPJKo 3-4-1-1-02, p 13.

128 RKPJKo 3-4-1-14-06, p 22.

129 RKÜKo 3-4-1-7-01, p 12.

130 U. Lõhmus, U. Põhiseaduslik õigusselguse põhimõtte. – Õiguskeel 2015/4, lk 1.

Kui üldiselt peetakse õigusselguse põhimõttest rääkides silmas eelkõige määratlemata õigustmõistete kasutamist, siis U. Lõhmus on juhtinud tähelepanu Euroopa Inimõiguste Kohtu otsusele *Sunday Times vs. Ühendkuningriik*¹³¹, milles jõuti järeldusele, et normi saab lugeda “seaduseks” üksnes siis, kui see on formuleeritud piisava täpsusega, võimaldamaks kodanikul oma käitumist reguleerida: kodanik peab saama vähemalt asjakohase nõustamise abiga antud asjaolusid arvestades mõistlikul määral ette näha tagajärgi, mille tema tegevus võib kaasa tuua.¹³² Õigusselguse põhimõtte klassikalise sõnastuse kohaselt kaitseb seadus igäüht riigivõimu omavoli eest, millest tuleneb ka õigusselguse põhimõte – õigusnormid peavad olema piisavalt selged ja arusaadavad, et üksikisikul oleks võimalik avaliku võimu organi käitumist teatava tõenäosusega ette näha ja oma käitumist reguleerida.¹³³

Siiski ei piirdu õigusselguse põhimõtte mõjuala üksnes põhiõigustega.¹³⁴ Ka Riigikohus on rõhutanud õigusselguse olulisust selliste tegude suhtes, millega võivad kaasneda kriminaalõiguslikud tagajärjed.¹³⁵ Eeltoodust lähtuvalt võivad õigusselguse põhimõttel olla valdkonnaspetsiifilised avaldumisvormid – näiteks on Riigikohtu kriminaalkolleegium¹³⁶ maininud karistusõiguse määratletuse ehk *nulla poena sine lege* põhimõtet.¹³⁷

Kuna karistusõigusega sekkub riik kõige intensiivsemalt inimeste ellu, on ilmne, et karistusõigus peab olema võimalikult selge, tagamaks piisavalt tõhusa õiguste kaitse, ning riigil lasub kohustus tagada karistusseaduste kaudu õigusselgus ja võimaldada seeläbi isikutele tõhusat kaitset riigi liigse sekkumise vastu.¹³⁸ Õigusselguse põhimõtte tähendab, et põhiõigust riivav seadus peab olema piisavalt määratletud. Juba varases praktikas¹³⁹ osutas Riigikohus sellele, et ebapiisava regulatsiooni tagajärjeks on riigivõimu omavoli võimalus.¹⁴⁰

131 EIKo 6538/74 *The Sunday Times vs. United Kingdom*.

132 U. Lõhmus. Põhiseaduslik õigusselguse põhimõte. – Õiguskeel 2015/4, lk 2.

133 RKÜKo 3-4-1-5-02, p 31.

134 U. Lõhmus. Põhiseaduslik õigusselguse põhimõte. – Õiguskeel 2015/4, lk 1.

135 RKEKo 3-1-1-117-01, p 12.

136 RKKKo 3-1-1-107-09, p 10.3.

137 Ü. Madise; B. Aaviksoo; H. Kalmo jt. (koost.). Põhiseadus. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2012, § 13 komm, p 5.1.

138 M. Sedman. Karistusseaduste paljususe: Eesti Vabariigi ajalooline kogemus aastatel 1918–1940. – Juridica 2012/III lk 176.

139 RKPJKo 12.01.1994, III-4/A-1/94.

140 J. Sootak. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura, 1997, lk 110.

3.1.2.2 Kohtupraktika analüüsist nähtuv õigusselguse problemaatika karistuse mõistmisel ja määramisel

Kui õiguskirjanduses kaheldakse karistuse kohaldajale antud ulatusliku diskretsiooniõiguse vastavuses õigusselguse üheks spetsiifiliseks alavormiks loetava *nulla poena sine lege* ehk määratletuse põhimõttele, mille kohaselt tähendab kohtunikule ulatusliku otsustamisruumi andmine seda, et enam ei saa rääkida karistuse piisavast määratlusest¹⁴¹, siis karistuspraktika analüüsi pinnalt tuleb sellise probleemi esinemist vähemalt juriidilistele isikutele kohaldatavate karistuste osas tunnistada.

Nähtuvalt käesoleva töö 2. peatükis teostatud juriidiliste isikute karistuspraktika analüüsist aastate (vt käesoleva töö alapeatükk 2.1.2.), kohtupiirkondade ja menetlusliikide (vt käesoleva töö alapeatükk 2.1.3.) ja süüteokoosseisude (vt käesoleva töö alapeatükk 2.1.4.1. jj) kaupa, esineb kõigi eelnimetatud kriteeriumite puhul märgatav varieeruvus keskmiselt kohaldatud karistuste määras. Siiski omandab autori hinnangul õigusselguse kontekstis suurima kaalu karistuspraktika võrdlemine süütegude kaupa (vt käesoleva töö alapeatükk 2.1.4.), sest just võrreldavate õigushüvede alusel grupeeritud sarnaste või samade süüteokoosseisude eest kohaldatud erinevad karistused annavad suurimat tunnistust õigusjärelmi vähesest etteaimatavusest. Ka asjaolu, et juriidilistele isikutele aastatel 2010–2015 kohaldatud maksimaalne ja minimaalne individuaalse karistuse määr olid mõistatud sama süüteokoosseisu eest, erinedes üle 1600 korra (vt käesoleva töö alapeatükk 2.1.4.9.) annab tunnistust karistuste vähesest määratletusest.

Sellisena omandab karistuste ebapiisav määratletus tähenduse ka kontekstis, kus ühest küljest on juriidilise isiku süüteovastutust laiendatud sisuliselt kõigi eriosa koosseisudeni, mille eest on ette nähtud ka füüsilise isiku vastutus, kui koosseisust olenevalt ei tulene teo toimepanemise võimalikkus ainult füüsilise isiku poolt, samas tähendab karistuspraktika vähesus, et paljude eriosa koosseisude eest ei ole ühtegi juriidilisi isikuid kordagi karistatud.

3.1.2.3 Kohtupraktika analüüsist nähtuv õigusselguse problemaatika karistusest tingimisi vabastamisel ja liitkaristuse moodustamisel

Karistusest tingimisi vabastamise osas KarS §-de 73 ja 74 alusel on Riigikohtu praktikas asutud seisukohale, et tegemist ei ole iseseisva karistusliigi, vaid kuriteo eest mõistatud põhikaristuse ühe võimaliku individualiseerimise viisiga. Erinevalt karistuse mõistmisest või määramisest, mille alusena prevaleerub isiku süü, on karistusest tingimisi vabastamise aluseks

141 H. J. Hirsch. Õigusriikliku karistusõiguse aktuaalsed probleemid. – Juridica III/2004, lk 166.

kuriteo toimepanemise asjaolud ning süüdlase isik, mis kas iseseisvalt või ka koostoimes teevad põhikaristuse reaalse ärakandmise ebaotstarbekaks – seega tuleb KarS §-de 73 või 74 kohaldamisel igal juhul arvestada isikut iseloomustavate andmetega.¹⁴²

Praktikas sellise käsitlemise vastu siiski eksitakse ning karistusest tingimisi vabastamine tõstetakse karistuse staatusse, teisalt on süüdistatava karistusest tingimuslik vabastamata jätmise selline diskretsioonitsus, mida kohus ei pea eraldi põhjendama – piisab, kui otsuses on põhjendatud karistusliigi ja –määra valiku aluseks olevaid asjaolusid.¹⁴³ Kui karistuse tingimisi täitmisele pööramata jätmist seostatakse kuriteo toimepanemise asjaolude ja süüdlase isikuga, siis liitkaristuse kohaldamist on võimalik näha ühe karistuse individualiseerimise viisina, mis lähtub eelkõige isiku süüst.¹⁴⁴

Juriidilise isiku karistuspraktikast aastatel 2010–2015 nähtub, et karistusest tingimisi vabastamine ja liitkaristuste moodustamine karistuse individualiseerimise viisidena omavad juriidilisele isikule keskmiselt kohaldatud karistuste võrdluses suure tähenduse (vt käesoleva töö alapeatükid 2.1.2 ja 2.1.3.). Tulenevalt juriidilise isiku süü olemuse ja karistamise eripreventiivsete eesmärkide ebaselgusest, kaasneb ka käesolevas alapeatükis käsitletud karistuse individualiseerimise viiside puhul vastuolu õigusselguse põhimõttest tulenevatele nõuetele.

3.1.3 Vastuolu võrdse kohtlemise põhimõttega

Õiguskirjanduses on viidatud uuringutele, mille kohaselt saab üheks oluliseks kohtuotsuse aktsepteeritavuse elemendiks lugeda selle ettearvatavust, mis lähtub põhimõttest, et ühetaolisi juhtumeid lahendatakse sarnaselt.¹⁴⁵ Ühesuguste juhtumite sarnaselt käsitlemise põhimõte on tuletatav PS §-st 12. Nimetatud paragrahv sätestab võrdsuspõhiõiguse, mille kohaselt on kõik seaduse ees võrdsed. Isikuliselt kaitsealalt on üldise võrdsuspõhiõiguse näol tegemist kõigi ja igaühe õigusega ning Riigikohus on oma praktikas¹⁴⁶ pidanud võimalikuks üldise võrdsuspõhiõiguse laiendamist PS § 9 lg-le 2 tuginedes ka juriidilistele isikutele.¹⁴⁷

142 RKKKo 3-1-1-40-04 p 8.

143 S. Lind. Karistuse mõistmine ja selle põhistamine. Maakohtute praktika süstemaatilise varguse asjades. – Juridica VIII/2012, lk 643.

144 Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. Kättesaadav: http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/karistusseadustiku_ja_sellega_seonduvalt_teiste_seaduste_muutmise_seaduse_eelnou_seletuskiri_3.12.2013.pdf (02.05.2016).

145 S. Lind, S. Karistuse mõistmine ja selle põhistamine. Maakohtute praktika süstemaatilise varguse asjades. – Juridica VIII/2012, lk 640.

146 RKPJKo 3-4-1-1-02, p 13.

Kui Riigikohus on oma praktikas näinud ette üldise võrdsuspõhiõiguse oma olemuselt juriidilistele isikutele laiendamise¹⁴⁸, siis tuleb silmas pidada, et PS § 12 lg 1 teises lauses sisalduva ja üldise võrdsuspõhiõiguse osaks oleva diskrimineerimiskeelu kaitseala riive seisneb diferentseerimises ehk eristamises nimetatud tunnuse alusel. Diskrimineerimiskeelu rikkumise tuvastamiseks tuleb esmalt teha kindlaks eristamine mingite tunnuste alustel ning teisel astmel selgitada välja, kas see on põhjendatud või mitte. Eristamine hõlmab iga ebavõrdse kohtlemise vähemalt ühe loetletud tunnuse alusel.¹⁴⁹

Viimastel aastatel on aga PS §-s 12 lg 1 esimeses ja teises lauses sätestatud diskrimineerimisaluste käsitlemisel toimunud paradigmade muutus toonud seaduse tõlgendamisel kaasa lähenemise, mille järgi ei loeta põhjendatuks vahetegu PS § 12 lõike 1 esimese ja teise lause diskrimineerimisaluste ning riive legitiimsete eesmärkide vahel. PS § 12 lõikes 1 sisalduv võrdsuspõhiõigus on ühtne kõikide ebavõrdse kohtlemise aluste suhtes, mis tagab kohtupraktikas väljendatud seisukoha järgi tervikliku lähenemise võrdsuspõhiõigusele.¹⁵⁰ Eeltoodu tähendab, et uue dogmaatika järgi on PS § 12 lg 1 ühtne ja üldine võrdsuspõhiõigus – tegemist on igaühe subjektiivse põhiõigusega, mis rakendub kõigil ebavõrdse kohtlemise juhtudel, kui ükski eriline võrdsuspõhiõigus ei ole kohaldatav.¹⁵¹

Ülemäära ulatuslikule kaalutlusruumile karistusemäära valikul on väärtegade kontekstis viidanud T. Reinthal, kelle hinnangul ei taga kohtuväliste menetlejate ametkondlik killustatus ning juriidilise hariduseta menetlejate poolt karistuste kohaldamine ühtset karistuspoliitikat, sealhulgas karistuste võrreldavust ühetaoliste rikkumiste puhul.¹⁵² Eelmises peatükis teostatud kohtupraktika analüüsi pinnalt ilmneb probleem seoses väärtegade eest kohaldatavate karistuste võrreldavusega kaasnev probleem kitsamalt ka juriidilistele isikutele kohaldatavate karistuste puhul. Samas näitab analüüs, et vähemalt juriidiliste isikute puhul ei ole ebaühtlase karistuspraktika probleem piiratud vaid väärtegade eest määratavate karistustega.

Kõige ilmekamalt on võrdse kohtlemise põhimõtte võimalikku riivet võimalik täheldada piirkondlikest kriteeriumitest lähtuvalt. Nii juriidilistele isikutele kriminaalasjades keskmiselt kohaldatud karistus (vt käesoleva töö alapunkt 2.1.3.) kui juriidilise isikule kohaldatud

147 Ü. Madise; B. Aaviksoo; H. Kalmo jt. (koost.). Põhiseadus. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2012, § 12 komm, p 2.1.2.

148 RKPJKo 3-4-1-1-02, p 13.

149 Ü. Madise; B. Aaviksoo; H. Kalmo jt. (koost.). Põhiseadus. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2012, § 13 komm, p 3.1.

150 RKÜKo 3-4-1-12-10 p 31.

151 Ü. Madise; B. Aaviksoo; H. Kalmo jt. (koost.). Põhiseadus. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2012, § 12 komm, p 1.2.1.

152 T. Reinthal. Karistusõiguse suund – ülekriminaliseerimine? – Juridica X/2010, lk 746-747.

keskmise rahatrahvi suhe karistuse maksimaalsesse määra kohtupiirkondade lõikes (vt käesoleva töö alapunkt 2.2.2.) varieerub piirkonniti märkimisväärselt (olles nii kuritegude kui väärtegude puhul suurim Harju Maakohtu tööpiirkonnas), mistõttu tuleb nentida hetkel kehtiva regulatsiooniga kaasnevat võrdsuspõhimõtte riivet juriidiliste isikute karistamisel.

3.1.4 Vastuolu proportsionaalsuse põhimõttega

Lisaks õigusselgusele on õiguskirjanduses ühe õigusriigi põhiprintsiibina nähtud proportsionaalsusprintsipi, mille kohaselt peavad tegu, selle õiguslik astmestatus ja sanktsioon olema üksteise suhtes kohases vahekorras.¹⁵³ Proportsionaalsuse põhimõtte on tuletatav PS §-st 11, mille kohaselt tohib õigusi ja vabadusi tohib piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. Need piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust.

Kui käesoleva magistritöö alapeatükis 3.1.2. viidati karistusõiguse intensiivsele sekkumisele üksikindiviidi autonoomiasse õigusselguse kontekstis¹⁵⁴, omandab nimetatud tõdemus tähenduse ka PS § 11 ehk proportsionaalsuse põhimõtte aspektist vaadatuna. Kuna karistamisel peab olema sidus ja loogiliselt kaitstav õigustus ning karistused ei tohi kunagi olla omavolilised, on vajalik kindlaks teha, et karistatavad isikud väärivad karistusi, mis neile kohaldatakse. Seetõttu on nii ühe- kui eriliigiliste õigusrikkumiste puhul vajalik määratleda, kuidas karistusi kvalifitseeritakse ja üksteisega suhestatakse.¹⁵⁵ Proportsionaalsuspõhimõtte ühe alapunkti moodustab *ultima ratio* ehk subsidiaarsusprintsip, mille näol on tegemist põhimõttega, et karistusõigusliku normi tohib luua alles siis, kui on ammendunud on võimalused reguleerida konkreetset käitumist teistes, vähem repressiivsetes õigusvaldkondades.¹⁵⁶

01.01.2015 jõustunud KarS-i redaktsiooniga kergitati nii juriidilisele isikule kuriteo eest mõistetava rahalise karistuse alammäära kui ka väärteo eest kohaldatava rahatrahvi alam- ja ülemäärasid. Rahatrahvi piirmäärade tõstmise ühe põhjendusena nimetati eelnõu seletuskirjas asjaolu, et alates KarS-i jõustumise algusajast juriidilisele isikule ette nähtud minimaalne trahvimäär ei täitnud enam oma karistusõiguslikku eesmärki, samas kui rahatrahvi ülemmäära tõstmist põhjendati Euroopa Liidu õigusaktides seatud kohustusega kehtestada teatud rikkumiste eest tõhusad karistused. Seadusandja asus seisukohale, et tõstes juriidilisele isikule

153 H. J. Hirsch. Õigusriikliku karistusõiguse aktuaalsed probleemid. – Juridica III/2004, lk 162.

154 M.Sedman. Karistusseaduste paljus: Eesti Vabariigi ajalooline kogemus aastatel 1918–1940 – Juridica 2012/III lk 176.

155 A. Amatrudo. Criminology and Political Theory. London: Sage Publications Ltd, 2009, p 111-112.

156 H. J. Hirsch. Õigusriikliku karistusõiguse aktuaalsed probleemid. – Juridica III/2004, lk 162.

kohaldatava rahatrahvi maksimummäära, on sisuliselt võimalik vältida ülekriminaliseerimist – ka väärteo eest oleks võimalik juriidilisele isikule mõista tõsine karistus, selleks poleks tingimata vaja ette näha kriminaalvastutust.¹⁵⁷

KarS-i revisjoni üheks põhjuseks oli ilmnunud vajadus vaadata üle ja korrastada karistusõiguse kaks valdkonda – kuriteo- ja väärteoõigus, samuti väärteoõiguse piiritlemine haldusõigusest (täpsemalt haldussunnist). Kuna tegemist oli revisjoniga, ei võetud vaatluse alla teo karistatavuse aluseid ja piire KarS-i üldosas, samuti konkreetsete tegude eest ettenähtud karistusi ja sanktsioonisüsteemi ega eriosa tervikuna. Revisjoni üheks põhjuseks oli ka riikliku regulatsiooni ülemäärane kaldumine preventatsioonilt repressiooni.¹⁵⁸

Viimase karistusõiguse revisjoniga dekriminaliseeriti KarS §-des 401 ja 402 sätestatud konkurentsialased kuriteod, mis on alates 01.01.2015 koondatud konkurentsiseaduse (edaspidi KonkS) §-des 73⁵ (turgu valitseva seisundi kuritarvitamine) ja 73⁶ (koondumise jõustamine koondumiseks loa puudumisel ja konkurentsi kahjustav koondumine) sätestatud väärtegude alla ning alates 01.01.2015 kehtima hakanud redaktsiooni kohaselt on nende eest ette nähtud karistused juriidilistele isikutele väärtegude eest kehtestatud karistusraami maksimaalses määras, st 400 000 eurot. Revisjoni käigus nimetatud rikkumiste eest juriidiliste isikute trahvimäärade tõstmise 400 000 euron põhjendusena on eelnõu seletuskirjas täiendavalt tähelepanu juhitud vajadusele saavutada karistusõigusliku sekkumise *ultima ratioks* ehk äärmuslikuks abinõuks olemine.¹⁵⁹ *Ultima ratio* põhimõttest lähtuv õigusriiklik karistusõigus peab kuritegudeks ainult tõsised kahjustusdelikte või ohudelikte.¹⁶⁰

Kuigi käesoleva töös analüüsitava ajavahemikul nimetatud koosseisude juriidilistele isikutele kriminaalkorras karistusi ei mõistetud ega kohaldatud, karistati aastal 2012 juriidilist isikut KonkS § 73⁵ alusel väärteokorras 18 000 euroga, mis moodustas 56,3% nimetatud ajavahemikul antud sätte eest kehtestatud maksimaalsest karistusest. Võrdlusena karistati antud ajavahemikul KarS §-s 400 sätestatud konkurentsikuritegude eest juriidilisi isikuid 12 korral, millest kõik otsused jäid ajavahemikku 2010–2012 mille eest mõisteti juriidilisele isikule kokku 34 308,7 euro suurune rahaline karistus, mis moodustab kõigest 2,14% KarS-i üldosas kehtestatud maksimaalsest karistusraamist. Tulenevalt kohtupraktika analüüsist (vt käesoleva töö alapeatükid 2.2. ja 2.3.) nähtuvast tendentsist on juriidilistele isikutele

157 Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seondult teiste seaduste muutmise seaduse (554 SE II) eelnõu juurde.

158 J.Sootak. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura, 2015, lk 237.

159 Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seondult teiste seaduste muutmise seaduse (554 SE II) eelnõu juurde, lk 22-23.

160 J. Sootak. Karistusõiguse revisjon kuriteo-, väärteo- ja haldusõiguse piirimail. – Juridica IV/2013, lk 245.

väärteoasjades määratud karistus keskmiselt 23,7% sanktsiooni ülemmäärast, samas kui juriidilistele isikutele aastate lõikes kohaldatud 81 056,7 euro suurune rahaline karistus moodustab vaid 0,5% juriidilistele isikutele üldosast tulenevast karistusraamist.

Sisuliselt võib eeltoodu pinnalt asuda seisukohale, et kuna hetkel kehtestatud karistuste kohaldamise süsteem koos praktikas esinevate tendentsidega karistuse kohaldamisel, mille järgi esineb seadustiku eriosas konkreetsete koosseisude eest sätestatud diferentseeritud sanktsiooniraamide puhul märgatavalt suurem tendents lähtuda karistuse kohaldamisel seaduses ette nähtud sanktsioonivahemiku keskmisest, eksisteerib tõenäosus, et juriidilistele isikutele määratakse sarnase õigushüve kaitsmisele suunatud süüteokoosseisude eest väärteokorras oluliselt suurem karistus kui kuriteo eest. Eelkirjeldatu näol saab aga tugevalt riivatud põhiseaduslik proportsionaalsuse printsiip.

3.2 Probleemid kohtupraktika poolt väljatöötatud juriidilisele isikule karistuse kohaldamise mudeliga

Lisaks vastuoludele põhiseaduslike printsiipidega, ilmneb karistuspraktika analüüsi pinnalt kohtupraktikas väljatöötatud mudeli vastuolu karistusõiguse sisemiste põhimõtetega. Eelkõige avaldub see vastuolu süüteoliikide lõikes kohaldatud karistuste võrdlemisel (vt käesoleva töö alapeatükk 2.1.4.1. jj), millest nähtub, et kohtupraktikas kujunenud seaduspärad juriidilise isiku karistamisel ei paista vastavat KarS § 56 lg-s 1 sätestatud süüpehmiõistest lähtuvale karistuse kohaldamise mudelile, mille kohaselt on isiku karistamise aluseks süü.

Eeltoodud vastuolu ilmneb esmalt asjaolus, et juriidilistele isikutele aastatel 2010–2015 keskmiselt kuritegude eest kohaldatud karistused ei küündi mitte ühegi vaadeldud kriteeriumi lõikes sanktsiooniraami keskmiseni, mis lähtuvalt kohtupraktikas omaks võetud seisukohast peaks olema süüle vastava karistuse kohaldamise lähtepunktiks.¹⁶¹ Kuigi süü suurusest lähtuva nullpunkti sanktsioonivahemiku keskmisse asetamisele on akadeemilises kirjanduses esitatud ka kriitikat, milles on leitud, et süü suurust mõjutavate eriliste tunnuste puudumise korral on tegemist keskmisest kergema süüteoga ja sellisel juhul tuleb süüle vastavat karistust otsida vastava sanktsiooni esimesest kolmandikust¹⁶², ulatub ka selliste järeleandmistele puhul ainult üks (1) kõigist juriidilistele isikutele aastatel 2010–2015 mõistetud karistustest üldosa sanktsiooniraamist tuleneva esimese kolmandikuni.

Kuigi Eesti õiguskorras omaks võetud monistlikus ehk ühtses süsteemis määrab karistuse suuruse lisaks teosüüle ka isiku ohtlikkus, millest lähtuvalt on karistuse kohaldamise põhistust

¹⁶¹ RKKKo 3-1-1-27-16, p 12.

¹⁶² M. Kruusamäe. Karistuse kohaldamise alused Riigikohtu praktika järgi. Magistritöö. Tartu:2010, lk 34.

paratamatult raske jälgida, on ka sellisel juhul karistus õigustatud ja piiratud juba toimepandud teo süü suurusega – preventiivseid eesmärke saab realiseerida ainult süü suurusest tulenevates raamides.¹⁶³ Seega ei ole veenev, et mitte üheski analüüsitud lahendis ei vastanud juriidilise isiku süü suurus niinimetatud “nullpunktile”. Küll aga on võimalik sanktsioonivahemiku keskmisest oluliselt madalamate karistuste põhjendamine konkreetsetest juriidilisest isikust tulenevate asjaolude ja preventiivsete aspektidega. Üldisest karistusraamist tuleneva keskmise või isegi esimese kolmandiku suuruse rahaline karistuse mõistmine ei oleks suurema osa ettevõtete jaoks nende majanduslikest näitajatest tulenevalt reaalne. Seega nähtub eeltoodust, et probleemide lahendamine, mis füüsiliste isikute karistamise puhul on lahendatud seadusandlikul tasandil KarS-i eriosa koosseisude eest sätestatud diferentseeritud karistusraamidega, on juriidiliste isikute karistamisel jäetud peaaegu täielikult seaduse kohaldamise tasemele.

Samas on süüteokoosseisude lõikes (vt käesoleva töö alapeatükk 2.1.4.1. jj) pinnal teostatud analüüsi põhjal alust eeldada, et vähemalt osaliselt on kohtupraktikas omaks võetud mudel vastuolus KarS §-st 56 tulenevate karistuse kohaldamise alustega. Oluliselt kõrgemad keskmise karistuse määrad teatud süüteokoosseisude lõikes (eelkõige rahvatervise vastased, maksualased, keskkonnavalased ja ametialased süüteod) viitavad sellele, et karistuse kohaldamisel on vähemalt osaliselt hakatud süü suurust arvestades andma hinnangut ka kahjustatud õigushüve olulisusele, mis on vastuolus süüpehmiõttest lähtuva karistuse kohaldamise alustega. arvestada regulatsioonialust – näiteks seda, et kahjustatud õigushüve on eriti oluline.¹⁶⁴ Samuti annavad maksusüütegude eest mõistetud keskmisest märkimisväärselt suuremad karistused (vt käesoleva töö 2.1.4.9.) aluse eeldada, et seni on vähemalt osaliselt üritatud juriidilisele isikule põhikaristuse kohaldamisel täita eesmärke, mida oleks võimalik täita konfiskeerimise instituudiga – maksusüütegude puhul võiks eelkõige kõne alla tulla alates 08.03.2014 jõustunud KarS-i redaktsiooni §-s 83² ette nähtud kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimine.¹⁶⁵ Siiski ei avaldu laiendatud konfiskeerimise võimaluse

163 J. Sootak. Nõukogude tont jälle platsis. Eesti Päevaleht 6. okt 2008. Kättesaadav: <http://epl.delfi.ee/news/arvamus/jaan-sootak-noukogude-tont-jalle-platsis?id=51144378> (01.05.2016).

164 J. Sootak; P. Pikamäe (koost.). Karistusseadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2015, § 56 komm p 7.1.

165 Alates 08.03.2014 jõustunud redaktsiooniga nähakse KarS-is juriidilisele isikule ette § 83² lg 1¹ järgi (1¹) kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimine. Nimetatud säte näeb ette, et mõistes juriidilise isiku süüdi kuriteos, võib kohus käesolevas seadustikus sätestatud juhtudel konfiskeerida osa juriidilise isiku varast või kogu vara, kui see kuulub otsuse tegemise ajal juriidilisele isikule ja kui kuriteo olemuse või muu põhjuse tõttu on alust eeldada, et juriidilise isiku peamine tegevus on suunatud kuritegude toimepanemisele ning vara on saadud kuriteo toimepanemise tulemusena. Konfiskeerimist ei kohaldata varale, mille suhtes isik tõendab, et selle eest on täielikult või olulisel osal tasutud õiguspäraselt saadud vahendite arvel.

seadusandlikul tasandil juriidiliste isikute suhtes kehtestamine juriidiliste isikute karistuspraktikas: just 2014. aastal lõikes esines juriidilise isiku suhtes ülejäänud aastatega võrreldes oluliselt kõrgem keskmine karistus (vt käesoleva töö alapeatükk 2.1.2 vs 2.4.1.7), mille peamise põhjusena saab näha just kõrgeid karistusi maksusüütegude eest.

Probleeme esineb ka väärteotsuste puhul, millest nähtuvalt muudeti kohtute poolt ligikaudu 40% juhtudest kohtuvälise menetleja poolt juriidilisele isikule määratud rahatrahvi suurust (vt käesoleva töö alapeatükk 2.2.2.). Samas erineb kohtupiirkonniti märkimisväärselt juriidilistele isikutele kohaldatud keskmise rahatrahvi suhe karistuse maksimaalsesse määra ja kohtuvälise menetleja poolt kohaldatud karistuse muutmine kohtupiirkondade menetlejate lõikes, millest nähtuvalt puuduvad nii kohtute kui kohtuväliste menetlejate lõikes ühtsed arusaamad selle kohta, millest lähtuvalt juriidilistele isikutele karistusi kohaldada.

4. VÕIMALIKUD LAHENDUSED JURIIDILISE ISIKU KARISTAMISE KITSASKOHTADELE

4.1 Lahendused seadusandlikul tasandil

4.1.1 Muudatused juriidilisele isikule karistuse kohaldamise alustes

4.1.1.1 Juriidilisele isikule karistuse kohaldamise aluste eraldiseisev käsitlemine füüsilisele isikule karistuse kohaldamise alustest

Juriidilise isiku karistuspraktika analüüsist lähtuvalt ilmnesid peamised probleemid karistusõiguse ülesel tasandil seoses vastuoludega õigusselguse, võrdse kohtlemise ja proportsionaalsuse printsiipidega, samas kui karistusõiguse sisemised vastuolud seisnesid eelkõige seoses kohtupraktika poolt omaks võetud mudeli mittevastavusega süüpõhimõttel põhineva karistuse kohaldamise alustega.

Esimese ja ilmselt kõige fundamentaalsema võimaliku lahendusena saab kõigi eelkirjeldatud probleemide adresseerimisel näha juriidilisele isikule karistuse kohaldamise aluste diferentseerimist füüsilisele isikule kehtestatud karistuse kohaldamise alustest. Sellise lähenemisega lisanduks KarS § 56 järel seadusesse uus paragrahv (nt KarS § 56¹⁾, juriidilisele isikule karistuse kohaldamise alustega.

Nimetatud paragrahvi eesmärgiks oleks lahendada juriidilisele isikule seadusest tuleneva üldise karistusraami alusel eriosa koosseisude eest karistuse mõistmisega kaasnevat ebaühtlust ja ebaselgust põhimõtetes. Sellise lähenemise kasuks on otsustatud näiteks Norras ja Soomes, kus seadusandlikul tasandil on kehtestatud juhised juriidilistele isikutele kohaldatava rahatrahvi suuruse määramiseks. Kui Norra kriminaalkodeksi artikkel 48b kutsub karistuse mõistmisel üles arvestama karistuse preventiivset eesmärki, kuriteo raskust, juriidilise isiku majanduslikku suutlikkust ning juriidilise isiku poolt kuriteo toimepanemisest saadud majanduslikku kasu, siis teisalt nõuab Soome kriminaalkodeks kuriteo olemuse ja selle tagajärgede arvestamist.¹⁶⁶

Ka võrreldes aastal 2002 jõustunud KarS-iga on §-s 56 sätestatud karistuse kohaldamise aluste käsitleluses tehtud käesolevaks hetkeks seadusandlikul tasandil muudatusi. Võrreldes

¹⁶⁶ J. Pradel. Juriidiliste isikute kriminaalvastutus. Tähelepanekud Euroopa riikide seadusandluste kohta. – Juridica 1999/VIII, lk 370-37.

seaduse esialgse redaktsiooniga ei ole alates 01.01.2004 jõustunud redaktsioonis § 56 lg-s 1 nähtud ette tahtluse ja ettevaatamatuse liiki teo toimepanemisel.

Tulenevalt kohtupraktika analüüsi pinnalt ilmnenud suurest varieeruvusest süüteokoosseisude lõikes mõistetud keskmistes karistustes, oleks autori hinnangul siinkohal põhjendatud Norra lähenemine, mille kohaselt arvestatakse juriidilise isiku karistamisel karistuse preventiivset eesmärki, kuriteo raskust, juriidilise isiku majanduslikku suutlikkust ning juriidilise isiku poolt kuriteo toimepanemisest saadud majanduslikku kasu. Selline lahendus ei tooks kaasa vastuolusid isiku süüst lähtuva karistuse kohaldamise instituudiga, kuid võimaldaks määratleda, mida juriidilise isiku puhul süüle vastava karistuse mõistmisel või määramisel arvestama peaks.

Nimetatud lahenduse tulemusel lisanduks KarS-i järgnevas sõnastuses paragrahv juriidilise isiku karistamise alustega:

§ 56¹. Juriidilise isiku karistamise alus

Juriidilise isiku karistamise alus on isiku süü. Juriidilisele isikule karistuse mõistmisel kohtu poolt või määramisel kohtuvälise menetleja poolt arvestatakse lisaks käesoleva seaduse § 56 lõikes 1 nimetatule kuriteo raskust, juriidilise isiku majanduslikku suutlikkust ning juriidilise isiku poolt süüte toimepanemisest saadud majanduslikku kasu.

Selline lahendus seaks piirid karistuse kohaldaja diskretsiooniõigusele ja võimaldaks eelkõige adresseerida õigusselguse tasandil tõusetunud probleeme karistuste ebapiisava määratletuse osas ja karistusõiguse tasandil kerkinud probleeme seoses kohtupraktika poolt kujundatud mudeli vastuoludega süüühimõttele rajatud karistuse kohaldamise alustega. Samas lahendaksid seadusandlikul tasandil kehtestatud konkreetsed kriteeriumid juriidilisele isikule karistuse kohaldamise aluste kohta ilmselt ka mõningaid probleeme seoses kohtupraktika analüüsi pinnalt tõusetunud problemaatikaga võrdsuspõhimõtte ja proportsionaalsuspõhimõtte tasandil.

Oluline on märkida, et kuna väärtegade puhul on spetsiifilise koosseisu eest määratav karistusraam vastavas eriosa süüteokoosseisus juba ette nähtud, ei oleks põhjendatud väärtegade puhul näha ette toimepandud süüte raskuse täiendavat arvestamist karistuse kohaldamise tasandil. Seetõttu oleks nimetatud paragrahvis süüte raskuse arvestamine ette nähtud vaid kuritegude puhul.

Peamised väljapakutud lahendusega kaasnevad probleemid tõusetuvad §-s 56¹ sätestatud täiendavate kriteeriumite sisustamisel, mida oleks võimalik teha nii seadusandlikul tasandil, kui ka jätta nimetatud mõistete sisustamine kohtupraktika pädevusse.

4.1.1.2 Juriidilisele isikule karistuse kohaldamise diferentseeritud lähtepunkt võrreldes füüsilisele isikule karistuse kohaldamise lähtepunktiga

Teise seadusandliku võimalusena saab näha KarS § 56 täiendamist uue lõikega (lg 3), mis ei kehtestaks eraldiseisvalt juriidilisele isikule karistuse kohaldamise aluseid, kuid sätestaks *expressis verbis*, et juriidilisele isikule karistuse mõistmisel kohtu poolt võtab kohus süüle vastava karistuse kohaldamise lähtepunktiks vastava eriosa koosseisu võrdleva raskusastme sanktsioonisüsteemis.

Kui eelmises alapeatükis välja pakutud lahendus sätestab kriteeriumid, mida kohtuvälise menetleja või kohtuniku poolt konkreetse juriidilise isiku karistamisel süü piiresse jääva karistuse mõistmisel või määramisel arvestatakse, siis käesolevas alapeatükis välja pakutud lahendus võimaldaks eristada juriidilisele isikule üldosa karistusraami piires karistuse mõistmise lähtepunkti konkreetse eriosa süüteokoosseisu juures ette nähtud karistusraami puhul aluseks võetavast lähtepunktist. Sisuliselt võimaldaks selline lähenemine ka juriidilisele isikule kuriteo eest süüle vastava karistuse mõistmisel võtta lähtepunktiks arvesse seadusandlikul tasandil kehtestatud kuriteokoosseisu raskusastet eriosa sanktsioonisüsteemis, minemata sealjuures vastuollu KarS § 56 lg-s 1 sätestatud karistuse kohaldamise põhimõtetega. Samuti tagaks selline lähenemine suurema põhimõttelise sarnasuse juriidilistele ja füüsilistele isikutele karistuse kohaldamisel.

Siinkohal on oluline märkida seda, et vähemalt ühes analüüsitud lahendis asuti apellatsioonmenetluses seisukohale, et juriidilisele isikule karistuse mõistmisel tuleb võtta aluseks üldosa sanktsiooni keskmine määr, mida vastavalt kas kergendavate/raskendavate asjaolude esinemisele saab nihutada. Samuti leitinimetatud kriminaalasjas, et arvestades maakohtu poolt sedastatud asjaolu, et süüdistatava käitumises puuduvad nii karistust kergendavad kui ka raskendavad asjaolud, tuleb seega nentida, et väljakujunenud praktikat silmas pidades tulnuks kohtul mõista kordades suurem karistus kui on seda tehtud käesoleval juhul. Kuivõrd apellatsiooni korras ei ole sellele materiaaldõiguslikule minetusele aga reageeritud, ei pidanud ringkonnakohus võimalikuks seda puudust tulenevalt apellatsiooni piiridest väljumise keelule kõrvaldada.¹⁶⁷

Teisalt ei piiraks selline lähenemine karistuse kohaldajale antud diskretsiooniõigust märgatavalt – juriidilisele isikule oleks võimalik karistuse mõistmine ükskõik millisel üldosa karistusraami piiresse jääval määral, kuni see on kooskõlas KarS § 56 lg-st 1 tuleneva karistamise alusega. Sisuliselt tähendaks selline lähenemine, et karistuse mõistmisel tuleks

¹⁶⁷ TrtRKO 1-11-10612, p 13.1.

kõrgemate karistuste mõistmisel põhjendada seda oluliselt suuremal määral juriidilise isiku süü ja preventiivsete eesmärkidega.

Ka käesolev meede võimaldaks osaliselt lahendada karistuste mõistmisega kaasnevaid probleeme õigusselguse ja võrdsuspõhimõtte tasandil. Samuti aitaks nimetatud meede adresseerida probleeme, mis on tekkinud kohtupraktika poolt välja töötatud karistuste kohaldamise mudeli vastuoludes süü põhimõttest lähtuva karistamisega. Küll aga ei võimaldaks see meede tulenevalt suunitlusest adresseerida karistuspraktika põhjal ilmnunud probleeme proportsionaalsuse põhimõttega.

4.1.2 Juriidilise isiku karistusraamide sidumine füüsilisele isikule kehtestatud karistusraamidega

Eelmises alapeatükis toodud lahendusega on tihedalt seotud võimalus sarnaselt mitmetes riikides kehtestatud lähenemisega siduda juriidilise isiku karistusraamid seaduse tasandil sama koosseisu eest füüsilisele isikule kehtestatud karistusraamidega. Sealjuures on selline võimalus ette nähtud ka Prantsusmaal, mille *Code Penal*¹⁶⁸ meie juriidilise isiku kriminaalvastutuse regulatsiooni eeskujuks oli. *Code Penal*'i artiklite 131-38 ja 131-40 kohaselt on maksimaalne rahalise karistuse (rahatrahvi) määr, mida juriidilisele isikule kohaldada saab, viiekordne karistus sellest, mida saaks füüsilisele isikule sama koosseisu eest määrata. Kui tegemist on rikkumisega, mille eest ei saa füüsilisele isikule rahalist karistust (trahvi) määrata, on juriidilise isiku rahalise karistuse maksimaalseks määraks 1 000 000 eurot. Belgia seadusandja on täiendavalt välja töötanud teatud vangistuse ja rahatrahvi vahelise seose. Nii näiteks vastab füüsilisele isikule mõistetud eluaegsele vangistusele kuni 720 000 frangi suurune rahaline karistus, millega saab karistada juriidilist isikut.¹⁶⁹

Eeltoodu valguses saaks ühe võimaliku teoreetilise lahendusena näha juriidilisele isikule üldosas diferentseeritud karistusraamide kehtestamist vastavalt süüteo raskusastmele. Sisuliselt kaasnevad sellise lähenemisega aga probleemid tulenevalt juriidiliste isikute väga suurest majanduslikust erinevusest. Kui füüsiliste isikute rahaline karistus on KarS §-st 44 tulenevalt avaldatud päevamäärades, mille suuruse arvutab kohus süüdlase keskmise päevasissetuleku alusel, siis juriidilise isiku rahalise karistuse raamid on seaduses kehtestatud konkreetses rahalises suuruses. Seetõttu ei pruugi tulenevalt juriidilise isiku majanduslikust olukorrast olla võimalik tema karistamine – või oleks tema karistamine lähtuvalt süü

168 *Code Penal*'i inglisekeelne tõlge. Kättesaadeav: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> (24.04.2016).

169 J. Pradel. Juriidiliste isikute kriminaalvastutus. Tähelepanekud Euroopa riikide seadusandluste kohta. – *Juridica* 1999/VIII, lk 370-375.

suurusest ja preventiivsetest eesmärkidest ebaoproportsionaalne – isegi väikseimas esimese astme kuriteo eest kehtestatud diferentseeritud karistusraamile vastavas määras. Seega tuleb sellist lähenemist pidada juriidilise isiku karistuspraktika analüüsi pinnalt tõusetunud probleemide adresseerimisel võrdlemisi ebaefektiivseks.

4.1.3 Karistuste sidumine juriidilise isiku käibega

Ühe võimaliku variandina saab näha võimalust siduda juriidilisele isikule kohaldatav karistus juriidilise isiku majanduslike näitajatega. Ühe sellise lahendusena on KarS-i kohaselt erandjuhtudel ette nähtud võimalus mõista juriidilisele isikule rahaline karistus lähtuvalt juriidilise isiku käibest. Nimelt võib kohus tulenevalt KarS-i § 44 lg-st 9 mõista KarS-i eriosas sätestatud juhtudel juriidilisele isikule rahalise karistuse, mille suurus arvutatakse protsendina juriidilise isiku käibest kriminaalmenetluse alustamise aastale vahetult eelneval majandusaastal või juhul, kui isik on tegutsenud alla aasta, siis kriminaalmenetluse alustamise aastal. Siiski ei või ka sellisel juhul mõistetava rahalise karistuse ülemmäär ületada üldosas sätestatud rahalise karistuse ülemmäära.

Käesoleval hetkel kehtiva KarS-i redaktsiooni järgi on selline võimalus ette nähtud KarS §-s 400 (konkurentsi kahjustav kokkulepe, otsus ja kooskõlastatud tegevus), mille eest on tulenevalt sellest, kas juriidilise isiku tegevus vastab nimetatud § lg-s 1 või 2 vastava süüüteo koosseisu tunnustele, karistada juriidilist isikut rahalise karistusega kuni 5 protsenti juriidilise isiku käibest või 5 kuni 10 protsenti juriidilise isiku käibest.

Nii käibe mõiste kui selle territoriaal-juriidiliste aspektide defineerimisel tuleb lähtuda KMS-ist, mille § 4 lg 1 kohaselt on käive kauba võõrandamine ja teenuse osutamine ettevõtluse käigus, kauba või teenuse omatarve, kauba toimetamine teise liikmesriiki ilma võõrandamiseta sealse ettevõtluse tarbeks ning kauba sundvõõrandamine tasu eest.¹⁷⁰

Ka võrdlevas käsitluses nähakse karistusi, mis on seotud protsendiga juriidilise isiku käibest ette eelkõige konkurentsialaste süütegude eest – näiteks on selline võimalus kehtestatud nii Belgias kui Prantsusmaal.¹⁷¹ Ilmselt ei täidaks kõigi süütegude sanktsioonivahemike sidumine juriidilise isiku käibega siiski juriidilise isiku karistamise eesmäärke, kuna käive ei pruugi olla parim kriteerium karistuse mõistmise

170 J. Sootak; P. Pikamäe (koost.). Karistusseadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2015, § 45 komm p 6.3.

171 Ülevaade konkurentsialaste süütegude eest erinevates riikides kehtestatud sanktsioonimääradest: http://www.concurrences.com/spip.php?page=encyclopedia_reports_search_results&id_rubrique=512&sujets=542 (02.05.2016).

individualiseerimiseks konkreetse juriidilise isiku tasandil, arvestamaks konkreetse juriidilise isiku majanduslikku olukorda.¹⁷²

4.2 Kuriteo- ja väärteokoosseisude ülevaatamine

Eeltoodud lahendustest ei ole ükski adresseerinud juriidilise isiku karistuspraktika analüüsi pinnalt tõusetunud probleeme proportsionaalsuse tasandil, mis ilmsid süüteo ja väärteokaristuste omavahelise proportsionaalsuse küstavuses eelkõige konkurentsialaste rikkumiste valguses. Riigikohtu esimees P. Pikamäe on juba eelmist karistusõiguse revisjoni kommenteerides avaldanud arvamust, et pole üheselt selge, kas näiteks väärteoprejuditsiooni lisamine kuriteokoosseisu on ikka alati kantud kuritegudena karistatavate tegude vähendamise soovist, või on selline tegevus olnud ajendatud hoopis muudest eesmärkidest. Näitena toob Pikamäe vastavate KarS muutmise eelnõude menetlemise materjalidest nähtuva asjaolu, et KarS §-des 399 ja 401 - 402 sätestatud konkurentsialaste süütegude muutmist väärtegudeks ei põhjendanud asjaomased ametnikud mitte vajadusega minimeerida kuritegude hulka, vaid muuhulgas hoopis asjaoluga, et turgu valitseva seisundi kuritarvitamist (KarS § 399) on kuriteo kui tahtliku teona raske kindlaks teha ja tõendada.¹⁷³

Seega võib ühe lähenemisena käesoleva töö alapeatükis 3.1.4 ilmneva proportsionaalsuspõhimõtte problemaatikaga tegelemiseks näha ka KarS-i eriosa süütegude liigituse seadusandlikul tasandil üle vaatamist ja kuritegude ning väärteokoosseisude ülevaatamist. Siiski on ülekriminaliseerimise problemaatika näol tegemist nii mahuka probleemide ringiga, et selle käesoleva töö raames analüüsimine ei ole tulenevalt mahupiirangutest võimalik.

Siiski leiab autor, et ülekriminaliseerimise probleemistiku valguses ei saa unustada seda, et rahaline karistuse suurus on vaid üks võimalik aspekt, hindamaks karistusega juriidilisele isikule avaldatavat mõju. Näiteks võivad teatud juhtudel rahalise karistuse suurusel suurema tähenduse omandada karistusega kaasnevad teised järeloomid. Ettevõtete kontekstis saab ühe sellise järeloomina näha riigihangete seaduse (RHS)¹⁷⁴ § 38 lg 1 p-des 1 ja 1¹ sätestatud, mille kohaselt on piiratud riigihangetel osalemise võimalus isikute puhul, keda on või kelle seaduslikku esindajat on kriminaal- või väärteomenetluses karistatud kuritegeliku ühenduse

172 Karistusõiguse revisjonikäigus toimunud arutelu juriidilise isiku käibe sidumine karistusemääradega väärteomenetluste kontekstis: Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (554 SE II) eelnõu juurde, lk 126.

173 P. Pikamäe. Karistusseadustiku eriosa probleeme: õiguspoliitilised lahendused ja edasine areng – Juridica II/2005, lk 86).

174 RT I 2007, 15, 76... RT I, 23.03.2015, 24.

organiseerimise või sinna kuulumise eest või riigihangete nõuete rikkumise või kelmuse või ametialaste või rahapesualaste või maksualaste süütegude toimepanemise eest ja kelle karistusandmed ei ole karistusregistrist karistusregistri seaduse kohaselt kustutatud või karistus on tema elu- või asukohariigi õigusaktide alusel kehtiv; või keda või kelle seaduslikku esindajat on karistatud karistusseadustiku §-de 133–133³, § 175 või 260¹ alusel ja kelle karistusandmed ei ole karistusregistrist karistusregistri seaduse kohaselt kustutatud, välja arvatud juhul, kui hankelepingu eeldatav maksumus on väiksem kui rahvusvaheline piirmäär või kui hankemenetlus viiakse läbi võrgustikega seotud valdkonnas või kaitse- ja julgeolekuvaldkonnas.

4.3 Lahendused *soft law* (nn „leebe regulatsiooni“) tasandil

Diskretsiooni piiramiseks ja õigusselguse suurendamiseks on erinevaid võimalusi. Eelnevalt keskendus käesolev töö diskretsiooni piiramisele ja kontrollimisele seadusandlikul tasemel, millel on võimalik seada fikseeritud piirid otsustele, mida on võimalik teha, ning samuti lubades juba tehtud otsuse apellatsioon- või kassatsioonkorras ülevaatamist ja kontrollimist. Samas saab diskretsiooni strukturseerida ka meetmetega nagu printsiibid, juhised ja käitumiskoodeksid.¹⁷⁵

Neist viimast saab käsitleda kui *soft law*’d ehk “leebe regulatsiooni”, mille kasutamist nähakse ühe meetmena legislatiivsete vahendite diferentseerimiseks.¹⁷⁶ Kuigi *soft law* kontseptsiooni peamise kriitikana tuuakse enamasti välja *soft law* olemusest endast tulenev asjaolu, mille järgi on tegemist mitteformaalse – ja seega mittesiduva – lahendusega, on G. Weeksi käsitlemise kohaselt siiski võimalik välja tuua kaks argumenti *soft law* pelgalt mitteformaalsena käsitlemise vastu.¹⁷⁷ Esmalt väljendub *soft law* formaalsus Weeksi hinnangul selles, et vähemalt Anglo-Ameerika õigusruumis võtavad kohtud *soft law*’d arvesse. Nimelt on *soft law* viis kindlustada järjepidevust sarnaste faktiliste aluste pinnalt tehtavates järeldustes. Teine argument tõusetub esimese pinnalt ja selle kohaselt allutatakse inimesed *soft law* rakendamise tagajärjel tegelike ja õiguslikult siduvatele tagajärgedele. Seega võib *soft law* omada toimet, mida on tulemustes raske konkreetselt tuvastada, kuid mida saab sellele vaatamata lugeda märkimisväärseks. Näiteks kasutatakse *soft law*’d tihti

175 M. Cavadino; J. Dignan; G. Mair. *The Penal System: An Introduction*. Fifth edition. London: Sage Publications Ltd. 2013, p 92.

176 L. Senden. *Soft Law in European Community Law*. Oxford ja Portland: Hart Publishing. 2004, p 5.

177 G. Weeks. *Soft Law and Public Authorities: Remedies and Reform*. Oxford ja Portland: Hart Publishing. 2016, p 1-2.

administratiivsete otsustajate diskretsiooniõiguse piiramiseks, mille eesmärgiks on ühest küljest nimetatud otsustesse järjekindluse toomine, kuid teisalt ka selle kindlustamine, et diskretsiooniõigust kasutatakse vastutusvõimeliselt.¹⁷⁸

R. S. Frase on rõhutanud, et ükski jurisdiktsioon peale Ameerika Ühendriikide kehtestanud juriidiliselt siduvaid karistuse mõistmise juhiseid. Teised riigid kasutavad karistuspraktika ebaühtluse vähendamiseks paindlikumaid meetodeid, näiteks on Inglismaal, Austraalias ja suuremas osas mandri-Euroopa õiguskultuuri kuuluvates riikides sätestatud võimalus vaidlustada apellatsioonikorras mõistetud karistuse suurus. Samas on teatud riikides, näiteks Inglismaal, kehtestatud soovituslikud juhendid karistuse kohaldamiseks.¹⁷⁹

Ehkki erinevad *soft law* alla kuuluvaid meetmed, milleks võivad olla soovitused, arvamused, teatised, juhendid jms, ei oma õiguslikult siduvat jõudu, ei saa väita, nagu neil puuduks õiguslik mõju.¹⁸⁰ Juriidilise isiku sanktsioonisüsteemi seisukohast tuleks siseriiklikul tasemel kõne alla eelkõige juhendid juriidilise isiku süü arvessevõtmiseks konkreetse süüteo koosseisu puhul.

Siiski kaasneb ka sellise lähenemisega probleeme – esmalt saaks juhendite kehtestamisest Eesti õigusruumis rääkida eelkõige kohtuvälise menetluse kontekstis, samas kui kohtu tasemel juhiste kehtestamine läheks ilmselt tugevalt vastuollu PS § 146 käsitlesega, mille kohaselt mõistab õigust ainult kohus, mis on oma tegevuses sõltumatu ja mõistab õigust kooskõlas põhiseaduse ja seadustega. Nimetatud sättele väljendatud selgituse kohaselt tähendab lause „õigust mõistab ainult kohus” seda, et lõppastmes otsustab vaidlusküsimuse kohus – ka siis, kui õigusemõistmise funktsioon on antud mõnele isikule või organile, mis ei kuulu kohtusüsteemi, võib nende isikute või organite otsuseid vaidlustada kohtus.¹⁸¹

Põhimõte, et kohtunik mõistab õigust kooskõlas PS ja seadustega, tähendab seda, et kohtunik kohaldab seadusi, mis on jõustatud demokraatlike protsesside kaudu. Põhiseaduse ja seaduse prioriteet tuleneb PS §-st 3. Kuna riigivõimu teostatakse üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel, siis on mõistetav, et ka kohus peab järgima sama põhimõtet. Õiguste ja vabaduste tagamiseks on oluline, et otsust langetades ei kuuletuks

¹⁷⁸ *Ibid*, p 2.

¹⁷⁹ R. Frase. Comparative Perspectives on Sentencing Policy and Research – M. Tonry; R. Fraise (koost). Sentencing and Sanctions in Western Countries. Oxford: Oxford University Press, 2001, p 13-16 Available: http://www.rashkind.com/alternatives/dir_14/Frase_Comparative%20Perspectives%20on%20Sentencing.doc (23.04.2016).

¹⁸⁰ O. A. Stefan. European Law: The Impact of Soft Law on the Courts. 2010. Available: <http://www.hec.edu/Knowledge/Business-Environment/Europe/European-Law-The-Impact-of-Soft-Law-on-the-Courts> (23.04.2016).

¹⁸¹ Ü. Madise, Ü; B. Aaviksoo; H. Kalmo jt. (koost.). Põhiseadus. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2012, § 146 komm, p 5.

kohtunik täidesaatva võimu või üksikisiku taatele, vaid seadusele, mida kohaldatakse kõigi kodanike suhtes ühtviisi.¹⁸² Samas ei tähenda nõue, et kohtunik mõistab õigust kooskõlas PS ja seadusega, et need õigusaktid on ainsad õiguse allikad. KrMS nimetab *expressis verbis* õigusallikatenä ka muid õigusakte peale seaduse: rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtteid ning Riigikohtu lahendeid küsimustes, mida ei ole lahendatud muudes kriminaalmenetlusõiguse allikates. Siiski on PS ja seadus tugevasti kohustavad õigusallikad, mis tähendab seda, et kohtuotsus peab olema kooskõlas PS ja seadusega ka siis, kui kohtunik kasutab otsuse tegemiseks nõrgalt kohustuslikke õigusallikaid, milleks võivad olla Riigikohtu lahendid ja doktriinid.¹⁸³

Kohtupraktika analüüsist nähtuvalt tühistatakse väga suur hulk kohtuvälise menetleja määratud trahvisummadest juriidilise isiku puhul. Eeltoodust järeldub, et kohtud ja kohtuvälised menetlejad lähtuvad kohaldatavate karistuste põhjendamisel erinevatest kaalutlustest, mistõttu ei suudaks asutusesiseste juhiste kehtestamine ilmselt tagada terviklikku karistuste kohaldamise aluste käsitlemist nii erinevate kohtuväliste menetlejate lõikes kui Eesti õiguskorras üldiselt. Kui kohtuvälistele menetlejatele ja isegi prokuratuurile juhiste ja juhendite loomist võiks põhiseaduslikul tasandil veel mõnevõrra õigustatuks pidada, jääb PS § 146 valguses selliste juhendite kohtuvõimule kehtestamise legitimeeritus vaieldavaks.

4.4 Kohtupraktika iseregulatsioon

Üheks võimaluseks juriidilisele isikule karistuse kohaldamise problemaatika adresseerimiseks on KarS § 56 lg-le 1 vastava karistuse kohaldamise mudeli kujundamise jätmine kohtupraktika pädevusse. Ühtlasi oleks selline lahendus ilmselt kõige enam kooskõlas kohtumõistmise sõltumatuse printsiibiga, mis on oma olemuselt oluline osa võimude lahususe põhimõttest, mille järgi peaks kohtunikukond olema seadusandlusest ja täidesaatvast võimust eraldatud ja sõltumatu.¹⁸⁴

Eesti õiguskorras on juriidilise isiku karistusraamade sätestamisega seaduse üldosas koos KarS § 56 lg-st 1 tuleneva suure diskretsiooniõiguse andmisega karistuse kohaldajale selline lähenemisviis valitud. Lähtuvalt töö eelmistest peatükkidest on sellise lahendusega kaasnenud probleemne olukord juriidilisele isikule karistuse kohaldamise aluste ja kriteeriumite

¹⁸² *Ibid*, § 146 kamm, p 22.

¹⁸³ *Ibid*.

¹⁸⁴ M. Cavadino; J. Dignan; G. Mair. *The Penal System: An Introduction*. Fifth edition. London: Sage Publications Ltd. 2013, p 89-90.

määratlemisega ja praktikas rakendamisega. Samas ei saa arvestamata jätta asjaolu, et KarS-i kehtimahakkamisest on möödas vaid ligikaudu 14 aastat, samuti seda, et lähtudes keskmiselt aastas tehtavate juriidilise isikute suhtes süüdimõistvate või süüstavate kohtuotsuste hulgast (aastatel 2010–2015 oli selleks kriminaalmenetluses keskmiselt 21 ja väärtomenetluses 16), ei pruugi möödunud aeg olla veel piisav, et sellega saakski välja kujuneda ühtne mudel eeltoodud probleemide lahendamiseks nii karistuse kohaldamise üldisel kui ka kitsamalt juriidilise isiku süüteovastutuse tasandil. Samas annab tendents juriidilise isiku süüteovastutuse lähenemisele universaalsusprintsibiile alust arvata, et vastavate lahendite hulk võib edasiste aastate jooksul tõusta, mistõttu kujundab kohtupraktika sellise mudeli ajapikku ise välja.

Siiski võib sellise lähenemisega kaasnevaid ohte illustreerida Inglismaa ja Walesi näitel, milles võib teatud üldistustega näha paralleele Eesti regulatsiooniga. Kui nimetatud õiguskorras ei ole juriidilistele isikutele kohaldatavate karistuste osas kehtestatud ühtegi üldsätet¹⁸⁵, siis ka üldiselt seati Inglismaal ja Walesis pikka aega kohtumõistjate võimule peale seaduses sätestatud maksimumkaristuste süsteemi võrdlemisi vähe piiranguid.¹⁸⁶ Kokkuvõtvalt seisneb sealne traditsiooniline meetod karistuse kohaldamiseks kohtumõistja otsustusvabaduses selle kohta, milline karistus on kõige sobivam selle konkreetse süüteo jaoks, mis on toime pandud selle konkreetse süütegija poolt. Üldjoontes on see suuremas osas dikteeritud selle poolt, kui tõsise rikkumisega paistab tegemist olevat, kusjuures karistuse kohaldaja võtab arvesse karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, mis muudavad konkreetse süüteo rohkem või vähem tõsiseks, kui see muidu oleks, samuti asjaolusid, mis annavad alust karistada konkreetset õigusrikkujat rohkem või vähem karmilt.¹⁸⁷

Kui kohtumõistmise sõltumatus seisneb levinud tõlgenduse kohaselt selles, et seadusandlikul ja täidesaatval võimul ei tohi lubada mõjutada kohtuotsuseid individuaalsetes asjades mõjutada, siis Inglismaal viis ideoloogia, mille kohaselt peavad karistuse mõistjad hindama iga üksikjuhtumit unikaalsete omaduste järgi, sõltumatu kohtuvõimu doktriini väga laia käsitluseni, mis moondus 20ndal sajandil väiteks, et kohtunike diskretsioon karistuse mõistmisel peaks jääma puutumatuks – seetõttu oleks valitsusel või parlamendil ebasobiv määrata paika isegi laiu karistuse mõistmise juhiseid või eeskirju. Sisuliselt sellisel väitel õigusteoreetilist ega konstitutsioonilist alust ei ole – muuhulgas on seadusandjal õigus anda välja seadusi ka karistuse mõistmise osas. Siiski ei õnnestunud seadusandjal sellele vaatamata

185 J. Pradel. Juriidiliste isikute kriminaalvastutus. Tähelepanekud Euroopa riikide seadusandluste kohta. – *Juridica* 1999/VIII, lk 370-37.

186 M. Cavadino; J. Dignan; G. Mair. *The Penal System: An Introduction*. Fifth edition. London: Sage Publications Ltd. 2013, p 91.

187 *Ibid.*

pikka aega sellist doktriini muuta, millega kaasnes olukord, kus karistuse mõistmine ei olnud mitte ainult kontrolli alt välja jäetud, vaid samuti ka omamoodi poliitilises vaakumis. Kuna hiljutise arengu taustal on liigutud rohkem seadusandliku vahelesekkumise legitiimsuse aktsepteerimise suunas, on kohtumõistmine viimasel ajal saanud areneva õiguslike reeglite, juhiste ja muude piirangute raamvõrgustiku subjektiks. Siiski on varemmainitud kohtumõistmise iseseisvuse ekstreemse variandi kritiseerijad jätkuvalt kritiseerinud laia diskretsiooni mõista süütegijatele karistust nii, nagu soovivad, mis on jäänud kiivalt kaitstuks ettepanekutele seda rohkem piirata.¹⁸⁸

Vaadates eeltoodud argumente juriidilise isiku süüteovastutuse kontekstis, võib laialdase diskretsioonipädevuse jätmine seaduse kohaldamise tasandile kõige negatiivsema stsenaariumi kohaselt tähendada ka olukorda, kus juriidilise isiku süüteovastutuse ja karistamise eesmärkidest lähtuva riikliku kriminaalpoliitika täitmist ei ole seadusandlikul tasandil võimalik enam mõjutada.

Samuti kaasneb sellise lahendusega teine probleem, mille iseseisev lahendumine ei ole tõenäoline ka edasise kohtupraktika valguses. Nimelt indikeerivad juriidiliste isikute senise karistuspraktika analüüsist joonistuvad olulised erinevused nii kohtupiirkondade kui menetlusliikide lõikes kohaldatud keskmistes karistuses, et vähemalt siiani ei ole kohtupraktika poolt toimiva mudeli väljatöötamine õnnestunud. Siinkohal tuleb arvestada ka kohtupraktika analüüsi pinnalt nähtuvat asjaolu, mille kohaselt tehti lihtmenetlustes kolm neljandikku kõikidest menetlustest, sealjuures tehti ligikaudu 65% lahenditest kokkuleppemenetluses, mistõttu võimalused kohtupraktika käigus toimiva mudeli väljakujunemisele on veelgi enam piiratud.

Samas näitavad erinevate õigushüvede alusel grupeeritud süüteokoosseisude eest mõistetavad väga erinevad keskmised karistused seda, et juriidilisele isikule karistuse kohaldamise alusena on kohtupraktikas vähemalt osaliselt arvesse võetud ka kahjustatava õigushüve olulisus. Lisaks viitavad majanduskuritegude (eekõige maksukuritegude), mille kriminaalkorras karistatavuse üheks kriteeriumiks on vähemalt suur ulatus (st 40 000 eurot ja enam), eest mõistetud keskmisest märgatavalt suuremad karistused ilmekalt sellele, et vähemalt osaliselt on põhikaristuse kohaldamisega üritatud lahendada probleeme, mille lahendus peaks tegelikult seisnema süüteoga saadud vara (laiendatud) konfiskeerimise ja konflikseerimise asendamise instituudi kohaldamisega. Seniseid arenguid arvesse võttes ei ole usutav, et praeguseks välja kujunenud mudeli ebakõla süükaristusõigusest tulenevate karistuse kohaldamise põhimõtetega laheneks edasise praktika käigus iseseisvalt.

¹⁸⁸ *Ibid*, p 89-90.

KOKKUVÕTE

Käesolevas magistritöös analüüsis autor juriidilise isiku karistuspraktikat kriminaalasjades ja kohtusse jõudnud väärteoasjades. Analüüsi valimi moodustasid kõik juriidiliste isikute suhtes aastatel 2010–2015 kriminaalasjades lõplikult jõustunud süüdimõistvad kohtulahendid ja ajavahemikul 01.01.2012–05.02.2016 kohtusse jõudnud väärteolahendid, milles juriidiline isik väärteo toimepanemises lõplikult süüdi tunnistati.

Lähtuvalt senistest kohtupraktikas karistuste kohaldamisel ilmnenu probleemidest koos juriidilistele isikutele kehtestatud laiade karistusraamide ning karistuse kohaldaja ulatusliku diskretsiooniõigusega, esitas autor hüpoteesi, et juriidilise isiku karistuspraktikas esineb olulisel määral ebaühtlust, millest lähtuvalt ilmnevad juriidilistele isikutele karistuste kohaldamisel nii karistusõiguse sisesed kui ülesed probleemid ja vastuolud. Eeltoodust tulenevalt oli magistritöö eesmärgiks kaardistada karistuspraktika analüüsi pinnalt tõusetuvad peamised probleemid juriidilistele isikutele karistuste kohaldamisel ja pakkuda ilmnenu probleemide adresseerimiseks välja võimalikke meetmeid ja lahendusi.

Käesoleva töö 2. peatükis teostatud juriidiliste isikute karistuspraktika analüüsist kriminaalasjades aastate (vt käesoleva töö alapeatükk 2.1.2.), kohtupiirkondade ja menetlusliikide (vt käesoleva töö alapeatükk 2.1.3.) ning süüteokoosseisude (vt käesoleva töö alapeatükk 2.1.4.1. jj) kaupa, samuti kohtuväliste menetlejate väärteopraktika analüüsist kohtuväliste menetlejate (vt alapeatükk 2.2.1.) ja kohtupiirkondade (2.2.2.) kaupa esineb kõigi eelnimetatud kriteeriumite lõikes märgatav varieeruvus keskmiselt kohaldatud karistuste määras.

Kriminaalasjades tehtud lahendite põhjal ilmnes, et juriidilise isiku karistuspraktikas esines märkimisväärne varieeruvus nii aastate, kohtupiirkondade, menetlusliikide kui süüteokoosseisude lõikes. Ehkki töö pinnalt esile kerkinud erinevustele keskmistes karistumäärades oli võimalik karistuspraktika süüteokoosseisude lõikes süvitsi analüüsimise käigus leida mõningaid võimalikke selgitusi ning sedastada seaduspärasid, esines märgatav ebaühtlus ka konkreetse eriosa peatüki alla koondatud ühiste õigushüvede kaitsmisele suunatud süüteokoosseisude ning konkreetsete süüteokoosseisude järgi mõistatud karistustes – näiteks erinesid maksualaste süütegude puhul väikseim ja suurim sama süüteokoosseisu eest juriidilisele isikule mõistatud individuaalne karistus üle 1600 korra. Antud asjaolu viitab sellele, et juriidiliste isikute karistuspraktikat mõjutab olulisel määral mitte üksnes juriidilise isiku üldine, väga laia ulatusega karistusraam, vaid ka märgatav ebaselgus osas, mis puudutab seda, milliseid asjaolusid tuleks teoreetiliselt juriidilise isiku süü hindamisel arvesse võtta.

Probleeme tõusetus mitte üksnes kuritegude, aga ka juriidiliste isikute suhtes tehtud väärteolahendite pinnalt – keskmiselt 40% juhtudest muutis kohus kohtuvälise menetleja otsusega juriidilisele isikule kohaldatud rahatrahvi määra. Samuti ilmneseid märkimisväärsed erinevused juriidilistele isikutele määratud keskmistes rahatrahvides nii kohtupiirkondade kui kohtuväliste menetlejate lõikes vaadelduna. Antud analüüsijäreldusi pinnalt tõstatub eeskätt küsimus juriidiliste isikute võrdsest kohtlemisest ja vajadusest välja töötada võrdset kohtlemist tagavad üldised karistusõiguslikud printsiibid, mis võimaldaksid juriidiliste isikute põhiõigusi efektiivsemalt tagada. Samas erineb kohtupiirkonniti märkimisväärselt juriidilistele isikutele kohaldatud keskmise rahatrahvi suhe karistuse maksimaalsesse määra.

Analüüsi pinnalt sai kinnitust hüpotees, et juriidilise isiku karistuspraktikas esineb ulatuslikku ebaühtlust ja sellega kaasnevaid probleeme nii karistusõiguse sisesel kui karistusõiguse ülesel tasandil.

Põhiseaduse tasemel oli karistuspraktika analüüsi tulemina tõusetunud probleeme võimalik näha eelkõige kolme põhiseadusliku printsiibi valguses: PS § 13 lõikega 2 seonduva õigusselguse ja selle ühe alamprintsiibi ehk karistusõiguse määratletuse põhimõtte, PS § 12 lg-s 1 sätestatud võrdsuspõhiõigusest tuleneva võrdse kohtlemise põhimõtte ja PS §-st 11 tuletatava proportsionaalsuse põhimõtte ja *ultima ratio* ehk subsidiaarsusprintsiibi kui selle põhimõtte ühe alamkäsitluse seisukohast lähtuvalt. Kuna PS § 9 lg 2 kohaselt laienevad PS-s loetletud õigused, vabadused ja kohustused juriidilistele isikutele niivõrd, kui see on kooskõlas juriidiliste isikute üldiste eesmärkide ja selliste õiguste, vabaduste ja kohustuste olemusega, oli kõiki nimetatud printsiipe võimalik vaadata ka juriidilise isiku karistamise valguses.

Karistusõiguslikul tasandil tõusetus probleem seoses kohtupraktikas väljatöötatud mudeli vastuoluga karistusõiguse sisemiste põhimõtetega. Eelkõige avaldus selline vastuolu süüteoliikide lõikes kohaldatud karistuste võrdlemisel (vt käesoleva töö alapeatükk 2.1.4.1. jj), millest nähtub, et kohtupraktikas kujunenud seaduspärad juriidilise isiku karistamisel ei paista autori hinnangul vastavat KarS § 56 lg-s 1 sätestatud karistuse kohaldamise mudelile, mille kohaselt on isiku karistamise aluseks süü.

Eeltoodud vastuolu ilmnese esmalt asjaolus, et juriidilistele isikutele aastatel 2010–2015 keskmiselt kuritegude eest kohaldatud karistused ei küündinud mitte ühegi vaadeldud kriteeriumi lõikes sanktsiooniraami keskmiseni, mis lähtuvalt kohtupraktikas omaks võetud seisukohast peaks olema süüle vastava karistuse kohaldamise lähtepunktiks. Samas asus kohus vähemalt ühes analüüsitud lahendis seisukohale, et juriidilise isiku karistamisel peaks sanktsioonivahemikust üldisest karistusraamist tuleneva keskmise või isegi esimese

kolmandiku suuruse rahalise karistuse mõistmine ei oleks suurema osa ettevõtete jaoks nende majanduslikest näitajatest tulenevalt reaalne. Seega nähtub eeltoodust, et probleemide lahendamine, mis füüsiliste isikute karistamise puhul on lahendatud seadusandlikul tasandil KarS-i eriosa koosseisude eest sätestatud diferentseeritud karistusraamidega, on juriidiliste isikute karistamisel jäetud peaaegu täielikult seaduse kohaldamise tasemele. Eeltoodu valguses leiab autor, et kuna juriidilised isikud loetakse füüsiliste isikutega kõrvutades samadel alustel karistatavateks, ei ole põhjendatud juriidilistele isikutele karistusõiguses eriosa koosseisude eest ette nähtud sanktsioonimäärade sedavõrd ulatuslik amplituud füüsiliste isikutega võrreldes.

Samas on süüteokoosseisude lõikes teostatud analüüsi põhjal alust eeldada, et vähemalt osaliselt on kohtupraktikas omaks võetud mudel vastuolus KarS §-st 56 tulenevate karistuse kohaldamise alustega. Oluliselt kõrgemad keskmise karistuse määrad teatud süüteokoosseisude lõikes (eelkõige rahvatervise vastased, maksualased, keskkonnaalased ja ametialased süüteod) viitavad sellele, et karistuse kohaldamisel on vähemalt osaliselt hakatud süü suurust arvestades andma hinnangut ka kahjustatud õigushüve olulisusele, mis on vastuolus süüpehmiõigusest lähtuva karistuse kohaldamise alustega, mille kohaselt ei tohi süü suuruse hindamisel arvestada regulatsioonialust – näiteks seda, et kahjustatud õigushüve on eriti oluline.

Samuti annavad maksusüütegude eest mõistetud keskmisest märkimisväärselt suuremad karistused aluse eeldada, et seni on vähemalt osaliselt üritatud juriidilisele isikule põhikaristuse kohaldamisel täita eesmärgi, mida oleks võimalik täita konfiskeerimise instituudiga

Võimalikke lahendusi tekkinud probleemidele avas autor nii seadusandlikul kui *soft law* ehk nn “leebe regulatsiooni” tasandil. Samuti analüüsis töö võimalust jätta tekkinud probleemide lahendamine edasise kohtupraktika pädevusse ehk nn kohtupraktika “iseregulatsiooni”.

Võimalikud lahendused seadusandlikul tasandil hõlmasid sisuliselt muutusi juriidilisele isikule karistuse kohaldamise alustes ja muutusi juriidilisele isikule kehtestatud karistusraamides. Enim põhjendatuks peab autor materiaalsooiguse täiendamist viisil, mis võimaldab juriidilistele isikutele karistuse kohaldamise aluseid kitsendada, sidudes juriidilise isiku karistusmäära füüsilise isiku karistusmääraga. Samuti saab üheks võimalikuks meetmeks proportsionaalsuspõhimõttest tulenevate vastuolidega kuriteo- ja väärteokaristustes pidada kuriteo- ja väärteokoosseisude piiritlemise üldist ülevaatamist seadusandlikul tasandil. Selle võimaluse põhjalikum analüüs ei olnud käesoleva töö mahupiirangutest tulenevalt võimalik.

Autor loodab, et käesolev magistritöö täidab tühiku juriidiliste isikute karistuspraktika seni puudunud analüüsis ning võimaldab töös tehtud järelduste pinnalt asuda otsima lahendusi juriidiliste isikute karistamisega seotud kitsaskohtadele.

Imposing Punishments on Legal Entities: A Jurisprudential Analysis Based on Court Verdicts

SUMMARY

The concept of corporate criminal liability was brought to the Estonian legal system with the adoption of the Penal Code (hereafter referred to as ‘the PC’) which entered into force in 2002. Estonia, along with many other European countries, has chosen the so-called ‘derivative model’ of corporate criminal liability – while § 14, section 1 of the PC specifies that in the cases provided by law, a legal person shall be held responsible for an act which is committed in the interests of the legal person by its body, a member thereof or by a senior official or competent representative, the section 2 of the above-mentioned paragraph states that prosecution of a legal person does not preclude prosecution of the natural person who committed the offence.

However, in Estonia, a legal person can only be held responsible for an offence if such liability is explicitly stated in the paragraph regulating the specific offence in the special part of the law. After the last big revision of the criminal law, resulting in the new amended PC that came into force on 01.01.2015, the amount of offences a legal person could be taken responsible for increased remarkably to an extent where it is possible to take a legal person criminally liable for almost any crime or misdemeanour a natural person could be held responsible for, as long as the nature of the wrongdoing does not imply it would be only possible to be conducted by a natural person.

In case of a legal person, the court may impose a pecuniary punishment of 4000 to 16,000,000 euros for a criminal offence. For a misdemeanour, the court or a body conducting extra-judicial proceedings may impose a fine of 100 to 400,000 euros. Whereas for misdemeanours, the sentencing frame for a particular offence is always stated in the specific provision establishing the liability of a legal person for the wrongdoing in question, for criminal offences, there is only a general sentencing frame provided in the general part of the law. Within those sentencing frames it is left to the discretion of the court or a body conducting extra-judicial proceedings to determine a suitable punishment for the particular legal person having conducted the particular offence.

The basis for imposing a punishment on a legal entity does not differ from the basis for imposing a punishment on a natural person – according to the § 56, section 1 of the PC, a punishment shall be based on the guilt of the person. In imposition of a punishment, a court or

a body conducting extra-judicial proceedings shall take into consideration the mitigating and aggravating circumstances, the possibility to influence the offender not to commit offences in the future, and the interests of the protection of public order. The guilt-based model of punishment means that the narrower range of possible sanctions for the particular offence within the wider sentencing frame provided by law should always be determined by the guilt of the offender. Only after then should preventive considerations be taken into account when choosing the exact punishment. In reality, the debate about possible preventive effects on applying sanctions to legal entities is far from being over – while the deterring and general preventive objectives of holding legal entities criminally liable are usually affirmed by most scholars, there is no clear consensus on whether it would also be possible to see special prevention as an objective for punishing legal persons.

In view of the above-described wide sentencing frames, along with broad discretionary powers and relatively vague parameters of what to take into account when imposing punishments on legal persons, the author poses a hypothesis that there may be a potential discord and inconsistency within the punishments imposed on legal persons both for criminal offences and misdemeanours, resulting not only in dissonances between the principles of criminal law and the model shaped in practice, but also in divergences between the model adopted in practice and constitutional principles. Consequently, the purpose of this master's thesis is to map the main issues and concerns regarding imposing punishments on legal persons in Estonia, and to offer potential remedies and solutions to those issues.

In order to achieve this aim, the author analyzed every non-disclosed court verdict from between the years 2010–2015 that resulted in a conviction of a criminal offence for a legal person in Estonia (136 court verdicts altogether). The author also analyzed every court verdict where a legal person was held responsible for a misdemeanour from between 01.01.2012–15.02.2016 (48 court verdicts altogether). The main key variables which attention was paid to were the year, the type of judicial proceedings, the scope of the fine or the monetary penalty, the court district, and whether the penalty was set to be carried out or was suspended on probation. The most ample part of the analysis focused on comparing the aforementioned variables within the sanctions imposed for offences grouped under the same subsection (chapters and divisions) in the special part of the PC, but also siding the groups with each other.

The results of the analysis indicated that there is a widespread inconsistency concerning imposing sanctions on legal entities. Not only did the average punishments vary more than ten times in different years, but they also fluctuated remarkably when observed from the aspects of court district and the type of proceedings. There was also a noticeable

disparity when comparing the average punishments before and after taking into account the possible aggregation of punishment or probation and the fact that according to the Code of Criminal Procedure § 238 (2), if a judgment of conviction is made by way of alternative proceedings, the court shall reduce the principal punishment to be imposed on the accused by one-third after considering all the facts relating to the criminal offence. Although, on superficial glance, those variations did not respond to any external factors, a tendency was possible to notice when comparing average punishments within the offences grouped under the same division in the special part of the law, but also when comparing the groups with each other. The analysis indicated that there was a significant difference between the average punishments imposed for certain groups of criminal offences. Throughout the years, the highest average punishments were imposed for economic offences (especially tax frauds), offences related to office (offences classified as breach of duty to maintain integrity), offences against public health (offences relating to occupational health, occupational safety or technical supervision). Furthermore, the individual punishments varied even more, varying up to 1600 times for tax frauds.

Analyzing court verdicts by which a legal person was held responsible for a misdemeanour also provided a display of remarkable disparity. The average sanctions varied almost ten times in different court districts. An even more outstanding conclusion can be drawn from the fact that almost 40 per cent of all fines imposed by bodies conducting extra-judicial proceedings that were challenged in courts, were later changed.

From the analysis, problems arose on both constitutional level, meaning that the model of imposing sanctions that has currently been established by the courts is inharmonious with constitutional principles, and on the level of internal integrity of the PC itself. On constitutional level, the problems that surfaced from the analysis can be consolidated under three fundamental constitutional principles. First, the great disparity in imposed sanctions conflicts with the principle of legal clarity as a subcategory of legal certainty. Its subcategory *nulla poena sine lege* ("no penalty without a law") is a legal principle that requires, among other things, that a threat of punishment has to be concrete enough for a person to understand the possible implications of their actions.

The breach of the principle of equality which requires equal situations to be treated equally was especially noticable while comparing the average sanctions for criminal offenses from district to district, but the variation also persisted when observing average penalties for misdemeanours. Either way, punishments that fell under the jurisdiction of the Harju County court were significantly (up to 10 times for misdemeanours and up to almost 65 times for criminal offences) higher than the average punishments in other court districts. Although

some of the disparity could be explained by a larger amount of cases regarding economic (tax) offences in Harju County Court, the variation is still concerning in the light of the principle of equality.

Conflicts with the principle of proportionality were especially noticable when setting side to side the pecuniary punishments imposed for criminal offences grouped under offences relating to competition with the fines imposed for misdemeanours that – until a few years prior – used to be criminal offences as well. Considering the current regulation, it is possible and even likely for a legal person to get a less severe penalty for a criminal offence than it would be for a misdemeanour, although in theory, the legislator has assessed the latter to be a less severe infringement.

On the level of criminal law, the great disparity between average sanctions for different groups of offences gives room for an assumption that the model currently worked out by the courts is not entirely compatible with the principles of criminal law, most importantly the principle of guilt-based sentencing.

Potential solutions and remedies for the above-mentioned inconsistencies could be divided into solutions on the legislative level and solutions on the soft law level, along with the option of leaving the competence of dealing with these problems to the courts or bodies conducting extra-judicial proceedings, which is the approach chosen so far.

The first and perhaps the most fundamental remedy would be to add an additional provision to the PC which would state the additional criterias for taking into account when punishing legal entities. The example for this can be found in Norway where it is stated in the PC that when punishing a legal person, the court assesses the severity of the crime, the damage caused, the profit gained and the economic situation of the legal entity.

Another, less severe option would be to add an additional section to the paragraph proclaiming the basis of punishment (PC § 56). It would explicitly state that when punishing a legal person, the relative severity of the offence would be taken into account while choosing the starting point for determining a fitting punishment. This way, the courts would still have the discretion to impose high monetary penalties if the purpose of punishing a legal entity would require that but imposing harsher penalties would require a greater justification. While the two solutions could offer some clarity and, therefore, alleviate the above-mentioned principal conflicts, there would remain a need for furnishing the exact meaning of the broad terms such as “economic situation” which would still most likely be left to the discretion of the courts.

There would also be a possibility to correlate sanctions for legal entities with sanctions for natural persons for the same offence. This option is also established in the French PC, the

Code Penal, that was used as an exemplary model for constructing the institute of corporate criminal liability in Estonia. A softer possible remedy would be creating differentiated sentencing frames for first and second degree criminal offences. The problem with this solution lies in the fact that since the economic conditions of different legal entities vary greatly, there would be a possibility for a situation where a legal person would not be able to pay even the minimal amount of pecuniary punishment established for a first degree offence.

Another potential remedy would be to link punishments to economic indicators of legal persons, such as the turnover. The only example of a pecuniary punishment of up to a certain amount of per cents of the turnover of the legal person can currently be found in § 400 of the PC. Nevertheless, this approach also has its deficiencies, since turnover may not be the most efficient means of assessing the company's financial situation.

Besides legislative remedies it would also be worth considering solutions on the level of soft law where a set of guidelines could help to increase legal clarity and reduce disparity. However, due to the essence of the soft law, it is highly doubtful that creating a set of rules for courts could be considered constitutional, since according to the § 146 of the Constitution of the Republic of Estonia (hereafter referred to as 'the Constitution'), justice is administered exclusively by the courts. The courts are independent in discharging their duties and administer justice in accordance with the Constitution and the laws. Although there is a possibility that these kinds of guidelines could be used for reducing disparity within a specific body conducting extra-judicial proceedings, but due to their limited usage opportunities they would hardly reduce disparity within the sanctions imposed by the courts.

The last alternative for addressing the above-mentioned problems would be leaving the issues risen in the context of this analysis to be solved on the level of imposing sanctions, which is the approach that has been taken until now. Nevertheless, the results of the analysis seem to indicate that establishing a working model on this level has not been entirely successful. From the analysis, it becomes evident that at least partially, the courts give an assessment to the importance of the damaged legal interest when determining the magnitude of the punishment in a particular case, which is not in coordination with the principle of guilt-based sentencing. It can also be presumed from the exceptionally high average pecuniary sanctions for economic, especially tax offences, that at least partially, the pecuniary punishments have been used in order to establish the objectives that could be established with the institute of confiscation, especially extended confiscation of assets acquired through criminal offence (the PC § 83² section 1¹).

Taking into account that more than half of all punishments were imposed in settlement proceedings where the court has little control over the magnitude of punishment (although, it

is possible for the court to send back an agreement if the punishment does not fit the crime and the guilt of the convict), along with the fact that the range of offences that prescribe the liability of a legal entity has been expanding, which means that there is a wide amount of offences no criminal entity has ever been held liable for, means that the probability of this happening is scarce and, therefore, additional remedies should be considered.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Amatrudo, A. Criminology and Political Theory. London: Sage Publications Ltd, 2009;
2. Baird, N. Criminal Law, Title I, Series II. London: Cavendish Publishing Limited, 1995;
3. Cavadino, M; Dignan, J; Mair, G. The Penal System: An Introduction. Fifth edition. London: Sage Publications Ltd. 2013;
4. *Code Penal'i* inglisekeelne tõlge. – <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> (24.04.2016);
5. Elkind, E; Sootak, J. Juriidilise isiku vastutus: uued arengusuunad Eesti kohtupraktikas. – Juridica 2005/X;
6. Feldman, F; Skow, B. Desert (comp. Zalta, E. N.). The Stanford Encyclopedia of Philosophy 2015. – <http://plato.stanford.edu/archives/win2015/entries/desert/> (23.04.2016);
7. Fiorella, A et al. Corporate Criminal Liability and Compliance Programs. Vol II: Towards A Common Model In The European Union. Napoli: Jovene Editore, 2012. – http://www.academia.edu/6224953/The_Allocation_of_Responsibility_for_Criminal_Offences_Between_Individuals_and_Legal_Entities_in_Europe (16.03.2016);
8. Frase, R. S. Comparative Perspectives on Sentencing Policy and Research – M. Tonry; R. Frase (koost). Sentencing and Sanctions in Western Countries. Oxford: Oxford University Press, 2001 – http://www.rashkind.com/alternatives/dir_14/Frase_Comparative%20Perspectives%20on%20Sentencing.doc (23.04.2016);
9. Garrett, B. L. The Constitutional Standing of Corporations. University of Pennsylvania Law Review; Dec 2014, Vol. 163 Issue 1, p 95. – http://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=9460&context=penn_law_review (30.04.2016);
10. Hirsch, A. von; Ashworth, A. Proportionate Sentencing. Exploring the Principles. Oxford: University Press, 2005;
11. Hirsch, H. J. Õigusriikliku karistusõiguse aktuaalsed probleemid. – Juridica III/2004;
12. Kairjak, M; Rask, R. Division of a Company as Means of Corporate Rescue? On Criminal Liability in the Context of Company Division. Juridica International 2010/XVII;
13. Kanger, L. Võrdse kohtlemise ja diskrimineerimise alased kaasused Eesti Vabariigi Riigikohtu praktikas, 2007 – [http://www.riigikohus.ee/vfs/682/t6lkimiseks_MEMO-eriraportoor%20\(L_Kanger\).pdf](http://www.riigikohus.ee/vfs/682/t6lkimiseks_MEMO-eriraportoor%20(L_Kanger).pdf) (02.05.2016);

14. Karistusseadustiku ja sellega seondult teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. – http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/karistusseadustiku_ja_sellega_seondult_teiste_seaduste_muutmise_seaduse_eelnou_seletuskiri_3.12.2013.pdf (02.05.2016);
15. Karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskiri (13.10.2011) – www.koda.ee/?id=16265 (21.04.2016);
16. Kivi, L; Sootak, J. Karistuse kohaldamise alused Eesti karistusseadustikus. – Juridica VII/2001;
17. Kruusamäe, M. Karistuse kohaldamise alused Riigikohtu praktika järgi. Magistritöö. Tartu Ülikool: 2010;
18. Kruusamäe, M. Karistuse kohaldamise etapid Riigikohtu praktikas. Analüüs. – <http://www.riigikohus.ee/vfs/1391/Karistuse%20kohaldamise%20etapid.pdf> (18.04.2016);
19. Lind, S. Karistuse mõistmine ja selle põhistamine. Maakohtute praktika süstemaatilise varguse asjades. – Juridica VIII/2012;
20. Lõhmus, U. Põhiseaduslik õigusselguse põhimõte. – Õiguskeel 2015/4;
21. Macrory, R. B. Regulatory Justice: Making Sanctions Effective. Final Report. 2006 – <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20121212135622/http://www.bis.gov.uk/files/file44593.pdf> (23.04.2016);
22. Madise, Ü; Aaviksoo, B; Kalmo, H jt. (koost.). Põhiseadus. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2012;
23. Parmas, A; Kiris, R. Karistusjärgne kinnipidamine põhiseaduse vastane, mis saab edasi? – <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=16011&op=archive2> (01.05.2016);
24. Pikamäe, P. Karistusseadustiku eriosa probleeme: õiguspoliitilised lahendused ja edasine areng – Juridica II/2005;
25. Pikamäe, P. Mõistatuslik karistuste liitmine. – Tractatus Terribles. Professor Jaan Sootaki 60. juubelile pühendatud artiklikogumik. Tallinn: Juura, 2009;
26. Pradel, J. Juriidiliste isikute kriminaalvastutus. Tähelepanekud Euroopa riikide seadusandluste kohta. – Juridica 1999/VIII;
27. Rask, R; Kairjak, M. Kriminaalvastutus juriidilise isiku jagunemisel. – Tractatus Terribles. Professor Jaan Sootaki 60. juubelile pühendatud artiklikogumik. Tallinn: Juura, 2009;
28. Reinthal, T. Karistusõiguse suund – ülekriminaliseerimine? – Juridica X/2010;
29. Saksamaa Liitvabariigi põhiseadus (*Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*), ik tõlge. –

- https://www.bundestag.de/blob/284870/ce0d03414872b427e57fccb703634dcd/basic_law-data.pdf (30.04.2016);
30. Samson, E. Kriminaalkaristus majandusettevõtetele. – Juridica 1999/VIII;
 31. Sedman, M. Karistusseaduste paljus: Eesti Vabariigi ajalooline kogemus aastatel 1918–1940. – Juridica 2012/III;
 32. Seletuskiri karistusseadustiku eelnõu (119 SE III) juurde;
 33. Seletuskiri karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (554 SE II) eelnõu juurde;
 34. Senden. L. Soft Law in European Community Law. Oxford ja Portland: Hart Publishing. 2004;
 35. Sootak, J; Pikamäe, P (koost.). Karistusseadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2015;
 36. Sootak, J; Randmaa, P. Narkokriminaalpoliitika või narkopoliitika. Akadeemia nr 6/2006;
 37. Sootak, J. Kaks aastat karistusseadustikku – uus õigus ja uued probleemid? – Juridica 2005/I;
 38. Sootak, J. Karistusõiguse alused. Tallinn: Juura, 2003;
 39. Sootak, J. Karistusõiguse revisjon kuriteo-, väärteo- ja haldusõiguse piirimail. – Juridica IV/2013;
 40. Sootak, J. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura, 1997;
 41. Sootak, J. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura, 2015;
 42. Sootak, J. Majanduskriminaalõigus. SA Eesti Õiguskeskus. Tartu 1998;
 43. Sootak, J. Nõukogude tont jälle platsis. Eesti Päevaleht 6. okt 2008. – <http://epl.delfi.ee/news/arvamus/jaan-sootak-noukogude-tont-jalle-platsis?id=51144378> (01.05.2016);
 44. Sootak, J. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura, 2007;
 45. Sootak, J. Uuematest arengutendentsidest karistusteorias ja kriminaalpoliitikas. – Juridica 2000/I;
 46. Stefan, O. A. European Law: The Impact of Soft Law on the Courts. 2010. Available: <http://www.hec.edu/Knowledge/Business-Environment/Europe/European-Law-The-Impact-of-Soft-Law-on-the-Courts> (23.04.2016);
 47. Teplõhh, D. Juriidilisele isikule mõistetava rahalise karistuse suuruse kindlakstegemine lähtudes ettevõtte majanduslikust seisust. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool, 2008;
 48. Tolliseaduse ning kultuuriväärtuste väljaveo, ekspordi ja sisseveo seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri 26.04.2013. – www.koda.ee/public/Tolliseaduse_muutmine_seletuskiri_mai_2013.doc (16.02.2016);

49. Ülevaade konkurentsialaste süütegude eest erinevates riikides kehtestatud sanktsioonimääradest:
http://www.concurrences.com/spip.php?page=encyclopedia_reports_search_results&id_rubrique=512&sujets=542 (02.05.2016);
50. Varul, P; Kull, I; Kõve, V; Käerdi, M (koost.). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm vlj. Tallinn: Juura, 2010;
51. Weeks, G. Soft Law and Public Authorities: Remedies and Reform. Oxford ja Portland: Hart Publishing. 2016;
52. Wells, C. Corporations and Criminal Responsibility. Oxford: Clarendon Press, 1993.

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349...RT I, 15.05.2015, 2;
Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364;
Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364...RT I, 23.12.2014, 16;
Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364...RT I, 17.12.2015, 9;
Karistusseadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seadus. – RT I 2008, 33, 200;
Konkurentsiseadus. – RT I 2001, 56, 332...RT I, 23.03.2011, 11;
Kriminaalmenetluse seadustik – RT I 2003, 27, 166...RT I, 06.01.2016, 19;
Riigihangete seadus. – RT I 2007, 15, 76...RT I, 23.03.2015;
Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216...RT I, 12.03.2015, 106;
Väärteomenetluse seadustik. – RT I 2002, 50, 313...RT I, 19.03.2015, 37.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

Analüüsi valim:

Harju MK nr 1-08-11206
Harju MK nr 1-08-1292
Harju MK nr 1-08-16395
Harju MK nr 1-09-10044
Harju MK nr 1-09-13826
Harju MK nr 1-09-14027
Harju MK nr 1-09-18254
Harju MK nr 1-09-21276

Harju MK nr 1-09-21739
Harju MK nr 1-09-6342
Harju MK nr 1-10-12571
Harju MK nr 1-10-12969
Harju MK nr 1-10-176
Harju MK nr 1-10-4332
Harju MK nr 1-10-4995
Harju MK nr 1-10-5435
Harju MK nr 1-10-7159
Harju MK nr 1-10-9587
Harju MK nr 1-11-10238
Harju MK nr 1-11-10584
Harju MK nr 1-11-12951
Harju MK nr 1-11-13884
Harju MK nr 1-11-2491
Harju MK nr 1-11-2700
Harju MK nr 1-11-2763
Harju MK nr 1-11-2778
Harju MK nr 1-11-4256
Harju MK nr 1-11-5410
Harju MK nr 1-11-9637
Harju MK nr 1-12-11342
Harju MK nr 1-12-3302
Harju MK nr 1-12-3872
Harju MK nr 1-12-3980
Harju MK nr 1-12-4667
Harju MK nr 1-12-5612
Harju MK nr 1-12-5650
Harju MK nr 1-12-5714
Harju MK nr 1-12-5989
Harju MK nr 1-12-7180
Harju MK nr 1-12-7500
Harju MK nr 1-12-8185
Harju MK nr 1-12-9125
Harju MK nr 1-12-9209

Harju MK nr 1-12-9632
Harju MK nr 1-13-1099
Harju MK nr 1-13-4893
Harju MK nr 1-13-5845
Harju MK nr 1-13-7622
Harju MK nr 1-13-8036
Harju MK nr 1-13-9978
Harju MK nr 1-14-2239
Harju MK nr 1-14-3162
Harju MK nr 1-14-318
Harju MK nr 1-14-319
Harju MK nr 1-14-4826
Harju MK nr 1-14-6179
Harju MK nr 1-14-7001
Harju MK nr 1-14-7163
Harju MK nr 1-14-7801
Harju MK nr 1-14-9198
Harju MK nr 1-15-2451
Harju MK nr 1-15-3364
Harju MK nr 1-15-4479
Harju MK nr 1-15-4513
Harju MK nr 1-15-5374
Harju MK nr 1-15-5819
Harju MK nr 1-15-778
Harju MK nr 4-11-3103
Harju MK nr 4-11-3588
Harju MK nr 4-11-4656
Harju MK nr 4-12-5189
Harju MK nr 4-12-5397
Harju MK nr 4-12-5445
Harju MK nr 4-12-618
Harju MK nr 4-12-6631
Harju MK nr 4-12-6858
Harju MK nr 4-13-3796
Harju MK nr 4-13-4065

Harju MK nr 4-13-6854
Harju MK nr 4-13-8376
Harju MK nr 4-14-2122
Harju MK nr 4-14-4981
Harju MK nr 4-14-5140
Harju MK nr 4-14-5602
Harju MK nr 4-14-7788
Harju MK nr 4-14-7789
Harju MK nr 4-15-2949
Harju MK nr 4-15-3446
Harju MK nr 4-15-383
Harju MK nr 4-15-622
Harju MK nr 4-15-6962
Harju MK nr 4-15-7448
Harju MK nr 4-15-8710
Harju MK nr 4-15-9303
Harju MK nr 4-15-9667
Harju MK nr 4-15-9671
Pärnu MK nr 1-10-14963
Pärnu MK nr 1-10-16795
Pärnu MK nr 1-10-16973
Pärnu MK nr 1-11-14397
Pärnu MK nr 1-11-8478
Pärnu MK nr 1-12-4098
Pärnu MK nr 1-15-171
Pärnu MK nr 1-15-380
Pärnu MK nr 1-15-5791
Pärnu MK nr 1-15-6119
Pärnu MK nr 4-13-3837
RKKKo nr 1-14-3029
RKKKo nr 3-1-1-14-14
RKKKo nr 3-1-1-20-14
Tartu MK nr 1-10-5360
Tartu MK nr 1-11-1132
Tartu MK nr 1-11-1409

Tartu MK nr 1-11-8612
Tartu MK nr 1-12-10271
Tartu MK nr 1-12-1103
Tartu MK nr 1-12-12275
Tartu MK nr 1-12-2373
Tartu MK nr 1-12-3337
Tartu MK nr 1-12-5902
Tartu MK nr 1-12-6785
Tartu MK nr 1-12-9001
Tartu MK nr 1-13-1174
Tartu MK nr 1-13-3733
Tartu MK nr 1-13-7741
Tartu MK nr 1-13-7798
Tartu MK nr 1-13-8072
Tartu MK nr 1-13-9993
Tartu MK nr 1-14-2809
Tartu MK nr 1-14-311
Tartu MK nr 1-14-9709
Tartu MK nr 1-15-5024
Tartu MK nr 4-12-5384
Tartu MK nr 4-13-7688
Tartu MK nr 4-13-7745
Tartu MK nr 4-14-5107
Tartu MK nr 4-14-8566
Tartu MK nr 4-14-8583
Tartu MK nr 4-14-9720
Tartu MK nr 4-15-1412
Tartu MK nr 4-15-1845
TlnRngk nr 1-08-7666
TlnRngk nr 1-09-10013
TlnRngk nr 1-09-20251
TlnRngk nr 1-09-20252
TlnRngk nr 1-09-20253
TlnRngk nr 1-09-20254
TlnRngk nr 1-09-20255

TlnRngk nr 1-09-20256
TlnRngk nr 1-09-20257
TlnRngk nr 1-09-20258
TlnRngk nr 1-10-13609
TlnRngk nr 1-10-17108
TlnRngk nr 1-10-2979
TlnRngk nr 1-12-10731
TlnRngk nr 1-12-4667
TlnRngk nr 1-12-5792
TlnRngk nr 1-12-5921
TlnRngk nr 1-12-6173
TlnRngk nr 1-12-7190
TrtRngk nr 1-11-10612
Viru MK nr 1-08-6144
Viru MK nr 1-09-12287
Viru MK nr 1-11-11114
Viru MK nr 1-11-13547
Viru MK nr 1-11-13665
Viru MK nr 1-12-5877
Viru MK nr 1-12-6519
Viru MK nr 1-12-721
Viru MK nr 1-13-1779
Viru MK nr 1-13-6150
Viru MK nr 1-13-7797
Viru MK nr 1-13-7979
Viru MK nr 1-15-1945
Viru MK nr 1-15-3211
Viru MK nr 4-11-4395
Viru MK nr 4-11-4428
Viru MK nr 4-12-1194
Viru MK nr 4-12-5933
Viru MK nr 4-14-192
Viru MK nr 4-14-7517
Viru MK nr 4-15-175
Viru MK nr 4-15-2751

Kasutatud kohtulahendid:

EIKo 6538/74 *The Sunday Times vs. United Kingdom*.

RKEKo 3-1-1-117-01;

RKKKo 3-1-1-107-09;

RKKKo 3-1-1-113-12;

RKKKo 3-1-1-12-06;

RKKKo 3-1-1-27-16;

RKKKo 3-1-1-40-04;

RKKKo 3-1-1-59-15;

RKKKo 3-1-1-63-14;

RKKKo 3-1-1-76-12;

RKKKo 3-1-1-76-12;

RKKKo 3-1-1-77-11;

RKKKo 3-1-1-79-15;

RKKKo 3-1-1-86-04;

RKKKo 3-1-1-99-06;

RKKKo 3-1-1-145-05;

RKKKo 3-1-1-25-06;

RKKKo 3-1-1-7-04;

RKKKo 3-1-1-7-04;

RKKKo 3-1-1-7-04;

RKPJKo 3-4-1-1-02;

RKPJKo 12.01.1994, III-4/A-1/94;

RKPJKo 3-4-1-1-02;

RKPJKo 3-4-1-1-02;

RKPJKo 3-4-1-14-06;

RKPJKo 3-4-1-9-03;

RKÜKo 3-4-1-12-10;

RKÜKo 3-4-1-2-05;

RKÜKo 3-4-1-5-02;

RKÜKo 3-4-1-7-01;

RKÜKo 3-4-1-9-03.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kati Tee

(sünnikuupäev: 16.10.1990)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Juriidilisele isikule kohaldatavad karistused: kohtupraktikal põhinev analüüs,

mille juhendajad on *PhD* Marko Kairjak ja *prof.* Jaan Sootak,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 02.05.2016